

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Diplomová práce

Bc. Alžběta Jankulíková

Jindřich Freiwald a česká meziválečná divadelní architektura

Jindřich Freiwald and Czech Interwar Theatre Architecture

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Richard Biegel, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 26. 5. 2014

Děkuji všem, kteří svými radami, vstřícností a ochotou napomohli vzniku této práce:

PhDr. Richardu Biegelovi, Ph.D., vedoucímu práce, **Mgr. Borisi Ekrtovi**, správci Jiráskova muzea v Hronově, **Marcele Kollertové**, ředitelce Kulturního a informačního střediska Hronov, **Mgr. Petru Horáčkovi** z Regionálního muzea v Chrudimi, **Václavu Černoorskému**, správci Divadla Karla Pippicha v Chrudimi, **Jaroslavu Pejšovi**, archiváři Státního okresního archivu Kolín, **MgA. Aleně Šeberlové** a **PhDr. Heleně Lipavské** z Polabského muzea v Poděbradech, **Mgr. Tereze Zborníkové** z Městského muzea v Čelákovících, **Mgr. Adéle Jůnové Mackové, Ph.D.**, **Mgr. Ladislavě Nohovcové** ze Státního oblastního archivu v Plzni, pracoviště Klášter.

Svým nejbližší děkuji za podporu a trpělivost během celého studia.

Abstrakt

Předmětem této práce jsou realizace a projekty českého architekta Jindřicha Freiwalda (1890-1945) na poli divadelní architektury a jejich zasazení do kontextu české meziválečné divadelní architektury. Úvod práce je věnován budově divadla jako specifické architektonické úloze a důležitým momentům jejího vývoje. Následující kapitola se zaměřuje na situaci české divadelní architektury v období mezi světovými válkami a stručně představuje jednotlivé realizace samostatných divadelních budov se zaměřením na jejich stavebníky, uspořádání divadelního prostoru a vnější podobu. Další část práce se věnuje osobě architekta Jindřich Freiwalda, jednotlivým okruhům jeho tvorby a působení v rámci firmy Freiwald a Böhm. Stěžejní část práce potom představuje realizované divadelní budovy, navržené Jindřichem Freiwaldem - Jiráskovo divadlo v Hronově, Divadlo Karla Pippicha v Chrudimi, Městské divadlo v Kolíně, a dále projekt Jiříkova divadla v Poděbradech, vestavbu divadla Na kovárně v Poděbradech, projekt přestavby Dusíkova divadla v Čáslavi a projekt divadla v Čelákovících. Zmíněny jsou také náčrtek divadla v Malých Svatoňovicích a Freiwaldova účast na dostavbě státního divadla v Teheránu.

Klíčová slova: Jindřich Freiwald, Jaroslav Böhm, Hronov, Chrudim, Kolín, Poděbrady, Čáslav, Čelákovice, divadlo, architektura, divadelní budovy

Abstract

The subject of the present thesis is a complex of realizations and projects of Czech architect Jindřich Freiwald (1890-1945) in the field of theatre architecture and its putting into context of Czech interwar theatre architecture. The initial part outlines theatre building as a specific architectonic problem and shows the important moments of its evolution. The subsequent chapter focuses on the situation of Czech theatre architecture between the World Wars and presents briefly the constituent realizations of individual theatre buildings with their promoters, interior organization and outer form. The next part of the thesis deals with the personality of Jindřich Freiwald, his works and production of the Freiwald & Böhm studio. Subsequently, the crucial part of this thesis presents executed theatre buildings by Jindřich Freiwald - Jirásek Theatre in Hronov, Karel Pippich Theatre in Chrudim, Municipal Theatre in Kolín, item project of the Jiřík Theatre in Poděbrady, placing of the Theatre Na kovárně in Poděbrady, project of reconstruction of the Dusík Theatre in Čáslav and project of theatre in Čelákovice . The study of theatre in Malé Svatoňovice and Freiwald's part in completion of the Public Theatre in Tehran are also mentioned.

Key words: Jindřich Freiwald, Jaroslav Böhm, Hronov, Chrudim, Kolín, Poděbrady, Čáslav, Čelákovice, theatre, architecture, theatre buildings

OBSAH

1 ÚVOD	7
1.1 DIVADELNÍ PROSTOR A ARCHITEKTURA.....	8
1.1.1 <i>Vývoj divadelního prostoru</i>	9
1.1.2 <i>Specifika divadelní budovy</i>	12
2 ČESKÁ MEZIVÁLEČNÁ DIVADELNÍ ARCHITEKTURA.....	14
2.1 ČESKÁ DIVADELNÍ ARCHITEKTURA V LITERATUŘE A PRAMENECH.....	14
2.2 ČESKÁ DIVADLA PŘED ROKEM 1918.....	15
2.3 ČESKÁ DIVADELNÍ ARCHITEKTURA 20. A 30. LET	18
2.4 VÝZNAMNÉ REALIZOVANÉ DIVADELNÍ BUDOVY MEZIVÁLEČNÉHO OBDOBÍ	21
3 JINDŘICH FREIWALD.....	29
3.1 JINDŘICH FREIWALD A JEHO DÍLO V LITERATUŘE	29
3.2 ŽIVOT ARCHITEKTA.....	30
3.3 FIRMA FREIWALD A BÖHM A JEJÍ PRODUKCE.....	33
3.4 UČITELÉ, VLIVY, PŘÍSTUPY	37
4 DIVADELNÍ ARCHITEKTURA JINDŘICHA FREIWALDA	40
4.1 JIRÁSKOVO DIVADLO V HRONOVĚ	42
4.1.1 <i>Okolnosti vzniku divadelní budovy</i>	43
4.1.2 <i>Vývoj projektu</i>	46
4.1.3 <i>Divadelní provoz a interiéry</i>	48
4.1.4 <i>Divadlo jako symbol</i>	50
4.2 DIVADLO KARLA PIPPICHA V CHRUDIMI	51
4.2.1 <i>Okolnosti vzniku nového městského divadla</i>	52
4.2.2 <i>Hledání projektanta</i>	54
4.2.3 <i>Návrh Jindřicha Freiwalda</i>	55
4.2.4 <i>Divadelní provoz a interiéry</i>	58
4.2.5 <i>Význam budovy pro město</i>	59

4.3 MĚSTSKÉ DIVADLO V KOLÍNĚ.....	60
4.3.1 <i>Okolnosti vzniku budovy</i>	61
4.3.2 <i>Vývoj projektu</i>	62
4.3.3 <i>Realizovaná budova Městského divadla v Kolíně</i>	63
4.3.4 <i>Význam budovy</i>	65
4.4 PROJEKTY JINDŘICHA FREIWALDA V PODĚBRADECH	66
4.4.1 <i>Projekt Jiříkova divadla v Poděbradech</i>	66
4.4.2 <i>Divadlo Na kovárně</i>	68
4.5 PROJEKT ÚPRAVY DUSÍKOVA DIVADLA V ČÁSLAVI.....	70
4.6 SKICA DIVADLA V MALÝCH SVATOŇOVICÍCH	71
4.7 PROJEKT DIVADLA V ČELÁKOVICÍCH.....	71
4.8 DOSTAVBA DIVADLA V TEHERÁNU.....	73
4.9 SHRUTÍ.....	74
5 ZÁVĚR.....	78
6 SEZNAM PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY	80
7 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	87
8 TEXTOVÁ PŘÍLOHA.....	137

1 Úvod

Stavby Jindřicha Freiwalda stále patří do málo probádané oblasti české meziválečné architektury. Spolu s řadou svých kolegů patří v očích historiků architektury do kategorie „ti další“, na které v kapitolách velkých přehledových publikací zbude sotva několik vět, zatímco většina prostoru je věnována velkým jménům průkopníků nových idejí. Tento stav je pochopitelný. Ovšem pomalu nastává doba, kdy by se pozornost badatelů měla zaměřit i na tvůrce, kteří nestáli v předvoji při hledání nového architektonického jazyka své doby, předně proto, že oni tím jazykem následně „hovořili“. Svou prací se zasloužili o to, že se nové myšlenky prosadily v běžné stavitelské produkci a svými stavbami viditelně proměnili tvář české městské krajiny i mimo hlavní centra. Mají tak nemalý podíl na vzniku silné „vrstvy“ meziválečné architektury v českých městech.

Rozsáhlé dílo Jindřicha Freiwalda by se dalo rozdělit do několika částí, ze kterých každá by vydala na samostatnou studii. Lidové bydlení a kolonie rodinných domů, peněžní ústavy, bytové domy, rekreační objekty – i tak by mohly vypadat jejich názvy. Při takovém dělení by pak významné místo jistě připadlo jeho divadelním budovám. A právě ty se staly předmětem této diplomové práce. Realizovaným i nerealizovaným projektům, které vytvořil Jindřich Freiwald v letech 1921-1944, se pokusí nalézt jejich místo v české meziválečné divadelní architektuře.

Před pojednáním o samotných projektech a realizacích bude třeba v úvodních kapitolách alespoň stručně nahlédnout do historie divadelního prostoru, popsat specifika divadelní budovy jako architektonické úlohy a vymezit, z jakého pohledu na ni bude v této práci nahlíženo. Dále bude pozornost věnována české meziválečné divadelní architektuře jako celku. Na základě poznatků z literatury a soudobých odborných periodik se pokusíme předložit obraz toho, za jakých podmínek a jakým způsobem byla divadla stavěna v období 1. československé republiky a v prvních letech 2. světové války. Toto časové vymezení kopíruje období architektonické tvorby Jindřicha Freiwalda, jejímuž zhodnocení bude také věnována příslušná kapitola práce.

Těžiště práce pak spočívá ve zkoumání Freiwaldova podílu na tomto obrazu dobové tvorby. Konkrétně jde o samostatné divadelní budovy v Hronově, Chrudimi a Kolíně, nerealizovaný projekt nové divadelní budovy v Poděbradech, následnou nouzovou vestavbu divadelního prostoru v místním zámku, nerealizovanou úpravu divadla v Čáslavi a projekt divadla pro Čelákovice. Na okraji pak stojí skica divadla

pro Malé Svatoňovice a projekt dostavby divadla v Teheránu. Řazení projektů v textu odpovídá skutečné časové posloupnosti projektů. Každá z realizací bude představena jako jedinečný výsledek procesu, ve kterém se mísí požadavky a možnosti stavebníka, architektonické cítění projektanta a soudobý stav společnosti. Závěr práce přinese zhodnocení těchto počinů a jejich místa v české meziválečné divadelní architektuře.

Informace, které tato práce přináší, vycházejí v případě projektů Jindřicha Freiwalda ze studia staveb samotných, jejich zachované plánové dokumentace, archivních pramenů, které se k nim vztahují, dále z dobového tisku a publikací, a v neposlední řadě odborné literatury z oborů dějin divadla, architektury a umění. V případě ostatních staveb a projektů meziválečného období práce vychází z dobového odborného tisku a odborné literatury. Podrobné zkoumání pramenů ke každé ze staveb by překračovalo rámec této práce.

1.1 Divadelní prostor a architektura

Divadelní budova je zvláštním místem setkání. Nejen lidí, ale také oborů lidské činnosti a bádání. U každé jednotlivé stavby se mohou jako u předmětu svého zájmu sejít divadelní vědec, architekt, scénograf, režisér nebo sociolog, a každý z nich se na ni bude dívat jiným odborným pohledem. Dějiny umění se tohoto mezioborového setkání v divadelní budově přirozeně také účastní. Zajímá je především architektonický výraz celku budovy a její zasazení do struktury města, stejně tak umělecké a řemeslné vybavení interiéru jako jedinečné doklady výtvarné tvorby v určité epoše.

Ovšem i historik umění by měl porozumět vývoji divadelního prostoru, jevištnímu provozu a technologiím. Proto tato práce, i když se zabývá divadelní architekturou pouze v časově i místně omezeném záběru,¹ nemůže nechat bez povšimnutí předchozí vývoj tohoto specifického druhu staveb. Načrtnutí cesty, kterou divadelní prostor urazil od poznatelných počátků do 20. století, nám pomůže pochopit jeho formy ve sledovaném období. Stejně tak se neobejdeme bez alespoň rámcových znalostí specifického technického zařízení divadelních budov.

---

¹ Období 1918-1942 na území dnešní České republiky.

1.1.1 Vývoj divadelního prostoru

Historií a vývojem divadelního prostoru a jeho architektonické formy se zabývá několik publikací českých autorů a řada děl ze zahraničí, a to buď přímo,² nebo v rámci výkladu o souvisejících tématech, jako jsou obecné dějiny divadla,³ navrhování divadelních budov,⁴ nebo přehledy divadelní architektury na určitém území.⁵ Pro účely této kapitoly se dobře hodí výklad polského divadelního vědce a režiséra Kazimierze Brauna,⁶ který se zabývá humanistickým aspektem divadelní architektury a vymezuje její základní pojmy: a) hrací prostor, ve kterém jedná herec, kde se odehrává divadelní akce, a který může existovat samostatně; b) prostor pro diváky, ve kterém jsou přítomni diváci v čase hercova jednání, a který existuje vždy v závislosti na hracím prostoru; c) divadelní prostor, který zahrnuje prostory hrací a prostory pro diváky během divadelní akce.⁷ Obecně nazýváme dvě složky, které divadelní prostor utvářejí a definují, jevištěm a hledištěm.

Nejstarší příklady vtělení divadelního prostoru do architektury pocházejí z 5. století př. n. l. ze starověkého Řecka a Říma.⁸ Řecké divadlo přirozeně vycházelo ze situace lidí přihlížejících náboženskému obřadu pod širým nebem, a proto jeho hlediště – theatron – bylo většinou budováno stupňovitě na půlkruhovém půdorysu a využívalo při tom svažitého terénu. Hlediště stoupalo od kruhového prostoru orchestry, na níž se při hře pohyboval chór. Herci vycházeli z podlouhlé budovy – skéné, která otevřený půlkruh divadla uzavírala, do mělkého obdélného prostoru zvaného proskénion, ve kterém hráli. Stavebním propojením hlediště a skéné se postupně z provizorního uspořádání stala veřejná stavba, charakteristická pro řecké město. Stála většinou na jeho okraji, v závislosti na vhodném terénu.⁹ Drama neslo jako nástroj pro všeobecná společenská sdělení výklad světa a řádu společnosti,¹⁰ divadlo bylo proto přístupné všem občanům a pojalo jich i několik tisíc.

Římské divadlo z řeckého vycházelo, ale v několika ohledech se od něj odlišovalo. Stavělo se jako samostatná budova na plochem terénu uvnitř města. Obracelo se navenek jako sevřený celek, po vzoru amfiteátrů a cirků. Herci se pohybovali

² MACKINTOSH 1993; BRAUN 2001; SOUKENKA 2007.

³ BLAHNÍK 1929; ČERNÝ et al. 1983; BROCKETT 2008.

⁴ PARDYL 1985; IZENOUR 1977.

⁵ HILMERA 1999; KOVAČEVIĆ et al. 2010; MORAVČÍKOVÁ / DLHÁŇOVÁ 2011.

⁶ BRAUN 2001, 24-145.

⁷ Ibidem 10.

⁸ Antickým divadlem včetně architektury se podrobně zabývá: STEHLÍKOVÁ 2005.

⁹ BRAUN 2001, 24-35.

¹⁰ SOUKENKA 2007, 9.

na vyvýšeném obdélném hracím prostoru – pulpitu, za kterým se zvedala bohatě architektonicky členěná fasáda - frons scaenae. Někdy byla skéné vybavena bočními křídly a oponou. V římském divadle došlo k jasnějšímu vydělení divácké a herecké sféry, sevřených v jednom prostoru.¹¹ V císařské době vznikala i menší soukromá divadla, vestavěná do sálů.¹²

Středověk je z hlediska vývoje divadelních budov určitou pomlkou. Divadelní události se odehrávaly na autentických místech v podobě slavnostních vjezdů do měst, průvodů a procesí. Drama bylo oživeno jako doprovod liturgie a ilustrace pasáží z evangelií, a proto se hrálo v kostele nebo na prostranství v jeho blízkosti. Hrací prostor se skládal z jednotlivých domků – mansionů, které zastupovaly různá prostředí a místa děje. Stály buď na jednom jevišti, nebo od sebe byly různě vzdálené a diváci mezi nimi přecházeli.¹³ Obecenstvo stálo co nejbližší jevišti, měšťanstvo pak sledovalo hry z oken okolních domů.

Nové impulsy zaznamenala divadelní architektura v 16. a 17. století. Kromě lidových plenérových představení se objevily také pokusy rekonstruovat na univerzitách nově objevené antické drama, byť ještě na jevišti středověkého typu. Obrat nastal s objevem a vydáním Vitruviových Deseti knih o architektuře, které podnítily studium pozůstatků antických divadel a pokusy o rekonstrukci římského divadelního prostoru.¹⁴ Z těchto pokusů došlo největší slávy Teatro Olimpico (1585) Andrey Palladia a Vincenza Scamozziho ve Vicenze, replika římského divadla, vestavěná do interiéru. Důsledně se pokusili zrekonstruovat především iluzivní dekorace. Jako samostatnou divadelní budovu postavil Vincenzo Scamozzi Teatro all'antica v Sabbionetě o pět let později.¹⁵ Ve stejné době vznikaly ve Španělsku a Anglii samostatné veřejné divadelní budovy zcela jiného ražení. Vycházely svým uspořádáním z představení pořádaných na ulicích a ve dvorech hostinců. Jednalo se o čtvercové, kruhové nebo polygonální stavby, obvykle nezastřešené, uvnitř s několika patry pavlačí pro diváky a jevištěm při jedné straně. Výprava her nebyla nijak přepychová a jejich síla spočívala v hereckých výkonech a kvalitě dramatického textu.¹⁶ Jedním z nich bylo i divadlo Globe v Londýně (1599).¹⁷

---

¹¹ BRAUN 2001, 37-42.

¹² BLAHNÍK 1929, 72.

¹³ BRAUN 2001, 45-64.

¹⁴ Ibidem 69.

¹⁵ KOVAČEVIĆ 2010, 25.

¹⁶ BRAUN 2001, 74-77.

¹⁷ KOVAČEVIĆ 2010, 25.

V první polovině 17. století se v Itálii pro potřeby okázalých operních a baletních představení vyvinula budova barokního divadla. Pro náš výklad se jedná o zásadní přelom - vznik rozhodující formy divadelní budovy, která přetrvala až do konce 20. století. Ustavila se volně stojící veřejná městská budova, okázalá a reprezentativní, podřízená výtvarnému umění a jevištním mechanismům.¹⁸ Ve vnitřním uspořádání se výrazně oddělila jevištní a hledištní část scénickým rámem s oponou, skrz který je scéna nahlížena jako jednotný ohraničený prostor. V něm se uplatnily úchvatné vizuální i zvukové efekty za použití důmyslné jevištní techniky. Před scénickým rámem byl pod úroveň parteru zapuštěn prostor pro orchestr, jehož přítomnost si vyžadovala opera i balet. Hledištní část získala podobu plochého parteru s lavicemi nebo místy na stání pro nemajetné obecnstvo, obklopeného řadami lóží v několika patrech (pořadích) nad sebou.¹⁹

Díky italským stavitelům se typ italského (též iluzivního, kukátkového) divadla rychle rozšířil do celé Evropy. V průběhu 17. a 18. století pak došlo k unifikaci divadelního prostoru. V 19. století už se vnitřní uspořádání divadel proměňovalo jen mírně – přibývaly administrativní místnosti, salony a dílny. Na balkónech přibývaly řady sedadel na úkor počtu lóží a podlaha parteru hlediště získala sklon a sedadla.

Výraznější proměna barokního divadelního prostoru nastala až v poslední čtvrtině 19. století a bývá nazývána velkou divadelní reformou. Jejím průkopnickým počinem byl Festspielhaus v Bayreuthu (1876), projektovaný Gottfriedem Semperem a Otto Brückwaldem na základě teorií Richarda Wagnera. Wagnerův požadavek demokratizace divadla zapříčinil vznik hlediště s amfiteatrálním uspořádáním sedadel a úplné vypuštění balkónů a lóží.²⁰ Vše bylo podřízeno estetické funkci divadelního představení, a proto se zmenšila reprezentativní funkce divadla, i co se týká vnějšího vzhledu budovy. Příklad této realizace brzy našel pokračovatele a vznikl tak proud reformních divadelních prostorů, jehož mocný vliv lze sledovat i ve 20. století.²¹

Načrtnutý vývoj divadelního prostoru je třeba vnímat jen jako stručné vodítko, které nám pomůže pochopit vzhled a fungování divadelní budovy na začátku

---

¹⁸ BRAUN 2001, 79.

¹⁹ Lóže sloužily společensky dobře situovaným divákům. Podkovovitý půdorys, na kterém byly rozloženy, mnohdy nenahrával dobré viditelnosti na jeviště, ale o to lépe se z nich dal pozorovat parter a návštěvníci ostatních lóží. Z divadla se stala důležitá platforma pro společenské kontakty.

Viz: SOUKENKA 2007, 14.

²⁰ KOVAČEVIĆ 2010, 27.

²¹ BRAUN 2001, 102-103.

20. století. V průběhu 19. století divadlo přestalo být exkluzivní záležitostí pro bohaté vrstvy společnosti. Když do něj získalo přístup širší publikum, stalo se spíše konzervativním činitelem. Protože se konečně stalo uživatelem prostor určených dříve jen pro vyšší vrstvy, změny v architektuře divadel nevyžadovalo.²² I nižší vrstvy městského obyvatelstva chtěly zažít pobyt v okázalých prostorech divadla známých z dřívějších. Příchod divadelní reformy tak znamenal začátek kritického uvažování o barokním divadelním prostoru, ale určitě ne jeho nahrazení a zmizení.

1.1.2 Specifika divadelní budovy

Divadelní budova v sobě zahrnuje dva oddělené světy – jevištní a hledištní. Každý z nich má své funkční požadavky a po dlouhém vývoji i poměrně ustálené prvky a uspořádání. K tomu je třeba přihlížet při úvahách o divadle jako architektonické úloze. Střetávají se v ní provozní nároky divadelníků a formálně reprezentativní tendence architektů.²³ Ačkoli je možná lákavější vnímat divadlo jako veřejnou stavbu hlavně zvenjšku, je nezbytné se vybavit i znalostí jejího vnitřního uspořádání.

Nejzákladnějšími součástmi divadla jsou jeviště a hlediště, komunikující spolu skrz jevištní portál.²⁴ K jevišti i hledišti pak přináležejí pomocné prostory a místnosti, bez kterých by se jejich provoz neobešel. Jevištní část je podřízena požadavkům herců a inscenátorů na co nejdokonalejší prezentaci jejich práce. Hledištní část, veřejný sektor divadla, zase ilustruje kulturní úroveň společnosti, která ji navštěvuje. Vyžaduje tedy dostatečně reprezentativní formu a komfort.²⁵ Stranou necháme samozřejmě technické a provozní místnosti, jako jsou hygienická zařízení, sklady a dílny.

Jevištní část se odvíjí od hlavního hracího jeviště, na kterém probíhá samotná divadelní akce. K němu mohou být připojena jeviště boční a zadní, která slouží jako odstavné plochy pro sestavy dekorací. Jeviště může být vysunuto směrem do hledištní části jako proscénium před jevištním (také proscéniovým nebo scénickým) portálem. V případě, že je divadlo vybaveno prostorem pro orchestr – orchestřištěm – nachází se tento na místě proscénia, zapuštěn pod úroveň jeviště. Samozřejmostí je uzavíratelnost jevištního portálu (protipožární) oponou. Scénickému provozu

---

²² BRAUN 2001, 144.

²³ SOUKENKA 2007, 3.

²⁴ Uvažována je běžná divadelní budova na počátku 20. století, náležející k linii barokního divadelního prostoru.

²⁵ SOUKENKA 2007, 7.

na jevišti slouží pohybová zařízení. Pro horizontální pohyb kulis jsou to jevištní vozy, pro vertikální pak propady, tahy a zvedací zařízení. Otáčivému pohybu a rychlým výměnám dekorací slouží točny, zabudované do podlahy jeviště. Nad jevištěm se zvedá vysoký prostor provaziště, který slouží k zavěšení a spouštění dekorací pomocí tahů. Pohledově se jevištní prostor uzavírá plochou horizontu. Vybavení jeviště doplňují osvětlovací rampy a projektory.²⁶ Společenské prostory v jevištní části zahrnují hlavně zkušebny, šatny, maskérny, sklady kostýmu a místnosti správy divadla.

Hlediště může sestávat buď z jednoho pořadí, nebo zvýšeného pořadí, přičemž jeho boční stěny mohou být vybaveny balkóny a lóžemi. Hlediště je vybaveno účelovým a dekorativním osvětlením a hlavně sedadly, která mohou být v parteru odnímatelná. Společenské prostory v hledištní části představuje vstup, vestibul, šatny a toalety diváků, foyer (slavnostní prostor před vstupem do hlediště), případně kuřárny a bufet.

Na architekta klade projektování divadelní budovy nemalé nároky. Navrhuje celek, který musí harmonicky propojit výše uvedené součásti (přiměřené významu a velikosti stavby) a navíc navenek působit jako reprezentativní veřejná budova. Navíc divadelní budova svým vzhledem a uspořádáním vždy vypovídá o společnosti, která ji vytvořila: „Divadelní prostor a architekturu, způsob zacházení s hracím prostorem, scénografií i uspořádání hlediště si můžeme představit jako knihu, z níž lze vyčíst mnoho informací o sociálních a politických strukturách, myšlenkových proudech a duchovním životě určitého období nebo místa; je to model, v němž jsou zakódovány charakteristické vlastnosti společenství.“²⁷

---

²⁶ PARDYL 1985, 11-23; BRAUN 2001, 104-105.

²⁷ BRAUN 2001, 150.

2 Česká meziválečná divadelní architektura

„Divadelní umění ukazuje člověka na cestě. Mezi nebem a zemí. Při hledání tajemství. Když směřuje od vlastního intelektu k smyslům, a od pocítování vnějšího k vnitřní zkušenosti. Od každodenního k svátku. Divadlo je schopno vyvolat prožitek přetvoření a přeměny. Přemáhat čas a prostor. Právě divadelní prostor může být při těchto procesech obzvláště užitečným a někdy přímo dokonalým nástrojem.“²⁸

2.1 Česká divadelní architektura v literatuře a pramenech

Česká divadla a divadelní sály jako celek začaly badatele zajímat v polovině 20. století. Pokud pomineme literaturu k jednotlivým realizacím (zejména Národnímu divadlu v Praze), neexistovalo dílo, které by se tomuto rozsáhlému souboru staveb soustředěně věnovalo. Průkopnickým činem se tak stal dvoudílný soupis novináře a kritika Alfreda Javorina.²⁹ Pro účely této práce je podstatný pouze jeho 1. díl, který se zabývá divadly (2. díl je soupisem divadelních sálů). U každé stavby uvádí stručně dějiny divadelnictví v daném městě, stavební historii budovy, její základní popis a fotografii, případně půdorys; to vše v abecedním řazení podle názvu měst.

Na tuto práci navázal o 50 let později historik umění a hudební vědec Jiří Hilmera. Po dlouhé řadě prací, věnovaných dílčím kapitolám z dějin české divadelní architektury, napsal knihu zásadního významu pro bádání v tomto oboru, shrnující realizované i nerealizované projekty českých divadel „od zachytitelných začátků“ do konce 20. století.³⁰ Jedná se o publikaci důležitou svým záběrem a uspořádáním divadelních budov do časových i tematických celků. Vzhledem k rozsahu práce je jednotlivým stavbám většinou věnován omezený prostor.

Trojici nejdůležitějších zdrojů poznatků o české divadelní architektuře uzavírá projekt TACE, který připravil Institut umění – Divadelní institut, a na jehož realizaci se v letech 2008-2011 podílelo Národní divadlo spolu s partnerskými institucemi ze Slovenska, Polska, Maďarska a Slovinska. „Jeho cílem bylo shrnout dosavadní poznatky o vývoji divadelní architektury jako specifického fenoménu evropského kulturního dědictví.“³¹ Výstupů projektu bylo několik: výstavy, workshopy, sympozia,

---

²⁸ BRAUN 2001, 168.

²⁹ JAVORIN 1949.

³⁰ HILMERA 1999.

³¹ <http://www.theatre-architecture.eu/cs/archiv-projektu.html>, vyhledáno 18. 3. 2014.

ale především publikace³² a databáze evropských divadel, přístupná na Internetu.³³ Hesla většiny českých divadelních budov a sálů v databázi jsou zpracována velmi pečlivě, s uvedením literatury a pramenů i obrazovým doprovodem. Anglická verze navíc otevírá českou divadelní architekturu zájemcům ze zahraničí.

Další zdroje už českou divadelní architekturu zmiňují jen v rámci výkladu o dějinách divadelního umění obecně,³⁴ případně se zaměřují jen na její určitá období nebo konkrétní stavby.³⁵ Pro realizace meziválečného období jsou charakteristické vzpomínkové sborníky,³⁶ vydávané u příležitosti otevření nových budov a menší monografie regionálních badatelů.³⁷

Obraz dobové tvorby by nikdy nebyl úplný bez poznání obsahu odborných periodik. Ty tvoří poslední důležitý okruh zdrojů, ze kterých je možné čerpat při poznávání české divadelní architektury, v případě této práce její meziválečné periody.³⁸ Soupis článků z vybraných periodik, které se svým tématem dotýkají divadelní architektury, soutěží na budovy divadel i teorii divadelního prostoru, je k této práci připojen jako příloha.³⁹ Tematicky se dají nalezené články rozdělit do několika okruhů. Tím prvním a nejobsáhlejším by byla skupina článků a komentářů k soutěžím na velké divadelní budovy pro Olomouc, Ostravu, Prahu, Bratislavu a Brno.⁴⁰ Do druhého okruhu by patřily články, týkající se divadelního prostoru, jeho vývoje a technických požadavků na stavbu divadel s uvedením příkladů ze zahraničí. V menším počtu jsou zastoupeny články věnované scénografii a nejméně pak články a reprodukce, které se věnují skutečně realizovaným divadelním stavbám na našem území.

2.2 Česká divadla před rokem 1918

I když dějiny divadelní architektury na našem území nesahají tak hluboko do minulosti jako v jiných částech Evropy, mají několik důležitých etap. Podoba divadla jako význačné veřejné budovy každého většího města, se všemi příkládanými

---

³² KOVAČEVIČ et al. 2010.

³³ <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 18. 3. 2014.

³⁴ ČERNÝ et al. 1983; ČERNÝ 2000; CÍSAŘ et al. 1998.

³⁵ JAVORIN 1958; KOUŘIL / BURIAN 1938; KONEČNÝ 1999; BIEGEL / SEDLÁKOVÁ 2010; KRÍŽEK / POTŮČEK 2010.

³⁶ Např. Divadelní Chrudim 1934.

³⁷ KRÍŽEK / POTŮČEK 2010.

³⁸ Pro účely této práce bylo čerpáno z těchto periodik: Architektonický obzor, Architekt SIA, Architektura, Časopis československých architektů, Stavba, Stavitel, Stavitelské listy, Styl.

³⁹ Viz Textová příloha na straně 137.

⁴⁰ HILMERA 1999, 96-110, 125-129.

funkcemi a významy, se utvářela postupně.⁴¹ První divadla u nás vznikala jako součást šlechtických rezidencí od poloviny 17. století. Byla stavěna podle italského vzoru a sloužila soukromým zájmům majitelů a jejich hostů. Prvním počinem vystupujícím z této tradice bylo Stavovské divadlo, postavené v letech 1781-1783 podle projektu Antona Haffeneckera. Stavebník, hrabě Franz Anton Nostitz-Rieneck, se rozhodl pro zřízení samostatné divadelní budovy v centru Prahy, aby ukázal, že kulturou a vzdělaností může konkurovat jiným evropským městům.⁴² Stavovské divadlo započalo významnou řadu městských divadelních budov v našich zemích. V Brně ho brzy následovala Reduta, a v Praze Bouda, vlastenecké divadlo stavěné v letech 1786-1789 na Koňském trhu.

Na začátku 19. století vyrostla divadla v řadě dalších měst, často přestavbou nějaké starší budovy, jako v případě Chrudimi (1801), Broumova (1804) a Litoměřic (1822). Jiná města vystavěla svá divadla jako novostavby. V Opavě bylo v roce 1805 vystavěno divadlo dokonce jako samostatně stojící budova na význačném městském prostranství. Olomoucké divadlo z roku 1828 bylo zasazeno ve frontě domů na náměstí. Na reprezentativní nárožní parcele bylo postaveno první divadlo v Plzni roku 1832. Jako budovy s jednou fasádou ve frontě ulice pak byla postavena divadla v Třeboni (1836), Žatci (1849) a Jihlavě (1850).

Naší nejvýznamnější divadelní stavbou 19. století je bezesporu Národní divadlo v Praze, stavba připravovaná od roku 1850 a po všech peripetiích otevřená roku 1883. Z hlediska uspořádání divadelního prostoru jde o konzervativně řešenou budovu s převýšeným hledištěm s řadami lóží a velkým podílem míst ke stání. Ve stejné době už v Německu vznikala reformně řešená divadla, ovšem tyto změny divadelního prostoru se ještě v pražském Národním divadle neprojeví. V době budování Národního divadla i po jeho otevření se v Praze stavěly také letní arény a provizorní divadelní budovy. Z dalších měst v 60. a 70. letech realizovaly vlastní divadelní budovy Mariánské Lázně (1868), Čáslav (1869), Písek (1868), Plzeň (1868), Třeboň (1872), Dvůr Králové (1874), Turnov (1874), Cheb (1874) a Teplice (1874), převážně z iniciativy místních divadelních družstev. V exteriéru těchto budov převažoval novorenesanční sloh, patrně s předobrazem Národního divadla.

V 80. letech 19. století začala jedna z neplodnějších etap české divadelní architektury, která trvala až do začátku 1. světové války. Vysokou úroveň provedení

---

⁴¹ Nebude-li uvedeno jinak, je pro tento přehled čerpáno z: HILMERA 1999, 10-94.

⁴² Podobou budovy a jejími možnými vzory se podrobně zabývá: BIEGEL 2012, 293-298.

do ní vnesl soubor realizací specializovaného vídeňského ateliéru Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera. Na našem území, převážně v německy mluvících oblastech, postavili sedm vysoce reprezentativních divadel – v Brně (Prozatímní 1871 a Městské 1882), Liberci (1882), Karlových Varech (1886), Praze (dnes Státní opera, 1888), Jablonci nad Nisou (1907) a Mladé Boleslavi (1909) – která svým dokonalým zvládnutím architektonických i technických nároků sloužila jako vzory dalším projektantům. Kromě reprezentativních divadelních budov, které ukazovaly kulturní sebevědomí toho kterého města, vznikaly také stavby méně okázalé, plnící hned několik funkcí zároveň. Zejména v menších sídlech se stavěly tzv. národní domy, budovy s více provozy, ve kterých se kromě hraní divadla mohly pořádat koncerty, plesy a schůze spolků (za všechny Národní dům v Prostějově Jana Kotěry z let 1905-1907).

Vyjmenováním všech divadelních budov, postavených v tomto období, by vznikl dlouhý seznam, který raději nahradíme několika obecnějšími postřehy. Od přelomu století se stavba divadla stala výrazně národnostní otázkou. Soutěže byly vypisovány výslovně pro německé nebo české architekty. Až do konce 19. století byla převládajícím stylem neorenesance, případně neobaroko a divadelní prostor ustrnul ve své reprezentativní podobě s tradičním uspořádáním.⁴³

Společenský a kulturní význam divadla a tím i divadelních budov v 19. století můžeme dnes jen stěží pochopit a docenit. Od počátků českého národního obrození, ve kterém divadlo bylo považováno za hlavní opěrný bod vlastenectví, se každé sehrané divadelní představení ve městě považovalo za úspěch. Jediný profesionální český soubor ale sídlil v Praze, a proto všechno dění v regionech obstarávaly kočovné divadelní společnosti a později ochotnické spolky. Ty byly také prvními dobrovolnými sdruženími občanů, která se v českých městech zakládala. S tím souvisela i výstavba divadel a divadelních sálů. Divadla byla mnohdy první budovy pro umělecké účely, které si obyvatelé měst stavěli. Na konci století k nim postupně přibýly také sokolovny a budovy muzeí.⁴⁴

---

⁴³ HILMERA 1993, 35.

⁴⁴ ČERNÝ 2000, 102-106.

2.3 Česká divadelní architektura 20. a 30. let

Velkou důležitost pro společenský život si divadlo uchovalo i po 1. světové válce. Drastický mezinárodní konflikt sice divadelnickou činnost a stavbu nových budov na čas přerušil, ale následná doba míru a vznik nových států vytvořily situaci, kdy se divadlu a divadelní architektuře dařilo velmi dobře. Poválečné období v nově vzniklém Československu s sebou přineslo touhu po obnově, smysluplné práci a spokojeném životě. A protože divadlo je možné považovat za jeden ze znaků fungující občanské společnosti, nenechala na sebe dlouho čekat obnova činnosti ochotnických spolků i rozmach profesionálního divadla. Spolu s rodícím se filmovým průmyslem se mělo divadlo starat nejen o umělecké zážitky, ale i zábavu širokých vrstev obyvatel. Vyžádalo si to nejen opravy a rekonstrukce stávajících divadelních budov, ale také vznik nových.

Profesionální české divadelní soubory pokračovaly v činnosti v Národním divadle a na Vinohradech v Praze. Stálé scény se udržely také v Brně, Plzni a na Kladně. Nově byly zřízeny stálé profesionální soubory v Českých Budějovicích, Olomouci, Ostravě, Bratislavě a Košicích. Na Slovensku se usídlily ve starších budovách, pro česká města byla zamýšlena nová působiště.⁴⁵ Kromě tradičních ochotnických divadelních souborů a spolků, které po válce většinou jen navázaly na činnost, která započala hluboko v 19. století, vznikla ve 20. a 30. letech také řada nových. Divadlo provozovaly dělnické spolky i odbory tělovýchovných jednot, náboženských sdružení, hasičských sborů a osvětových spolků. Ochotnické spolky se sdružovaly hlavně v Ústřední Matici divadelního ochotnictva československého (ÚMDOČ).⁴⁶ Je třeba připomenout, že v meziválečné době hrály po celém našem území také cestující divadelní společnosti, byť to byla poslední etapa jejich historie - zvýšením počtu scén mimo Prahu a rozšířením rozhlasu a filmu jejich obliba a potřeba postupně zeslábla.⁴⁷

Otázka stavby nových divadel však nemusela vůbec souviset se vznikem nového státu a zřízení. Velká část divadelních budov realizovaných v meziválečné době byla výsledkem dlouholeté snahy místních spolků a samospráv, a také vyvrcholením snažení započatého mnohdy už v 19. století. „Trvalým výsledkem snah českých divadelních ochotníků z meziválečného období byly četné divadelní budovy, v této době postavené v českých a moravských městech. Některé z nich vznikly dokonce

---

⁴⁵ ČERNÝ et al. 1983, 13-18.

⁴⁶ Ibidem 182-184.

⁴⁷ Ibidem 180.

výlučně jejich úsilím, ochotnické spolky však vždy spolupůsobily při projektování, budování a financování těchto budov. I tam, kde byla divadla projektována především pro cestující nebo hostující profesionální soubory, se vždy s ochotnickým divadlem počítalo a nová budova pro ně znamenala nesrovnatelně příznivější podmínky.⁴⁸

Jen část projektů byla vázána na vznik nového státu a nutnost vybavit jeho nová centra (Brno, Olomouc, Bratislavu) odpovídajícími divadelními budovami. Tím naznačujeme i hlavní dva proudy, které jsou v české meziválečné divadelní architektuře jasně rozlišitelné. Tím prvním jsou divadla v menších městech, postavená díky součinnosti místních občanů, spolků a samosprávy, druhým potom velké projekty „národních divadel“, provázené sledovanými architektonickými soutěžemi, ze kterých však nedošel realizace téměř žádný. Jiří Hilmera píše, že všech jím zjištěných projektů bylo u nás ve 20. a 30. letech 210, ale realizací jen necelých 40.⁴⁹

I v tomto období zůstalo pravdou, že stavět divadlo je pro architekta prestižním úkolem. Divadlo spoluutváří identitu města a je stavěno s myšlenkou na další generace. Vzniká jako pomník spolupráce mnoha lidí a institucí, jako dar a vzkaz do budoucnosti. Přispět na divadlo finančně a podílet se na jeho vzniku bylo ceněnou a žádanou záležitostí pro elity dané společnosti i přizvané stavitele a architekty. V souvislosti se soutěžemi na velká divadla 20. let připomíná Jiří Hilmera, že jakmile měli architekti navrhnout divadelní budovu, automaticky převzali do svého výraziva klasicizující prvky a motivy – antikizující trojúhelné štíty, sloupové lodžie, široké vstupní portiky, případně galerie soch na atice – to vše ve stylizaci odpovídající jejich tehdejšímu naladění. To vše cítili u tak reprezentativní zakázky téměř jako povinnost.⁵⁰ Toto tvrzení lze s rezervou vztáhnout také na realizovaná divadla. Jakkoli autoři jednotlivých staveb reagují na příchod nových směrů v architektuře, neopomenou použít prostředky, které stavbě dodají monumentalitu. A tyto prostředky mohou být různé: „Ve dvacátých letech se nicméně v české architektuře zformovalo ještě další, modernější pojetí monumentality, které tuto kvalitu spatřovalo spíše v mohutnosti a dokonalé proporcionalitě jednoduché plastické formy.“⁵¹ Právě toto pojetí monumentality je dobře viditelné na konstruktivistických a funkcionalistických divadelních budovách od konce 20. let, kdy řada tvůrců

---

⁴⁸ CÍSAŘ et al. 1998, 134.

⁴⁹ HILMERA 1993.

⁵⁰ HILMERA 1999, 104.

⁵¹ ŠVÁCHA 1998, 25.

soustředila pozornost hlavně na konstrukci a provoz stavby, ne její reprezentativnost.⁵²

Podmínky, ve kterých česká meziválečná divadelní architektura vznikala, se zdají být velmi příznivé. Nicméně i do tohoto odvětví zasáhla na konci 20. let hospodářská krize, která zmařila realizaci zejména větších staveb. Řada skutečně převratných projektů tak zůstala provždy jen na papíře. Kromě návrhů na české divadlo v Olomouci (soutěž 1920-1922), lidové divadlo v Ostravě (1921), druhé Národní divadlo v Praze (1922), novou scénu Slovenského národního divadla (1928) a České národní divadlo v Brně (1936-1937) se to týká hlavně výjimečných projektů Osvobozeného divadla⁵³ a Divadla Práce.⁵⁴ Dalším odvážným projektem byla Nová smíchovská aréna, jejíž autor Emanuel Hruška zamýšlel na vltavském břehu postavit kombinaci čtrnáctipatrové obytné a kancelářské budovy s nižší budovou, ve které by vedle haly pro „vodní atrakce“ bylo umístěno také divadlo pro 1600 osob.⁵⁵ Výjimku představuje jediný reformní divadelní prostor, který byl u nás vytvořen jako dočasná součást výstavy Pražské baroko v létě 1938. Jednalo se o otevřenou divadelní scénu s amfiteatrálním hledištěm, postavenou v zahradě Valdštejnského paláce podle návrhu Vlastislava Hofmana a Jiřího Frejky.⁵⁶

I za hranicemi vládla podobná situace: „Ve dvacátých letech 20. století vzniklo velké množství převážně utopických návrhů, maket a modelů nových divadel, které nebyly realizovány. Ve třicátých letech nastala v oblasti divadelního stavitelství stagnace. Divadel se postavilo málo. Moderní řešení se všeobecně neujala. Situace se změnila zhruba v polovině století, po druhé světové válce.“⁵⁷ Jedním z nejvýraznějších případů je nerealizovaný německý projekt „Totálního divadla“ Erwina Piscatora a Waltera Gropia z roku 1926, který počítal s variabilním a otočným prostorem pro herce i diváky.⁵⁸

---

⁵² ŠVÁCHA 1998, 29.

⁵³ HILMERA 1999, 107: Součinností architekta Josefa Chochola a režiséra Jiřího Frejky vznikl roku 1927 projekt divadla na kruhovém půdorysu s centrálním jevištěm, přístupným pomocí můstků a výtahů.

⁵⁴ Viz KOUŘIL / BURIAN 1938; HILMERA 1999, 133: Velkorysý návrh režiséra Emila Františka Buriana a scénografa Miroslava Kouřila z roku 1938 pro Slovanský ostrov, kde měla vyrůst multifunkční budova s divadelními sály a biografem a Theatregraphem, což byla divadelní metoda autorů, kombinující projekce a herecké akce na jednom jevišti.

⁵⁵ HRUŠKA 1935.

⁵⁶ HILMERA 1999, 135-136; KUBEŠ 1938.

⁵⁷ BRAUN 2001, 102.

⁵⁸ Ibidem 124.

Pokud známe takto načrtnutou situaci, kdy výrazně novátorské projekty s reformně řešeným divadelním prostorem zůstaly nere realizovány a oproti tomu mnohem skromnější počiny bez přílišných snah o posun ve vývoji divadelního prostoru postaveny byly, překvapí nás možná pohled na skladbu článků, které se k tomuto okruhu staveb objevovaly v odborném architektonickém tisku.⁵⁹ Tam naopak realizace divadelních budov dovedené do zdárného konce nemají téměř žádné zastoupení. Největší prostor je věnován návrhům z velkých státních soutěží a zbytek tvoří texty, které se divadelní budovou a jejím zařízením zabývají teoreticky. Všechny příspěvky ale odrážejí fakt, že doba mezi světovými válkami je u nás prvním obdobím, kdy architektura divadel (byť většinou jen v návrzích) přejímá avantgardní myšlenky, a kdy se neodvolává pouze na historické slohy a ustálené uspořádání prostoru.

2.4 Významné realizované divadelní budovy meziválečného období

Divadelní prostory vznikající ve 20. a 30. letech na našem území měly mnoho podob. Renovovaly se stavby starší, prováděly se přístavby a přestavby stávajících budov (např. sokoloven) nebo divadla vznikala jako součásti multifunkčních městských budov. Ke slovu přišla také výstavba sálů smíšeného určení, kde se díky rovné podlaze mohly konat jak divadelní a hudební představení, tak taneční zábavy a tělocvičné produkce.⁶⁰

V této části představíme nejdůležitější samostatně stojící divadelní budovy, které byly postaveny ve vybraném období, abychom tak získali kontext, do kterého v následujících kapitolách včleníme divadelní budovy Jindřicha Freiwalda. Místně bude výběr omezen na území současné České republiky, situaci na Slovensku z tohoto výkladu vynecháme. Ostatně, ve vybraném období tam vzniklo jen minimum nových divadel. V meziválečné době se využívaly budovy z předcházejících dob, a pokud probíhala výstavba, jednalo se spíše o kulturně-společenské národní domy nebo domy různých menších komunit.⁶¹

Ani realizace na našem území nijak neohromovaly velikostí. Byly to spíše menší stavby v regionálních centrech země. Jak píše v úvodu svého díla Alfred Javorin, polovina ze 119 stojících divadel (stav roku 1949) měla mezi 400 a 700 místy.⁶²

---

⁵⁹ Viz Textová příloha na straně 137.

⁶⁰ HILMERA 1999, 107.

⁶¹ MORAVČÍKOVÁ / DLHÁŇOVÁ 2011, 21-23.

⁶² JAVORIN 1949, 6-8.

Do tohoto rozmezí patří první realizace, kterou zde připomeneme, a to divadlo Český ráj v Jičíně [1], postavené v letech 1922-1923 pražskou firmou Gröger-Hemerka a spol. Stavba vznikla z iniciativy Družstva legionářů a válečných poškozců a sloužila také jako biograf.⁶³ Průčelí s pěti převýšenými arkádami, které zároveň vzbuzují dojem sloupového portiku, dodávají jinak málo členěné budově monumentalitu. Ta je ještě umocněna užitím rovné střechy a rytmicky rozmístěných okenních otvorů. Uvnitř byl prostor řešen již s použitím železobetonových konstrukcí, které umožňovaly vystavění strmě stoupajícího balkónu s širokým rozpětím, a tím i dostatek míst s dobrou viditelností a slyšitelností.⁶⁴

Podobně bylo uvnitř řešeno i Městské divadlo v Červeném Kostelci [2] z let 1924-1925, které navrhl a postavil místní stavitel Robert Dvořáček na objednávku Spolku divadelních ochotníků v Červeném Kostelci.⁶⁵ Ačkoli se projektant při navrhování vnitřního uspořádání údajně inspiroval divadly firmy Fellner-Helmer,⁶⁶ vnější vzhled tomu příliš nenasvědčuje. Zejména průčelí s trojúhelným štítem, masivními polosloupky, výraznými římsami a obloučkovým zábradlím dává najevo dobu svého vzniku v první polovině 20. let 20. století. Obloučkový dekor se objevil i na vedlejších fasádách a v interiéru.

Ve stejné době vzniklo v Praze divadlo Na Slupi [3]. Šlo o dřevěnou omítnutou stavbu se zděnými základy. Nechal ho vybudovat Vzdělávací sbor vyšehradský pro svůj divadelní spolek podle plánů Ing. Josefa Barka v roce 1925, aby sloužilo především ochotnickým spolkům bez zázemí.⁶⁷ Víc než rok v něm ale hrálo také čerstvě založené Osvobozené divadlo (1926-1927).⁶⁸ Do ulice Na Slupi se divadlo obracelo průčelím se dvěma vchody v přízemí, symetrickou skladbou oken mezi výraznými římsami a zdvojených trojúhelným štítem nad nimi. Sklonu štítu odpovídal i sklon nízkých sedlových střech střední částí a zvýšeného provaziště. Hlediště pro 300 diváků tvořil pouze stoupající parter.

Taktéž pro potřeby ochotnického spolku bylo postaveno Divišovo divadlo v Žamberku [4]. Spolek divadelních ochotníků v Žamberku na stavbu pomýšlel

---

⁶³ JAVORIN 1949, 79.

⁶⁴ HILMERA 1999, 107.

⁶⁵ JAVORIN 1949, 33; HILMERA 1999, 107.

⁶⁶ PANOCH Pavel: Divadlo J. K. Tyla, Červený Kostelec, <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 18. 3. 2014.

⁶⁷ JAVORIN 1949, 231.

⁶⁸ BLÁHA Jiří: Divadlo Na Slupi, Praha, <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 18. 3. 2014.

už na konci 19. století, ale teprve v letech 1925-1926 se podařilo stavbu realizovat, a to podle plánů čáslavského architekta Josefa Skřivánka. Stejně jako v Jičíně, i toto divadlo bylo využíváno také jako biograf. Bylo vybaveno 280 sedadly v parteru a 150 na balkóně. Vstupní průčelí se širokým nástupním schodištěm, ústupky, balkóny a thermovým oknem na místě štítu dodává divadlu vzhled spíše velké reprezentativní vily z konce 19. století, než veřejné budovy z poloviny 20. let. Málem jen převýšená hmota provaziště a nápis nad vstupem dávají znát, že jde o divadelní budovu.

Na dobu svého vzniku naopak velmi viditelně ukazuje Šemberovo divadlo ve Vysokém Mýtě [5], realizované v letech 1925-1926 podle projektu místního stavitele Vincence Maška. Za stavbou stálo opět místní sdružení občanů Šembera, spolek pro postavení a udržování divadla ve Vysokém Mýtě.⁶⁹ Vnitřní uspořádání s 307 místy v parteru a 130 na balkóně se podobá výše uvedený divadlům. Odlišuje se od nich ale výrazným hlavním průčelím, které se více než jinde odkazuje k národnímu slohu. Je členěno šesti polosloupky vysokého řádu do pěti os, přičemž ve střední, rozšířené ose se nachází hlavní vstup a nad ním půlkruhově vyklenutý balkón. Sloupy mají robustní patky i hlavice a vynášejí stejně výraznou hlavní římsu a atikovou zídku, kde se opakuje motiv obloučku, použitý i jinde na fasádě. Pod vlivem dekorativismu 20. let je zařízen i interiér divadla.

Výrazným průčelím zaujme také Branické divadlo v Praze-Braníku, postavené v letech 1924-1925 dle plánů místního stavitele Václava Šindeláře pro Spolek divadelních ochotníků v Braníku [6].⁷⁰ Budova se do ulice obrací průčelím, jehož návrh vedla viditelná snaha o klasicizující vyznění. Použité prvky, jako je trojúhelný štít s figurálním reliéfem, sloupy nesený fronton nad hlavními vstupy, kanelované polosloupky a lizény tomu nasvědčují. Ovšem jejich rozvržení a použité detaily stěží maskují dobu vzniku a dekorativní tendence, které jí vládly.

Poslední ze staveb, které jsou viditelně spjatý s 20. lety a dekorativní polohou tehdejší architektury, je Tylův dům v Poličce [7]. Jde o stavbu navrženou pražskými architekty Antonínem Mendlem a Václavem Šantrůčkem, a postavenou v letech 1927-1929 díky působení Družstva pro postavení divadla.⁷¹ Jednalo se o divadlo s větší kapacitou než u výše uvedených (850 sedících diváků), s kvalitnějším technickým zařízením, kinematografickým provozem a několika místnostmi

---

⁶⁹ JAVORIN 1949, 304-305.

⁷⁰ Ibidem 257-258.

⁷¹ KONEČNÝ 1999; JAVORIN 1949, 182-183; HILMERA 1999, 107.

pro potřeby spolků. Exteriér stavby charakterizuje vysoká sedlová střecha, jejíž čelo nad hlavním průčelím tvoří štít tvaru rovnoramenného trojúhelníka, a dále kontrast přímých a šikmých linií, segmentových prvků a prostupujících se hmot. Stylové pojetí této budovy je velmi blízké tvorbě Jindřicha Freiwalda před polovinou 20. let.

Stavbou, která tvoří stylový předěl mezi sledovanými realizacemi, je Tylovo divadlo v Lomnici nad Popelkou z let 1929-1930 [8]. Projektoval je pro Spolek divadelních ochotníků v Lomnici nad Popelkou královéhradecký architekt Oldřich Liska.⁷² Do neokázalého a účelného uspořádání hlediště se mu podařilo začlenit i pětici lóží, a to hned do čela balkónu, který za nimi schodovitě stoupá a pojme značné množství dalších diváků. Tím se příliš neliší od předešlých realizací, stejně jako včleněním promítací kabiny pro kinematografický provoz. Co ale budovu výrazně odlišuje od předchozích, je řešení exteriéru. Liska, který se v době projektování divadla působil jako samostatný architekt v Hradci Králové a měl za sebou už řadu staveb v severovýchodních Čechách, navrhl půvabnou budovu, sestavenou z několika základních kubických hmot, které se prostupují a spojují ve vyvážený celek, jehož jedinými dekoracemi jsou použitý materiál – kombinace režného zdiva a světlé omítky, rytmus okenních otvorů a zvýrazněné římsy a rámy. Vysoké kulisovité průčelí s ústředním obdélným oknem působí i bez použití jakýchkoli sloupů či pilastrů monumentálním dojmem. Rozhodně se jedná o jednu z nejpůsobivějších divadelních budov meziválečného období.

Za lomnickým následuje dobou vzniku Tylovo divadlo v Kutné Hoře [9], jehož stavba byla zamýšlena už od třetí čtvrtiny 19. století. Teprve roku 1928 se Družstvo pro postavení Tylova divadla spolu s obcí rozhodly vypsát soutěž na projekt divadla.⁷³ Z došlých 24 návrhů byly nejlépe oceněny ty Otakara Novotného a bratří Rudolfa a Josefa Hrabů. Poté, co měli autoři nejlepších návrhů dodat nové plány, nastaly peripetie, po kterých není autor výsledného projektu zcela jistý. Podle Jiřího Hilmery jsou to ale nejspíše Rudolf Hraba a František Zelenka. Divadlo bylo vystavěno v letech 1931-1933.⁷⁴ Projektanti umístili lóže po stranách podélných stěn hlediště, kde stupňovitě klesají od balkónu směrem k jevišti. Je tak zajištěn dobrý výhled ze všech jejich míst i z balkónu.⁷⁵ Kromě kvalitně vybavených jevištních prostorů byly

---

⁷² KŘÍŽEK / POTŮČEK 2010; JAVORIN 1949, 113-114; HILMERA 1999, 107.

⁷³ Ke kutnohorské soutěži, obeslané mnoha progresivními návrhy podrobně viz: HILMERA 1999, 111-113.

⁷⁴ JAVORIN 1949, 98-100.

⁷⁵ HILMERA 1999, 112.

v suterénu divadla umístěny prostory pro loutkovou scénu a pěvecký spolek. Podobně jako Liskovo divadlo v Lomnici nad Popelkou působí kutnohorské divadlo zvnějšku především vyrovnanou skladbou kubických hmot, které se vzájemně prostupují v ladných poměrech. Směrem od výrazně horizontálního hlavního průčelí s pětiosým vstupem se hmota stavby v několika stupních zvedá až k nejvyšší části – provazišti. Při čelním pohledu se stupně pohledově propojí. Povrch stavby byl řešen jednotně hladkou omítkou s travertinovým obkladem pilířů mezi vstupními dveřmi. Kutnohorské divadlo představuje další stavbu, která se svým vnitřním i vnějším uspořádáním dá vztáhnout k divadlům Jindřicha Freiwalda.

Nyní představíme divadelní budovy, jejichž vznik spadá cele do 30. let 20. století. Prvním je Hálkovo divadlo v Nymburce [10], které nechal vystavět Spolek divadelních ochotníků Hálek podle projektu architekta Jaroslava Koska, žáka Josefa Gočára.⁷⁶ Po demolici starého divadla v roce 1935 bylo přikročeno ke stavbě, dokončené hned následujícího roku. Hlediště tvoří výrazně stoupající řady sedadel parteru i na balkoně s krátkými bočními rameny. Exteriér je řešen jako mohutná skladba do sebe zasazených kvádrů, z nichž jeden spočívá směrem do ulice na čtyřech sloupech. Bočním fasádám dominují dvojice vertikálních pásových oken probíhajících přes dvě podlaží.

Dobou dokončení v roce 1936 je s nymburským příbuzné divadlo v Ústí nad Orlicí, možná nejdůležitější počín české meziválečné divadelní architektury [11]. Družstvo pro postavení divadla a divadelní spolek Vicena dokázali v krátké době od vypsání architektonické soutěže v roce 1929 realizovat stavbu, která dodnes zasluženě budí pozornost. K užší soutěži byli vyzváni jen místní stavitel Jaroslav Radechovský a (na radu historika umění Josefa Cibulky) architekt Kamil Roškot, jehož návrh pak komise znalců ve složení Josef Gočár, Antonín Ausobský a Zdeněk Wirth roku 1930 jednoznačně doporučila k realizaci. V době příprav proběhlo ještě několik úprav projektu a definitivní varianta byla realizována v letech 1935-1936.⁷⁷ Hmota hledištní části tvaru kruhové výseče je zasazena do pravoúhlého kvádrů základní hmoty stavby. Z ní pak vystupuje tubus jeviště a provaziště o půlkruhovém půdorysu. Provázání výsečové a pravoúhlé hmoty pomocí dlouhých pásů lodžii působí mimořádně dynamicky. Vzhledem k uspořádání hlediště s řadou lóží umístěných až za sedadly stoupajícího parteru a s amfiteatrálním balkónem můžeme tuto budovu

---

⁷⁶ HILMERA 1999, 134.

⁷⁷ Ibidem 123-124.

směle označit za reformní divadelní prostor. Roškotovo divadlo v Ústí nad Orlicí ve své době bylo - a dodnes zůstává - jedinečnou stavbou. Není divu, že v mnoha přehledových statích o české architektuře je to jediná meziválečná divadelní budova, kterou jejich autoři zmíní.⁷⁸ Když se v roce 1940 konala výstava Za novou architekturu, jedno z prvních zpětných hodnocení meziválečné architektury u nás, byla sekce divadel umístěna hned v jejích prvních sálech. Z toho můžeme usuzovat na důležitost, jakou organizátoři akce těmto stavbám přikládali. A opět, jediné Roškotovo divadlo na výstavě zastupovalo celou soudobou českou divadelní architekturu.⁷⁹

Stavbou, která se na Roškotovo divadlo v Ústí nad Orlicí svou podobou přímo odvolává, je Kolárovo divadlo v Polici nad Metují [12], postavené v letech 1939-1940 díky iniciativě Družstva pro postavení divadla v Polici nad Metují a Spolku divadelních ochotníků Kolár. Choceňský architekt Čeněk Mužík navrhl v podstatě zmenšenou kopii Roškotova divadla, alespoň co se základního uspořádání hmot a hlediště týče. V exteriéru je však jeho napojení klínovité a pravouhlé části méně rafinované.⁸⁰

Těsně po polovině 30. let vznikla v Mělníku pozoruhodná stavba víceúčelového Masarykova kulturního domu [13]. Ze soutěže, vypsané městem roku 1930, vyšli vítězně Josef Širc, Jan B. Zelený a Bedřich Zeman a stavba pak byla dokončena roku 1936. Podstatnou část domu zabírá divadelní sál se stoupajícím parterem hlediště, nad kterým vystupuje balkón a po stranách vždy pětice lóží.⁸¹ Zvenčí prozrazuje výrazně horizontální budova svou víceúčelovost asymetrickým uspořádáním, ve kterém se vlevo od vstupu rozkládá divadelní sál, napravo pak další provozní a společenské místnosti. Význačným rysem exteriéru je střídání omítnutých ploch s režným zdívkem, výrazné oplechování korunní římsy, rytmické rozmístění okenních otvorů a půlkruhově zakončené křídlo vybíhající napravo od vchodu.

Už jen na okraj zmíníme Divadlo Aloise Jiráska v Úpici [14], jehož první fáze byla dokončena roku 1937. Stavba podle návrhu architekta Josef Záruby-Pfeffermanna byla zcela dokončena až po 2. světové válce. Od ostatních realizací 30. let se tato

---

⁷⁸ Viz ŠLAPETA 1998, 411; KOULA 1940, 190-191: „Z našich divadel jediné divadlo v Ústí nad Orlicí od K. Roškota lze považovati za nekompromisně moderní vzhledem i vnitřním uspořádáním. Menší venkovská divadla (...) jsou účelně řešena a dobře vybavena technicky, ale nejsou také průbojným činem architektonickým.“

⁷⁹ Výstava Za novou architekturu (kat. výst.), Praha 1940.

⁸⁰ PANOCH Pavel: Kolárovo divadlo, Police nad Metují, <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 18. 3. 2014; HILMERA 1999, 135.

⁸¹ HILMERA 1999, 134-135.

stavba liší výrazem exteriéru, kterému dominuje půlkruhový nárožní vstupní rizalit s nástupním schodištěm, směrem nahoru třikrát odstupněný. Na něm, stejně jako na zbytku fasády, je použito polosloupů a říms a dvojí barevnosti omítky. Užití klasicizujících a dekorativních prvků jako by nás vracelo zpátky do 20. let.

Na závěr připomeňme ještě skupinu divadelních budov, které sice byly postaveny na území ČSR, ale v určitém smyslu stojí stranou ostatních. Jedná se o divadla v pohraničních oblastech, za jejichž vznikem stála německá národnostní menšina.⁸² Čeští architekti se po vzniku republiky obrátili k domácí kubistické tvorbě a hledání národního slohu, později vzorům západoevropské a sovětské avantgardní architektury. Oproti tomu německá divadla vznikala v kontaktu s německými a rakouskými centry a také často přímými objednávkami z nich, čímž byla zachována kontinuita z předválečné doby. Stavby nových divadel měly demonstrovat svébytnost německého etnika v nově vzniklém státě a svou činností sloužit jejich národnostní politice.⁸³

V první řadě je to Městské divadlo v Teplicích **[15]**, projektované drážďanským architektem Rudolfem Bitzanem a divadelním režisérem Adolfem Linnebachem z téhož města, a vystavěné v letech 1921-1924. Budova v sobě zahrnovala také kino, komorní scénu, taneční sál, restauraci, kavárnu a další společenské prostory. Těžce monumentální klasicizující budova se ve své době stala největším (mohla pojmout až 1100 sedících diváků) a nejmoderněji vybaveným divadlem na našem území. Srovnání s ní by snesly pouze budovy zamýšlených nových divadel pro Prahu, Olomouc nebo Ostravu, ovšem pokud by byly bývaly realizovány.⁸⁴

Divadlo ve Františkových Lázních **[16]** vzniklo v letech 1927-1928⁸⁵ podle projektu Artura Payera, profesora na německé technice v Praze.⁸⁶ Vnitřním uspořádáním se jedná o snad nejkonzervativnější divadelní budovu ve své době, a to kvůli užití hned 42 lóží, které architekt umístil do 3 podlaží nad sebou. Ven se budova obrací klasicizujícím průčelím se čtyřmi předsazenými pilíři. Pro ostatní fasády jsou charakteristické zkosené hrany všech seskupených hmot, vysoké valbové střechy a expresionisticky užitá detaily, například okna se segmentově probranými rohy.⁸⁷

---

⁸² Jiří Hilmera jim ve své práci věnuje samostatnou kapitolu, viz: HILMERA 1999, 114-118.

⁸³ HILMERA 1999, 114.

⁸⁴ Ibidem 114-116.

⁸⁵ HILMERA 1999, 117.

⁸⁶ VLČEK 2004, 487.

⁸⁷ HILMERA 1999, 117.

Skupinu uzavírá dvojice divadel architekta Leo Kammela v jeho rodném Kamenickém Šenově (1928) [17] a Krnově (1929) [18], považovaná za ojedinělý příklad německého expresionismu na našem území.⁸⁸ V Kamenickém Šenově byla stavebníkem obec a kvůli rentabilitě byl pro budovu zvolen i kinematografický provoz. Ve vnějším výrazu budovy se mísí expresionismus lomených ploch a ostře řezaných tvarů s klasicizujícím pilastrovým průčelím. Jako by se architekt inspiroval nedalekými čedičovými stěnami Panské skály.⁸⁹ Krnovské divadlo s oválným půdorysem hlediště, půlkruhovými řadami sedadel a čelně orientovanými lóžemi vypovídá o Kammelově inspiraci reformními vzory. Zajímavé je jeho na nároží situované průčelí se třemi trojúhelnými štíty, vyplněnými rastrem protínajících se diagonál.⁹⁰

Divadly německy hovořících stavebníků a stavitelů se uzavírá výběr realizovaných divadelních budov, mezi které v následujících kapitolách a podkapitolách přidáme projekty architekta Jindřicha Freiwalda. Představený výběr potvrzuje informace z úvodu kapitoly – zejména to, že za vznikem divadel tohoto období skutečně stály především ochotnické a jiné spolky v menších centrech, čemuž odpovídá omezená velikost a kvalita zařízení, ale také značná rozmanitost uskutečněných staveb co do velikosti, stylového pojetí vnějšku i vedlejšího využití.

---

⁸⁸ KOVAČEVIČ et al. 2010, 40.

⁸⁹ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jitce Hovorkové.

⁹⁰ HILMERA 1999, 117.

3 Jindřich Freiwald

„Pokud by vznikla státní cena za tvořivou práci pro kulturu a čestné jednání fair play, přál bych si, aby ji arch. Freiwald dostal jako první.“⁹¹

3.1 Jindřich Freiwald a jeho dílo v literatuře

Poměr mezi množstvím realizací, které po sobě architekt Jindřich Freiwald zanechal, a množstvím literatury, která mu věnuje pozornost, je zatím povážlivě nevyrovnaný. Uměleckohistorická monografie, která by se soustředila výhradně na jeho osobnost a práci, dosud nevznikla. Existuje celá řada kratších textů, které dohromady podávají poměrně živý obraz architektova života a díla, nicméně stále je to obraz s řadou prázdných míst. Právě ta mu ale dodávají na přitažlivosti a vybízí k dalšímu bádání.⁹²

Ideálním prvním rozcestníkem, který nás odkáže k další literatuře, je Encyklopedie stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, která v poměrně rozsáhlém hesle podává informaci o Freiwaldově životě, školení i práci.⁹³ Informace o realizacích ani bibliografie nejsou úplné, ale zahrnují podstatné odkazy, včetně těch na jednotlivé realizace v Uměleckých památkách Prahy a Uměleckých památkách Čech. Freiwaldovi je věnováno několik dalších hesel v encyklopedických dílech⁹⁴ a knihách o architektuře jednotlivých regionů.⁹⁵

Nejnutnější písemný doprovod svému dílu podává sám Freiwald v propagační publikaci *Naše stavby*, dále v knize *Chaty, sruby domky - zásady rekreačního bydlení* a v řadě článků k návrhům publikovaných v odborném tisku.⁹⁶ Některé články z Freiwaldova pera se vyjadřují i k tématům přesahujícím rámec jeho vlastní tvorby.⁹⁷ Poměrně obsáhlé jsou i jeho stati k dokončeným divadelním budovám v pamětních publikacích.⁹⁸ Projekty Jindřicha Freiwalda byly publikovány v těchto dobových architektonických časopisech: *Architektonický obzor*, *Architekt SIA*, *Architektura*, *Stavitel* a *Stavitelské listy*.

---

⁹¹ SKALICKÝ 2009, 5.

⁹² Podstatná část informací, uváděných v této kapitole, byla použita v předchozí práci autorky, viz: JANKULÍKOVÁ 2012.

⁹³ VLČEK 2004, 184-185.

⁹⁴ DOLENSKÝ 1936, 120; TOMAN 1947, 235-236; HOROVÁ 2006, 213-214.

⁹⁵ Např. JUNEK / KOUKALOVÁ / LUKEŠ 2006, 44; BARTOŠ / LUKEŠ / PANOC 2008, 83.

⁹⁶ FREIWALD 1924; FREIWALD 1947; z článků např. FREIWALD 1928a.

⁹⁷ FREIWALD 1928b; FREIWALD 1938; FREIWALD 1941.

⁹⁸ Divadelní Chrudim 1934; Divadlo v Kolíně 1939.

Pramenem velmi přínosným pro představu o profilu Freiwaldovy tvorby je článek Jindřich Freiwald a jeho dílo, sepsaný jeho společníkem Jaroslavem Böhmem jako nekrolog, a v rozšířené podobě publikovaný ještě jednou o rok později.⁹⁹ Smrt Jindřicha Freiwalda za pohnutých okolností konce 2. světové války, podnítila vznik pamětní publikace In memoriam Ing. arch. Jindřicha Freiwalda a medailonu v knize, která se věnuje obětem nacistické perzekuce.¹⁰⁰ Díky těmto publikacím je možné získat přehled nejen o tvorbě, ale i osobních kvalitách a charakteru Jindřicha Freiwalda.

Další skupinou textů, které ale už povětšinou čerpají ze zdrojů uvedených výše, jsou články a stati věnované jednotlivým realizacím nebo jejich skupinám.¹⁰¹ Většina z nich pochází z velmi nedávné doby, a proto lze na nich dobře vidět nárůst zájmu o Freiwaldovo dílo v regionech. Stručné zmínky o Freiwaldovi lze nalézt i v textech shrnujících vývoj české meziválečné architektury.¹⁰²

Archivní prameny dokumentující život a dílo Jindřicha Freiwalda najdeme roztroušené po mnoha archivech České republiky. Největší soubor archiválií vlastní Regionální muzeum v Náchodě. Korespondence a dokumenty k jednotlivým realizacím se nacházejí vždy ve Státním oblastním archivu příslušného regionu či města, případně v archivech stavebních odborů příslušných obcí. Bohužel, dosud se nepodařilo nalézt ucelenou pozůstalost Jindřicha Freiwalda ani firmy Freiwald a Böhm. Potomci Jindřicha Freiwalda vlastní pouze malý soubor dokumentů a památečných předmětů osobního charakteru. Zánik pozůstalosti nebo její uložení na neznámém místě jsou stejně pravděpodobné.

3.2 Život architekta

Architekt Jindřich Freiwald strávil mládí v Hronově, kde se narodil 6. června 1890. Vyučil se zedníkem u hronovského stavitele Karla Eckerta a poté odešel za dalším vzděláním do Prahy. Nastoupil na stavitelské oddělení Vyšší průmyslové školy, kde byl jedním z jeho učitelů František Sander.¹⁰³ Po absolutoriu v roce 1910

---

⁹⁹ BÖHM 1946; BÖHM 1947.

¹⁰⁰ In memoriam Ing. arch. Jindřicha Freiwalda, Hronov 1945; SÁDLO 2010, 72-75.

¹⁰¹ SLÁDEK 1995; HLADKÝ 2002; ZUBÍKOVÁ 2002; ŽÁČKOVÁ 2004; KREJČOVÁ 2006; MORKOVÁ 2007; SKALICKÝ / VAKULOVÁ 2007; SKALICKÝ 2009; ŠTERNOVÁ 2010.

¹⁰² KOULA 1940; ŠVÁCHA 1985; ŠVÁCHA 1998; SVOBODA 2000.

¹⁰³ O vřelém vztahu k bývalému učiteli svědčí Freiwaldem napsaný nekrolog Za profesorem arch. Fr. Sandrem, in: Stavitelské listy XXVIII, 1932, 31.

nastoupil jako asistent u Antonína Balšánka,¹⁰⁴ kde se podílel na zařízení interiérů Obecního domu a Občanské záložny ve Vršovicích.¹⁰⁵ V této době také poprvé publikoval své práce ve Stavitelských listech a Architektonickém obzoru.¹⁰⁶ Své odborné školení dokončil na Akademii výtvarných umění u Jana Kotěry, jehož architektonickou školu navštěvoval v letech 1913-15 a 1917-18, s přestávkou služby v rakousko-uherské armádě za 1. světové války.¹⁰⁷ Už jako student a pak mladý absolvent obesílal architektonické soutěže a spolupracoval s architektem Josefem Paroulkem, až do roku 1921, kdy s Jaroslavem Böhmem založili stavební firmu Inženýři architekti Freiwald a Böhm. Tvůrčí autorství společných projektů se připisuje jednoznačně Jindřichu Freiwaldovi.¹⁰⁸ Jako vedoucí tvůrčí osobnost ateliéru pracoval nepřetržitě od jeho založení v roce 1921 až do května 1945. Firmě a její produkci je věnována pozornost samostatně v další podkapitole.

Kromě vlastní práce měl Jindřich Freiwald řadu dalších aktivit. Předsedal Společenstvu stavitelů v Praze, byl členem SIA, České technické akademie, SVU Myslbek, a předsedal kroužku hronovských rodáků v Praze. Podle Jaroslava Böhma často cestoval – uvádí jeho cesty do Německa, Anglie, Francie, Holandska, Norska, Švédska, Itálie a Řecka „... za účelem pečlivého studia nových proudů ve stavitelství...“.¹⁰⁹ Navíc se v dospělosti soukromě vzdělával v malířství u Jaroslava Šetelíka.¹¹⁰

Freiwald bydlel od začátku studií po zbytek života v Praze. Nejdříve v Karlíně, pak od poloviny 30. let v Braníku ve vile, kterou si sám projektoval. S manželkou Zdenou **[105]** měli syna Zdeňka a dceru Jindřišku. Ačkoli je označován za pražského architekta, zachoval si velmi vřelý vztah k rodnému Hronovu. Navštěvoval zde svou rodinu a přátele a také se pravidelně setkával s hronovskými rodáky v Praze. Usiloval o zřízení velkého muzea Aloise Jiráska v Hronově, a také se zasadil o každoroční konání festivalu Jiráskův Hronov.¹¹¹ Od něj také vzešel za 2. světové války návrh

---

¹⁰⁴ TOMAN 1947, 235.

¹⁰⁵ Obecní dům byl dokončen roku 1912 a Vršovická záložna roku 1913. Freiwaldův přítel Jan Slánský z Hronova vzpomíná, že Freiwald byl v ateliéru Antonína Balšánka vedoucím jedné z pracovních skupin na stavbě Obecního domu. Viz Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, A 1004 rukopis Jana Slánského „Jindřich Freiwald“.

¹⁰⁶ Návrhy tří vil, in: Stavitelské listy VIII, 1912, 1, 84-85; Dům prof. Dra. R. T. v Táboře, in: Architektonický obzor XI, 1912, tab. 36.

¹⁰⁷ NOVOTNÝ 1958, 141.

¹⁰⁸ HOROVÁ 2006, 213.

¹⁰⁹ BÖHM 1946, 301.

¹¹⁰ TOMAN 1947, 235.

¹¹¹ HLADKÝ 2002, 95-96.

na sloučení Hronova se sousedními obcemi. K tomuto tématu se vyjádřil článkem ve Stavitelských listech.¹¹² V něm se věnuje vzniku, stavebnímu vývoji a plánované budoucnosti svého rodného města a mezi řádky odhaluje, jak moc mu záleželo na rozvoji města a okolního kraje.

Důležitou stránkou Freiwaldovy osobnosti zůstávají jeho vojenské aktivity. Za 1. světové války sloužil v rakousko-uherské armádě, v letech 1918-1919 pak v armádě československé, s níž se účastnil bojů proti maďarské intervenci na Slovensku.¹¹³ Do civilu odešel jako kapitán v záloze v 30. pěším pluku Aloise Jiráka. Silné vlastenecké cítění bylo Freiwaldovi vlastní i v době míru, ale naplno se projevilo především za 2. světové války. Podle svědectví Jaroslava Böhma Freiwald po celou dobu okupace věřil ve vítězství ČSR, a podle toho také jednal. Mimo jiné organizoval pomoc vězněným přátelům v koncentračních a pracovních táborech, kterým z vlastních i získaných prostředků posílal balíčky potravin.¹¹⁴ V posledním roce války vedl letákovou akci, kterou široký okruh svých známých povzbuzoval k aktivnímu odporu, až vypukne národní povstání. Často prý prohlašoval: „Uniformu už mám připravenou, až to praskne, jdu rovnou do toho.“¹¹⁵ Jak jeho společník vzpomíná dál, tato slova beze zbytku dodržel. 5. května 1945 oblékl připravenou uniformu a s dalšími dobrovolníky se přidal k osvobození Braníku a okolí. 8. května dopoledne byl však při vyjednávání s Němci zajat a spolu s majorem Rodem odvezen ustupujícími Němci. Následujícího dne nad ránem byli oba zastřeleni na místě, kde se dnes setkává ulice Vídeňská a K Zeleným domkům v Praze Kunraticích.¹¹⁶ Jak uzavírá Jaroslav Böhm: „Freiwald byl jako rodilý hraničář prodchnut od studentských dob vroucím citem vlasteneckým, který došel výrazu v jeho lásce k divadlu a českému divadelnictví vůbec a konečně posvěcení jeho vlastním sebeobětováním na prahu nové svobody, které se, žel Bohu, už nedočkal.“¹¹⁷

Freiwaldovo aktivní působení ve spolkovém životě, ať už se týkal jeho profese, umění nebo přátel, svědčí o jeho živém zájmu o okolní dění. To ukazují také jeho zachované dopisy. Musíme souhlasit s Alexandrem Skalickým, že „je velkým

---

¹¹² FREIWALD 1941.

¹¹³ HLADKÝ 2002, 92.

¹¹⁴ BÖHM 1947, 102. Podle sdělení Freiwaldova pravnuka nechával Freiwald pro tyto účely péct chleby plněné salámy.

¹¹⁵ BÖHM 1947, 102.

¹¹⁶ Ibidem, 103-104. Dne 11. 5. 1945 byl Jindřich Freiwald pohřben v Braníku a 18. 8. téhož roku potom dle svého dřívějšího přání v Hronově.

¹¹⁷ BÖHM 1946, 301. Podrobně o posledních dnech Jindřicha Freiwalda: In memoriam Ing. arch. Jindřicha Freiwalda, Hronov 1945, 5-17.

kulturním zážitkem číst Freiwaldovy dopisy (...)přátelům a spolupracovníkům. Jeví se v nich jako mimořádně vstřícný, otevřený a zcela neformální a čestný člověk. Nepovažoval rozdílnost názorů za důvod ke konfrontaci silou, ale za příležitost ke vzájemnému obohacení rozdílností stanovisek a společně hledaným východiskem. Za samozřejmost považoval ochotu přijmout odpovědnost za sebe a své okolí a také to dokázal svým životem (...).¹¹⁸ Podle Čadíka Freiwalda charakterizovala pracovní houževnatost, potřeba proniknout vlastními myšlenkami, ostře vyhraněné národní vědomí a vůle promítnout ho do každého činu.¹¹⁹ Z dosud získaných informací se skládá obraz architekta Freiwalda jako aktivního, přátelského a optimistického člověka se smyslem pro povinnost, a to i tehdy, pokud z nich vyloučíme citově vypjatější texty napsané v souvislosti s jeho tragickým odchodem.¹²⁰

3.3 Firma Freiwald a Böhm a její produkce

Společný ateliér založili Jindřich Freiwald s Jaroslavem Böhmem v roce 1921. O jejich seznámení a vztahu není téměř nic známo. Alexandr Skalický nazývá Böhma spolužákem ze školy, ovšem už nepíše ze které.¹²¹ V humorně laděné brožuře, vydané zřejmě k 20. výročí fungování firmy (nebo k 20. výročí společné práce, tím pádem ji můžeme datovat 1939 nebo 1941), nalezneme pod jejich společnou fotografií z roku 1919 [103] tento veršovaný text: „Tady jsou ti ‚mladíci‘ / (dosud ještě chlapíci) / co to věrně táhnou spolu / – dvacet let už také tomu / Obrázek je z roku toho / kdy neměli toho mnoho.“ A dále na stránce vedle jejich karikatur: „Dva kamarádi přestálou vojnu otužilí, plni nadějí, dali se s chutí do práce. Pracují věrně spolutvoříce architektonicky a budující stavitelsky. Teď jsou z nich připostarší pánové. Však veselá mysl je neopustila, třebaže starostmi mnohými sešedivěl jim zbylý vlas.“¹²² Zdá

---

¹¹⁸ SKALICKÝ 2009, 5.

¹¹⁹ ČADÍK 1939, 51.

¹²⁰ Mimo mnohých jiných ukazuje Freiwaldovu povahu dopis ze 17. 12. 1939, ve kterém odpovídá svému příteli z Hronovského muzea Janu Slánskému na nabídku vytvoření expozice o jeho osobě a práci: „S uspořádáním nějaké vitriny, obsahující památky na mně a mou tvorbu si nedělej žádných starostí. Jednak nechci ještě umřít – naopak teď je potřebí vyhrnout si rukávy a dělat, pracovat, aby náš národ neumřel – a jednak: sláva – polní tráva! Každý se přičiňuje, jak může, nač stačí a tak jaképak zvláštní mé zásluhy! Snad u mé tvorby je větší výhoda než u básníků, herců, skladatelů, zpěváků, právníků atd., že stavby nelze dát do archivů, jsou pořád na očích, připomínajíce autora.“ - Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, A 947/81, Korespondence Jindřicha Freiwalda Janu Slánskému.

¹²¹ SKALICKÝ 2009, 5.

¹²² Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, A 947/30 Korespondence Jindřicha Freiwalda Janu Slánskému.

se tedy, že jejich pracovní vztah měl velmi pevný základ v přátelství vzniklém za 1. světové války.

Freiwald a Böhm založili firmu v době, kdy nový československý stát kypěl stavebním ruchem a díky své pílí a čilosti při získávání zakázek mohli postavit v Praze i menších městech velké množství staveb, od rekreačních objektů, rodinných a bytových domů, až po úřední budovy a divadla.¹²³ Existuje řada měst, pro která navrhli celou řadu veřejných i soukromých staveb a zanechali na jejich celkové podobě výraznou stopu. Patří mezi ně zejména Kolín (1921-1939) a Sušice (1925-1935). Ačkoli zatím není znám přesný počet všech realizací firmy, řádově jde o stovky budov. Firmu Freiwald a Böhm můžeme zařadit mezi nejproduktivnější projektové kanceláře své doby.

Ačkoli je tvůrčí podíl na projektech přiznáván jednoznačně Jindřichu Freiwaldovi, nelze si představit, že by projekty vypravil od počáteční skici k prováděcím plánům sám. Ostatně by to při množství realizovaných staveb ani nebylo v lidských silách. Firma se postupně rozrostla, takže v roce, kdy vyšla výše zmíněná brožura, čítala kromě obou společníků 15 dalších lidí.¹²⁴ Vzhledem k absenci podrobnější firemní dokumentace nebo výpovědí pamětníků, a také tomu, že plány jsou vždy podepsány Freiwaldem, musíme mu přiznat primární odpovědnost za architektonickou stránku projektů, i když je více než pravděpodobné, že se navrhování účastnili další spolupracovníci.¹²⁵ Stručně se o tomto tématu zmiňuje jen Böhm ve vzpomínkovém článku o Freiwaldovi: „V rámci firmy, kde si vychoval zdatné spolupracovníky a kde kladen důraz na to, aby projektantská práce byla podložena praktickou činností stavitelskou, vynikal arch. Freiwald svým uměleckým nadáním, neúmornou pílí

---

¹²³ Tento stavební rozmach byl podpořen zejména zákonem o stavebním ruchu, dle kterého stavby postavené do roku 1930 měly být na dobu 15 let osvobozeny od činžovní daně a přírážek.

¹²⁴ Byli to: architekt Jan Heyduk, stavitel Kvarda, architekt-„internista“ Trnka, Ing. Seidenau, Ing. arch. cand. Zajíček, architekt František Muzika, stavitel a rozpočtář Bašus, stavitel Pechar, architekt Havel, „správce vší mašinerie“ Havelka, účetní Petříček, pokladní Suchomelová, písarka Uhlířová, stenografka a telefonistka Kaplanová, správce a doručovatel Bartůněk. Nejde ale o úplný výčet, protože v závěru čteme: „Odešli mnozí, kteří do nedávna i dlouhá léta s námi spolupracovali. Všichni dobře zakotvili, držíce i tak dobrou tradici naší firmy.“

¹²⁵ V jednom dopise k tématu fungování firmy Freiwald píše: Mimo architektonický atelier – jež já vedu – máme podnikatelství staveb – jež řídí kol. Böhm - , které nás finančně činí nezávislymi, což jest pro architekta (který – žel – jen projektováním těžko uhájí existenci) – velkou předností, nehledě na to, že znalost skutečného provádění staveb má být základem tvorby každého architekta.“ Viz: Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka archiv, korespondence Spolku pro postavení nového městského divadla v Chrudimi. V jiném dopise Freiwald píše, že jeho návrhy venkovské školy v Ohnišově zpracovával asistent a ostatní členové firmy, protože se jim pro nával práce nemůže sám věnovat. Viz: SKALICKÝ 2009, 6.

a podnětnou snaživostí, (...).¹²⁶ Hned v roce 1924 vydala firma vlastním nákladem propagační publikaci *Naše stavby*. V obrazech, plánech, fotografiích a Freiwaldových doprovodných textech představila vlastní stavby vzniklé v uplynulých třech letech, a také některé návrhy rodinných a bytových domů ze studijních a absolventských let Jidřicha Freiwalda. Podle řazení kapitol této publikace i jejich objemu lze odvodit těžiště produkce firmy: 1. kolonie a rodinné domky, 2. rodinné domy, vily a letní sídla, 3. činžovní domy, 4. veřejné budovy a 5. průmyslové stavby.

Z pozdějšího článku Jaroslava Böhma, kde vzpomíná na svého společníka, vysvětluje, že rodinné domky a lidové bydlení vůbec byly Freiwaldovým největším zájmem a nejmilejším výtvarným objektem.¹²⁷ Kolonie rodinných domů na objednávku státu, družstev nebo továren, tvořily podstatnou část produkce ateliéru, zejména v prvních letech. Tyto domy z počátku 20. let, vycházející z typologie anglických rodinných domků v zahradních městech,¹²⁸ se vyznačují kamennými podezdívkami, vysokými štíty, hrubými omítkami a bílými plastickými prvky fasád. Často také využívají cihlových sloupků a ostění a dekorativního hrázdění. Kolonie obsahují domy řadové i samostatně stojící pro jednu, dvě nebo čtyři rodiny. Svým charakteristickým autorským rukopisem jsou důležitým příspěvkem do meziválečného proudu zabývajících se lidovým bydlením. Dlouhodobé zaujetí tímto tématem dosvědčuje i posmrtně vydaná publikace *Chaty, sruby, domky*, kterou Freiwald připravoval během 2. světové války. Navrhoval v ní řešení poválečné bytové krize účelně řešenými skromnými příbytky, které se časem mohou stát rekreačními objekty majitelů: „Nejsou to bezútešné, standardní, řazené typy, ale osobitě, pokrokově řešené chaty a domečky, vhodně zapadající do rázu prostředí, nehyzdící krajinu, dávající potěchu, radost ze života.“¹²⁹ Zamýšlený, ale nikdy nevydaný druhý díl publikace měl být zaměřen na dělnické bydlení.

Největšího věhlasu ale firma Freiwald a Böhm dosáhla realizacemi veřejných staveb - peněžních ústavů a divadel. Spořitelny, založené a bank postavili několik desítek. Ve vzpomínkovém článku jich Jaroslav Böhm jmenuje 28 a seznam není vyčerpávající. Důležitým, zakládajícím článkem dlouhé řady budov finančních ústavů byla budova městské spořitelny v Kolíně. Další veřejné stavby prvních let představují *Naše stavby*. Projekty veřejných staveb minimálně na Podkarpatské Rusi a v Kolíně

---

¹²⁶ BÖHM 1947, 100.

¹²⁷ BÖHM 1946, 301.

¹²⁸ SKALICKÝ / VAKULOVÁ 2007, 188.

¹²⁹ FREIWALD 1947, 7.

vznikly v návaznosti na předchozí realizace kolonií rodinných domů v daném městě. Připomeňme, že takto široký záběr měla firma už v prvních třech letech svého fungování, které publikace *Naše stavby* představuje. Bohužel, další publikace, která by takto obsáhle a přehledně ukazovala realizace firmy po roce 1924, už nevznikla. Musíme se proto spokojit s informacemi z encyklopedických hesel a literatury, a s projekty publikovanými v odborném tisku.

Další významnou kapitolou v díle Jindřicha Freiwalda jsou jeho projekty divadelních budov z 30. let 20. století, kterým bude věnován prostor dále.¹³⁰ Ačkoli realizoval pouze tři novostavby (Hronov 1930, Chrudim 1934, Kolín 1939) a jednu adaptaci (Poděbrady 1942), přinesly jemu i firmě věhlas a všechny dobře slouží svému účelu dodnes. Za úspěchem těchto budov stojí nejen Freiwaldovo poctivé studium divadelní techniky a provozu, ale určitě také nadšení a osobní zájem o divadlo. Projektování divadel se věnoval s nevšední zálibou.¹³¹

S příchodem války se činnost firmy utlumila, ale zdaleka neustala úplně. Oba společníci nevydali jediného svého zaměstnance na nucené práce, ačkoli je to stálo mnoho úsilí a uskromnění. Jako předseda Společenstva stavitelů v Praze musel Freiwald za války složitě vyjednávat s nadřízenými německými úřady, když se snažil mírnit nepříznivý dopad nových nařízení na stavitele - zamezovat odebrání majetku a dělníků firmám. Bojoval také za udržení časopisu *Stavitelské listy*, který nakonec vycházel do roku 1942.

Freiwaldova smrt musela do chodu ateliéru zasáhnout zcela zásadně, ačkoli konec války znamenal pominutí mnoha vnějších překážek. Konec fungování firmy Freiwald a Böhm je dosud neprobádaným tématem. Posledním nám známým firemním dokumentem je novoročenka na rok 1947, kterou Jaroslav Böhm zaslal do Čelákovic ochotnickému sdružení Tyl. Stejnému sdružení také adresoval v červnu 1945 dopis, ze kterého vysvítá, že firma se i po Freiwaldově smrti snažila udržet rozpracované zakázky a dostát svým závazkům. Jak moc a jak dlouho se jí to dařilo, je prozatím otázkou. Jisté je, že to stěží mohlo být déle než rok a několik měsíců po odeslání onoho PF 1947...

---

¹³⁰ Jeho projekty divadel zmiňuje zejména: HILMERA 1999, 119-122; CÍSAŘ et al. 1998, 135-136; ČERNÝ et al. 1983, 270-272.

¹³¹ BÖHM 1946.

3.4 Učitelé, vlivy, přístupy

Jak bylo řečeno výše, osobnostmi, které se podílely na architektonickém školení Jindřicha Freiwalda, byli František Sander na Vyšší průmyslové škole, poté Antonín Balšánek a Jan Kotěra. Asistování v ateliéru profesora Balšánka mu přineslo praktické zkušenosti. Spolupracoval s ním na interiérech Obecního domu a Občanské záložny ve Vršovicích. Právě tou se podle Rostislava Šváchy Balšánek „propracoval k poměrně čisté moderně.“¹³² Jinak byl tvůrcem zdrženlivým, obracejícím se ve svých projektech k historismu. O detailech spolupráce Freiwalda s Balšánkem zatím nemáme bližších informací. Z literatury vyplývá, že trvala v rozmezí let 1910-1913. „Z té práce u českého novobarokisty mu zůstal smysl pro členitost a pohyb ve fasádě a pružnost ve vymýšlení plánových dispozic.“¹³³

O školení na Akademii výtvarných umění ve škole architektury Jana Kotěry lze získat poměrně jasnou představu, a to díky literatuře, která se zabývá Kotěrovou činností všeho druhu. Popsán je tak i jeho pedagogický přístup: „Jako učitel se K. vyhýbal tomu, aby svým žákům vnucoval svůj vlastní styl: snažil se v nich spíše probudit smysl pro etiku a modernost architektonické tvorby.“¹³⁴ Zejména díky jeho žáku Otakaru Novotnému se dozvídáme další zajímavé detaily. Kotěra se snažil ve svých žácích rozvíjet vlastní myšlení, úsudek, názor. Místo svých děl používal k ilustraci při výuce díla v odborné literatuře, konal s žáky časté exkurze a při poučování odkazoval k antice. Každý žák u něj také začínal studií nějaké antické stavby, a pokračoval řadou dalších kreslírských studií. Učební metodu Novotný popisuje ne jako souvislé přednášky, ale spíše příhodné poznámky. „V tom celém vyučovacím systému bylo tedy něco cechovního, byl to systém mistrovského školení žáků k tomu vybraných, a ne systém učiliště přístupného každému, ...“¹³⁵ Kotěrovův přístup byl spíše než autoritářský přátelský, založený na sdílení a vychovávání architekta jako uvědomělého tvůrce. I když Novotný nevidí „školu Jana Kotěry“ jako stylově stmelěný celek (kvůli Kotěrově úctě k individualitě jednotlivých žáků), tvorba jejich učitele na žáky jistě měla nemalý vliv.

Podle Čadíka při čistě výtvarném vzdělání na akademii Freiwald vstřebal učitelův názor na funkce architektury, nauku o proporcích hmot a velkorysou ornamentální

---

¹³² ŠVÁCHA 1985, 45.

¹³³ ČADÍK 1939, 51.

¹³⁴ HOROVÁ 1995, 385.

¹³⁵ NOVOTNÝ 1958, 113.

rytmiku, stejně jako jadrnost půdorysné koncepce.¹³⁶ Dále uvažuje, že syntéza Balšánkova školení a Kotěrova poučení o zásadách moderní architektury u Freiwalda znamenala zachování zdravého smyslu pro živost, členění a umělecký účinek stavebního díla. Tím se vědomě „vyhýbá laciné prázdnotě, v níž upadlo tak často poválečné stavitelství, nezamítá ani barevnost odstíněním různých, dobře volených materiálů, ani efekty rafinovaně aranžované stínohry členěných hmot, ani bohatství tvarového repertoaru daného tradicí, zamítá prostoduchost dobrovolné chudoby, k níž se odsuzovali ti, kdož příliš ochotně přísahali na výlučnost kubického tvarosloví.“¹³⁷ Kromě vlivu školení Čadík připomíná Freiwaldův osobní sklon k malebnosti a trochu divadelní okázalosti, a úctu k principům lidového stavitelství.

Podle Jaroslava Böhma „lze na Freiwaldových dílech spatřovat zejména v prvních letech jeho činnosti mocný vliv jeho učitelů, zejména prof. Kotěry a Balšánka. Později však ovlivněny jsou jeho práce novějšími směry, jak mnohotvárně jsou patrné v celé stavební tvorbě, (...)“¹³⁸ Po inspiraci, pocházející od učitelů, Freiwald tedy zpracovává i další podněty. Po 1. světové válce byl ovlivněn tvorbou Pavla Janáka a Josefa Gočára a na počátku 20. let se tak stává „čelným představitelem tzv. ‚národního stylu‘ – vlastně české verze stylu art-déco.“¹³⁹ Ještě výstižněji se o jeho stylové orientaci vyjadřuje Rostislav Švácha, který uvádí jako charakteristický rys některých architektů Kotěrova okruhu té doby „(...) kolísání mezi několika styly, které se nezřídka projevuje v jedné stavbě a lze jej samo o sobě považovat za určitý specifický styl, originální českou obdobu euroamerického ‚art déco‘.“¹⁴⁰ V tomto „stylu“ se uplatňuje jehlancový a obloučkový kubismus, novoklasicismus a geometrická moderna. Tvorbu nejpříbuznější té Freiwaldově v těchto letech nalezneme u Klementa Šilingera, českého architekta, který studoval u Jana Kotěry v letech 1910 – 1914 a posléze tvořil na Slovensku.¹⁴¹

„Freiwaldovo jméno nefiguruje mezi avantgardou, nesporně je však kvasem v české architektuře silně ovlivněn a jednoznačně ve své práci prosazuje pokrokové přístupy.“¹⁴² Freiwalda rozhodně nemůžeme označit za průkopníka, který by bojoval se společností o prosazení nových architektonických principů. V porovnání

---

¹³⁶ ČADÍK 1939, 51.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ BÖHM 1946, 301.

¹³⁹ JUNEK / KOUKALOVÁ / LUKEŠ 2006, 44.

¹⁴⁰ ŠVÁCHA 1985, 199.

¹⁴¹ NOVOTNÝ 1958, 141.

¹⁴² SLÁDEK 1995, 6.

s avantgardisty ho můžeme označit spíše za „stabilizujícího budovatele“,¹⁴³ na jehož díle se dá vysledovat dobové hledání nových forem, ale vždy s citem pro regionální ráz, jak píše o svém společníkovi Jaroslav Böhm.¹⁴⁴ Koncem 20. let a hlavně v letech 30. se jeho vyjadřovací prostředky přiklánějí k dominujícímu purismu a funkcionalismu, ale nevzdává se výtvarného vyznění stavby a klasických prvků, kterými dodává svým stavbám na monumentalitě. Charakteristické je pro něj užívání ušlechtilých materiálů a uplatňování sochařských doplňků. „Freiwald na základech tradice školy i oblastní formy vybudoval svůj vlastní, dost osobitý styl, jenž přizpůsoben požadavkům doby, sociálním poměrům, moderním materiálům a technikám, znamená úspěšný příspěvek k vytvoření české slohové formy, pokud dnešek je vůbec ještě schopen nějakého slohového výrazu.“¹⁴⁵

---

¹⁴³ NOVÝ 1998, 117.

¹⁴⁴ BÖHM 1946, 301.

¹⁴⁵ ČADÍK 1939, 52.

4 Divadelní architektura Jindřicha Freiwalda

„Architektonické ideály nejsou vždy splnitelné a fantasmie výtvarné zůstávají básněmi – někdy méně podařenými. Běh života vymílá si svou cestu, jíž nutno se přizpůsobovati. A tak z architektonických básní je stavitelská prosa. Ale i ta může být krásná, ušlechtilá.“¹⁴⁶

Předcházející kapitola se pokusila architekta Freiwalda představit v celé šíři jeho tvůrčích aktivit. Nyní bude pozornost zaměřena výhradně na jeho přínos české divadelní architektury. Postupně budou představeny samostatné budovy, které navrhnul a pod jménem firmy Freiwald a Böhm realizoval v Hronově [28], Chrudimi [49] a Kolíně [70]. Po nich přijde na řadu vestavba divadla Na Kovárně v Poděbradech [91] a projekty, které nedošly realizace: Jiříkovo divadlo v Poděbradech [85], přestavba Dusíkova divadla v Čáslavi [96] a divadlo v Čelákovících [94]. Závěrem a na okraj připomeneme jeden Freiwaldův exotický a málo známý počín v oblasti divadelní architektury.

Z výše uvedeného přehledu meziválečných novostaveb divadel v našich zemích vysvítá, že projektanty těchto budov byli převážně místní stavitelé, případně architekti z Prahy a jiných větších měst. Při pohledu na tento soubor staveb je ovšem zajímavé především to, že žádný z tvůrců nerealizoval více než jednu budovu. Výsadní postavení v tomto ohledu má mezi architekty meziválečného období právě Jindřich Freiwald. I když se počet tří samostatných budov a jedné vestavby nemusí zdát velký, v dějinách české divadelní architektury to představuje jeden z největších souborů jednoho tvůrce. Více realizací měl pouze vídeňský ateliér Fellner a Helmer (8 budov v letech 1871-1907) a architekt Alexander Graf (4 budovy v letech 1900-1911), taktéž z Vídně.¹⁴⁷

Jak už bylo řečeno, navrhování divadel se Jindřich Freiwald věnoval s nevšedním zájmem. Neznámý autor z architektova okolí vzpomíná na jeho vztah k divadlu: „Divadlo ho vábilo od dětských a později studentských let, ale účinkoval vždy více v zákulisí, než na prknech. Býval ochotným pomocníkem těch, kteří všelijak vytvářeli, upravovali a zdokonalovali svá venkovská jevišťačka, stavěli scény a dělali z kulis různé představy skutečnosti. Zájem o divadlo ho neopustil ani v Praze, kde jako

---

¹⁴⁶ FREIWALD 1947, 33.

¹⁴⁷ Viz HILMERA 1999, 38-46, 68-74.

student chodil statovat do Národního za 2 Ka pletl se tam mezi kulisáky, aby poznával zákulisní svět všelijakých zázraků a navazoval leccjakou známost.“¹⁴⁸ Na jiném místě ještě připomíná Freiwaldův vřelý poměr k divadelnímu umění jako jednu z podmínek úspěšnosti jeho divadelních budov. Autor textu trefně připomíná, že Antonín Balšánek, u kterého Freiwald působil 2 roky jako praktikant, byl také projektantem divadelních budov – v Pardubicích a Plzni. Od Balšánka dle jeho názoru pochází Freiwaldova záliba v ušlechtilé zdobnosti, smysl pro barvu a ornamentální rytmiku v interiérech.

Ještě před tím, než bylo postaveno první divadlo Jindřicha Freiwalda v Hronově, můžeme v jeho díle najít několik projektů, ve kterých se s podobným úkolem musel vyrovnat, a které tak jeho divadelní architekturu předznamenávají. Jedná se o návrhy Dělnického domu v Solotvině (Akně Slatině), Slovanského domu v Chustu, sokolovny ve Slivenci, a realizaci kina Aero na pražském Žižkově. První tři projekty Freiwald představil v publikaci Naše stavby, bohužel bez informace, jestli došly realizace, a případně kterého roku. Všechny tedy můžeme datovat pouze orientačně do let 1921-1924. Projekt biografu byl uveřejněn ve Stavitelských listech.¹⁴⁹

Společenský dům pro dělníky solných dolů ve městě Solotvina (Akna Slatina) na Podkarpatské Rusi **[19]** byl koncipován jako víceúčelová symetrická stavba, ve které kromě restauračních a spolkových místností zaujímá hlavní místo obdélný divadelní a taneční sál. Ten je vybaven obdélným balkónem, nevelkým jevištěm se dvěma šatnami po stranách a provazištěm nad ním. Absence jakýchkoli dalších prostor pro potřeby divadelního provozu ukazuje na to, že s divadlem se počítalo opravdu jen jako s jednou z mnoha náplní budovy, a že byl uzpůsoben pouze pro jednoduše vypravená představení. Téměř shodný případ představuje návrh sokolovny ve Slivenci **[20-21]**, ve kterém se divadlo provozně setkává s tělocvičnými aktivitami. Hlavní sál i okolní prostory jsou přizpůsobeny především jim a jeviště je doplněno skutečně jen nejnutnějším zázemím pro účinkující.

Po všech stranách velkoryseji je vybaven Slovanský dům v Chustu **[23-24]**. V návrhu rozsáhlé budovy, která byla zamýšlena jako dominanta náměstí a centrum dělnické kolonie, najdeme kromě restaurace, kavárny, obchodních a spolkových místností, služeb a ubytování také mnohem lépe vybavený taneční a divadelní sál

---

¹⁴⁸ Ve službách Thalie 1946, 71.

¹⁴⁹ Biograf ve dvoře činžovního domu v Praze, in: Stavitelské listy XXIX, 1933, 5.

s balkónem. Jevišťe je prostornější, vybavené kulisami a provazištěm s lávkami. Doprovází ho šatny, prostor pro rekvizity a dokonce samostatný vchod pro herce. V tomto projektu je na divadelní provoz kladen větší důraz, nicméně ještě zdaleka nemůžeme hovořit o divadelní budově.

Projekt žižkovského kina Aero z roku 1930 [25-26] spadá do přehledu „předdivadelních“ budov Jindřicha Freiwalda jen částečně, nicméně zmínku si jistě zaslouží. Stavba budovy se časově překrývá se vznikem první a druhé Freiwaldovy divadelní budovy. Divadelní a kinematografický provoz se svými nároky zásadně liší, ale prostory pro diváky musí být řešeny v obou případech stejně komfortně. I přes stísněnost stavební parcely ve vnitrobloku se projektantovi podařilo vytvořit účelně řešený prostor biografu, který dobře funguje dodnes, byť přestavbami přišel o elegantně působící exteriér.

Uvedené případy měly ukázat, že samostatné divadelní budovy Jindřicha Freiwalda nebyly prvními a jedinými případy, ve kterých řešil navrhování divadelního (nebo velmi podobného) prostoru. Zároveň ukazují jeho schopnost propojit několik provozů dané budovy do funkčního celku. Naopak příkladem ryze vizuální a stylové podobnosti by potom mohla být stavba banky v Táboře, kterou ateliér Freiwald a Böhm realizoval v roce 1930 [22]. Široké nástupní schodiště, sloupový portikus, ustupující boční křídla a výrazně přetažené korunní římsy dělají z tábořské banky projekt, který nelze při uvažování o vzhledu Freiwaldových divadelních budov opomenout.

4.1 Jiráskovo divadlo v Hronově

Jiráskovo divadlo v Hronově zahajuje řadu samostatných divadelních budov, jejichž projektantem byl Jindřich Freiwald. V mnoha ohledech se jedná o stavbu důležitou jak pro samotného architekta a profil jeho ateliéru, tak pro město Hronov. Výjimečnost projektu zakládá už sám fakt, že ho Freiwald vytvářel pro své rodné město a jeho obyvatele, které osobně znal.

Hronov Freiwaldova dětství na přelomu 19. a 20. století byl malým podhorským městečkem, které právě prožívalo svůj velký přerod. Městem se stal už roku 1859, ale teprve po vybudování železnice v roce 1875 nastala doba budování průmyslových (především textilních) podniků a tím i přílivu nových obyvatel. Do 1. světové války

se počet obyvatel Hronova ztrojnásobil.¹⁵⁰ To s sebou neslo vznik škol, finančních ústavů a velký stavební ruch. Roku 1904 byla na náměstí postavena měšťanská chlapecká škola, o tři roky později škola dívčí. 1. světová válka přinesla městu a jeho obyvatelům strádání, protože kvůli nedostatku surovin zastavily provoz textilní továrny. Tím byl rozvoj na několik let ochromen, ale po vzniku ČSR oživení a obnova města pokračovaly. V průběhu 20. let proběhla elektrifikace a kanalizace města, regulace řeky Metuje, byl postaven Husův sbor. Většina významných veřejných budov potom vznikla ve 30. letech. Kromě divadla do obrazu města přibyla sokolovna (1936), spořitelna (1937, projektoval Jindřich Freiwald) a nová radnice (1939). V roce 1931 měl Hronov 8215 obyvatel (oproti 1682 v roce 1880).¹⁵¹

Už od 19. století byl samozřejmou součástí fungování města bohatý spolkový život, který neustal ani v meziválečném období. Od roku 1908 působil zpěvácký spolek Dalibor a roku 1920 vznikl první skautský oddíl. Největší pozornost byla ale tradičně věnována ochotnickému divadlu. Kromě Spolku divadelních ochotníků se divadlu se věnovaly dále Dámský odbor Národní jednoty severočeské, Spolek Božena Němcová, sociální odbor církve československé, Sokol i dělnické strany.¹⁵²

4.1.1 Okolnosti vzniku divadelní budovy

Spolek divadelních ochotníků se mohl pyšnit nejdelší historií mezi hronovskými spolky. Svůj vznik totiž odvozoval od prvního divadelního představení, které bylo ve městě sehráno roku 1826. Od té doby se v Hronově hrálo ochotnické divadlo buď v sálech hostinců a hotelů nebo pod širým nebem, s jedinou delší přestávkou za 1. světové války. Právě po ní nastalo pro hronovské divadelníky nejvýznamnější a nejplodnější období, kdy síla a nadšení několika osobností udělaly z Hronova centrum českého amatérského divadla.¹⁵³

Vše se odvíjí od osobnosti nejslavnějšího hronovského rodáka Aloise Jiráka (1851-1930). Hronovští ochotníci si svého někdejšího kolegy, později oslavovaného spisovatele a dramatika, nesmírně vážili, stejně jako jeho díla. Roku 1921 mu v Hronově uspořádali velkolepé oslavy 70. narozenin, při kterých sehráli jeho hru

---

¹⁵⁰ IMLAUF et al. 2009, 71.

¹⁵¹ HLADKÝ 1999, 31-36.

¹⁵² Ibidem 37.

¹⁵³ Podrobně o hronovském ochotnickém divadle mezi válkami viz: BARTÁK 2008. Pokud není uvedeno jinak, jsou informace o historii vzniku Jiráskova divadla čerpány odtud.

Otec na letní scéně v přírodě. Bezprostředně po oslavách se mezi ochotníky zrodila idea vybudování divadla jako pomníku Aloisi Jiráskovi.

Spolek divadelních ochotníků se dal do sbírání finančních prostředků na stavbu budovy, která se měla stát jednak jeho trvalým a pohodlným působištěm, jednak živoucím pomníkem slavného rodáka. Rychlost, jakou se události daly do pohybu, svědčí o sdíleném nadšení pro věc mezi širokými vrstvami obyvatel města.¹⁵⁴ Už roku 1924 byla zakoupena stavební parcela v severovýchodním rohu náměstí [27] a o rok později ustaveno Družstvo pro postavení Jiráskova divadla, jehož hlavním posláním bylo shánění finančních prostředků na stavbu. Jeho členové propagovali stavbu divadla na veřejnosti, pořádali benefiční představení a koncerty, oslovovali možné mecenáše i širokou veřejnost při sbírkové akci. Ke zviditelnění jejich záměrů dobře posloužil cyklus slavnostních představení v roce 1926, vypravených u příležitosti Jiráskových 75. narozenin a stoletého výročí ochotnického divadla v Hronově. Nejvýnosnější akcí pak bylo uspořádání celostátní loterie ve prospěch postavení divadla, která rozšířila povědomí o zamýšlené stavbě po celé republice. Koncem roku 1927 už mělo Družstvo na kontě půl milionu a získalo navíc velkou finanční podporu města, které se rozhodlo přispět na stavbu za podmínky, že spolu s divadelním prostorem vznikne v nové stavbě také muzeum, knihovna a čítárna. Při zahájení stavby v létě 1929 tak mělo Družstvo připraveno milion korun.¹⁵⁵

Souběžně se sbíráním financí samozřejmě probíhala také diskuze o budoucí podobě divadla a řešila se otázka vypracování projektu. První návrh pocházel od architekta Valáška a otiskl ho roku 1925 časopis Český svět [31]. Šlo o samostatně stojící obdélnou budovu s balkónem a obloukovým štítem (jehož tvar připomíná siluetu hory Říp) v průčelí a věžičkou nad jevištní částí. Málo invenční návrh ale dál nebyl brán v úvahu. Pro skromné finanční prostředky Družstvo upustilo od myšlenky uspořádat pro získání projektu architektonickou soutěž. O následném navázání spolupráce s Jindřichem Freiwaldem nás informuje vzpomínkový almanach: „Nevypsali jsme drahé soutěže návrhové, ale požádali jsme známého pražského architekta, našeho rodáka, pana Freiwalda o projekt. Pan architekt s nevšední ochotou vypracoval nám krásný projekt úplně zdarma a kancelář firmy Freiwald-Böhm, Praha-Karlín, Palackého 47 zhotovila nám zdarma všechny plány. Jsme zavázáni panu architektovi velkými díky za jeho ohromný dar, který nám tím poskytl.

---

¹⁵⁴ Viz Otevření Jiráskova divadla 1930, 9-16.

¹⁵⁵ Otevření Jiráskova divadla 1930, 9-13.

Obdiv všech návštěvníků divadla je mu zajisté nejlepší odměnou za vše, co pro Jiráskovo divadlo úplně nezištně vykonal.¹⁵⁶ Toto gesto Jindřicha Freiwalda je nejmýmlyvnějším důkazem o jeho vztahu k rodnému městu a divadlu.

První krok k realizaci byl učiněn 26. srpna 1928, kdy proběhla slavnost položení základního kamene k divadlu. Zúčastnil se jí Alois Jirásek a při poklepu pronesl: „Raduji se z pokroku rodného města a přeji mu z té duše, aby nové divadlo bylo mu ozdobou a kužitku svou působností! (poklep) Budiž to dílo požehnané!“¹⁵⁷ Právě přání, aby dokončenou stavbu viděl Alois Jirásek ještě za svého života, byla hlavní pohnutkou, proč k položení základního kamene došlo, i když finanční prostředky na stavbu nebyly ještě zcela zajištěny. Celkové náklady ve výsledku činily 2 100 000 Kč.¹⁵⁸

Skutečné stavební práce, které prováděla firma Břetislav Veselý a firma Goldschmidt-Hartman z Náchoda, začaly podle stavebního deníku 11. června 1929 a postupovaly velmi rychle.¹⁵⁹ Do konce roku byla hrubá stavba dokončena a v následující sezóně už probíhaly práce na vnitřním zařízení. Zápisy ve stavebním deníku svědčí o tom, že Jindřich Freiwald na stavbu příležitostně osobně dohlížel. 14. 9. 1930 čteme: „Přítomen též projektant stavby p. arch. ing. Freivald; vypouští kasetový strop ve foyeru a vestibulu a chce strop pouze s rovným podhledem. Mění fasadu do Poděbradovy ulice tím, že terasu otevřenou kryje žebet deskou na sloupech průřezu 45/45 cm. Schválil dnešní upravení podlah podle skizy již stavbyv. za tím účelem vyhotovil.“¹⁶⁰ Dále jsou jeho návštěvy zmíněny 31. 10. 1929 s Jaroslavem Böhmem a 14. 1. 1930 se zástupci města Sušice. O kolaudaci hotové stavby požádal Spolek divadelních ochotníků 17. září 1930. Hned 27. září obdržel povolení k obývání stavby, která získala číslo popisné 500.¹⁶¹ Ke slavnostnímu otevření pro veřejnost došlo 28. září 1930 hrou Lucerna. Bohužel, Alois Jirásek se otevření „svého“ divadla již nedočkal. Zemřel v Praze 12. března toho roku.

---

¹⁵⁶ Otevření Jiráskova divadla 1930, 13.

¹⁵⁷ BARTÁK 2008, 66.

¹⁵⁸ Otevření Jiráskova divadla 1930, 13-16.

¹⁵⁹ Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, A 1081, Stavební deník Jiráskova divadla v Hronově.

¹⁶⁰ Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, A 1081, Stavební deník Jiráskova divadla v Hronově.

¹⁶¹ Městský úřad Hronov, archiv Odboru výstavby, složka Jiráskova divadla.

4.1.2 Vývoj projektu

První Freiwaldův plán [34] a s ním korespondující kolorovaná perspektiva divadla [33] pocházejí z roku 1927.¹⁶² Ukazují projekt, ve kterém se uvažovalo s několikerou funkcí objektu – divadlem, muzeem, knihovnou, čítárnou a restaurací. Proto je k hlavní hmotě divadla zleva připojeno křídlo, vytvářející s hlavním průčelím divadla dvě strany malého náměstí s Jiráskovým pomníkem, stromy a lavičkami. Z půdorysu vyplývá, že jevištní část divadla byla koncipována velmi prostě, pouze s mělkou zadní scénou a malými šatnami. Hlediště pro 550 diváků počítalo se zvýšeným přízemím a plochou podlahou před ním coby parketem, dále s balkonem a lóžemi pro 150 diváků. Téměř čtvercový sál hlediště lemoval foyer přístupný čtvercovým vestibulem se dvěma šatnami po stranách. Na perspektivě vidíme, že hlavní průčelí divadla bylo patrové, tříosé, členěné čtyřmi předsazenými pilíři, vynášejícími kladí a trojúhelný nízký štít. Řada prvků tohoto prvního návrhu přešla i do definitivní podoby divadla, především široké nástupní schodiště, trojdílný vstup ve střední ose a výrazně přetažená korunní římsa. Vedlejší fasády divadla i připojeného křídla byly prolomeny řadami velkých čtvercových oken se zvýrazněnými římsami.

Ještě před začátkem stavby roku 1928 nechal Jindřich Freiwald vytvořit sádrový model budovy [32] určený k prezentaci projektu na mezinárodním stavitelském sjezdu a výstavě v Brně.¹⁶³ Na něm vidíme oproti perspektivě z roku 1927 posun ve vypuštění trojúhelného štítu v průčelí a změnu čtyř pilířů vstupního portiku na kanelované sloupy. Schodišťová křídla po stranách hlavního průčelí se výškou vyrovnala sloupům. Připojené křídlo s knihovnou a restaurací si udrželo svou podobu s třemi oblouky podloubí v čele do hlavního náměstí. Po roce tedy došlo k přehodnocení původní podoby projektu a máme tak k dispozici jeho druhou fázi.

Za třetí fázi pak můžeme považovat realizovanou budovu divadla [28-30]. Jak naznačila výše uvedená citace ze stavebního deníku, v průběhu stavby došlo k dílčím změnám, jako například zastřešení terasy na boční fasádě a tím vytvoření lodžie s pochozí střechou. V hlavních rysech se však výsledná fáze projektu od modelu z roku 1928 příliš neliší. Kvůli nedostatku finančních prostředků nakonec nebyl realizován původní plán s bočním křídlem, ale pouze hlavní budova divadla. Ta byla

---

¹⁶² Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, plánová dokumentace Jiráskova divadla, půdorys přízemí, perspektiva v expozici Jiráskova muzea v Hronově.

¹⁶³ PANOCH Pavel: Jiráskovo divadlo Hronov, <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 15. 5. 2014.

postavena v severovýchodním rohu hlavního hronovského náměstí (dnes náměstí Československé armády) se vstupním průčelím obráceným k západu a jevištní částí na východě. Z jihu stavební místo vymezuje ulice Jiřího z Poděbrad a z východu ulice Divadelní. Divadelní budova byla vystavěna přibližně 20 m od uliční čáry náměstí, čímž získala odstup od budovy školy, která byla do té doby jeho dominantou v jihovýchodním rohu. I když by se mohlo zdát, že zapuštěním divadla dál od středu náměstí bude potlačeno jeho monumentální působení, stal se spíš opak. Ustoupené průčelí divadla a boční fasáda školy spolu vymezily prostor Freiwaldem zamýšlené piazzetty a dodaly hronovskému náměstí novou dynamiku a malebnost.

Hlavní průčelí [35] se do náměstí obrací trojosým portikem se čtyřmi hladkými sloupy, které nesou kladí s nápisem JIRÁSKOVO DIVADLO a nad ním hranolovou hmotu s rezným obložením. Za sloupy je stěna průčelí členěna v přízemí třemi dvoukřídlými dveřmi ve střední ose a čtvercovými okny, v prvním patře rozměrnějšími obdélnými okny. Po obou stranách portiku dotváří průčelí mírně ustoupená křídla stejné výšky jako sloupy. Že v sobě ukrývají schodiště, naznačí jejich okna probíhající v celé výšce. Samozřejmě dominantou budovy je při pohledu z jihu převýšená hmota provaziště, odlišená navíc okrovým rezným obložením, a také trojosá loďie v prvním patře. S tou koresponduje rozvrh okenních otvorů přízemí i suterénu. Východní závěr budovy zaujme zaoblenou hmotou schodiště a stupňovitou sestavou krytého vstupu pro herce, šaten a zadní scény. Na výtvarném účinku vnějšího pláště divadla se nejvýrazněji podepisuje proporčně vyvážené sestavení kvádrových hmot, čtvercových a obdélných oken, dále střídání hladké krémové omítky a okrového cihelného obkladu a užití výrazných korunních i podokenních říms.

Nelze úplně souhlasit s názorem Jiřího Hilmery, že sloupový portikus hronovského divadla je obligátním řešením při utváření průčelí.¹⁶⁴ Sice se na fasádách divadelních budov objevuje často, ovšem v dané době se v našem prostředí nenajde žádná budova, u které by byl tento prvek využit tak výrazně a bezvýhradně jako u divadla v Hronově.

---

¹⁶⁴ HILMERA 1999, 119.

4.1.3 Divadelní provoz a interiéry

Oproti původním plánům z roku 1927 doznalo půdorysné řešení divadla řady změn, především v jevištní části [36-37]. Výrazně se rozšířilo zázemí pro herce i skladovací prostory a k jevišti byla připojena kromě zadní scény i scéna boční. Také prostory pro diváky získaly na pohodlnosti přidáním bufetu v přízemí a kryté lodžie přístupné z chodby k lóžím v patře. Rozvrh vstupní části s vestibulem, šatnami po jeho obou stranách a symetricky umístěnými schodišti se od prvního návrhu příliš nezměnil. Jak poznamenává Jiří Hilmera, v hledišti s kapacitou 570-640 sedadel „(...) uplatnil projektant tou dobou už pravidelně užívané schéma pravoúhlého sálu se stoupajícím parterem a širokým stupňovitým balkonem a bočními lóžemi na jeho úrovni. Jen mírné půdorysné a výškové odstínění lóží přispělo ovšem k funkčnímu zlepšení těchto míst pouze částečně.“¹⁶⁵ Nicméně většina míst hlediště poskytuje dobrou viditelnost i slyšitelnost [39, 41].

V prvním patře byl nad vestibulem a šatnami zařízen přednáškový sál, otevřený velkými okny do náměstí. Nad ním, ve druhém patře vznikly prostory s horním osvětlením pro muzeum a knihovnu s čítárnou [38, 46]. Ustoupení od postavení vedlejšího křídla tak mělo za následek zhuštění všech zamýšlených funkcí do divadelní budovy. Prostory v „podkroví“ dodnes slouží potřebám muzea, a také ostatní součásti budovy jsou bez zásadních přestaveb využívány jako v době svého vzniku.

Zařízení interiérů divadla věnovalo Družstvo pro postavení Jiráskova divadla velkou pozornost a ze vzpomínkového almanachu vyplývá, že se jeho členové podíleli minimálně na návrzích jevištního zařízení: „Prostudovali jsme různá knižní díla o technice jevištní a navštívili jsme všechna nová divadla v blízkém i dalekém okolí. Za účelem studijním navštívili jsme též divadla pražská a posléze i Berlín, kde na pokusném jevišti fy Siemens viděli jsme ideální osvětlení kruhového horizontu.“¹⁶⁶ Na základě těchto zkušeností pak bylo zařízení jeviště objednáno a zakoupeno u několika firem - osvětlení horizontu a projekční zařízení u pobočky firmy Siemens v Praze, instalace jeviště, rozváděcí deska, rampy a mrakový aparát (umožňující promítat pohyb mračen na obloze) u liberecké pobočky firmy AEG, kruhový horizont s motorovým pohonem u firmy Märkische Maschinenfabrik v Berlíně, portálové a oponové železné konstrukce potom u firmy Autramo v Plzni. Tahy a lávky

---

¹⁶⁵ HILMERA 1999, 119.

¹⁶⁶ Otevření Jiráskova divadla 1930, 14.

do provaziště dodala zdarma místní strojírna Mach a Fišer. Firma Etna zařídila systém ústředního teplovzdušného vytápění.¹⁶⁷ Je očividné, že hronovské divadlo patřilo v době svého vzniku mezi nejlépe technicky vybavená divadla u nás a muselo znamenat skutečný div ve městě, kde byla jen několik let předtím dokončena elektrifikace.

Velká část zařízení interiérů se do dnešní doby zachovala ve velmi dobrém stavu. Kromě barevnosti výmalby (v níž převažuje národní trikolóra v různých odstínech) a originálních svítidel jsou to především ušlechtilé obklady stěn. V hledišti jsou řešeny pomocí přinýtovaných kazet z leštěného dřeva [42], ve vestibulu a foyer je užito mramoru v bílých, šedých a okrových tónech [44]. Autoři článku, který se podrobně věnuje Freiwaldovým realizacím v rodném kraji, shrnují význačné prvky jejich vnitřního zařízení: „Charakteristickým prvkem interiérů jsou v převážné většině mramorové obklady, dýhované táflování stěn z dubu a ořechu, vestavěné skříně a skříňky totožné povrchové úpravy. (...) Do detailu propracované interiéry, s důrazem na kvalitu řemeslné práce, jsou výsledkem spolupráce architekta nejen s velkými renomovanými firmami, ale i s regionálními řemeslníky a předními českými výtvarníky.“¹⁶⁸ V další části článku, která se věnuje interiérům jednotlivých budov, autoři upozorňují na zachované původní součásti interiéru divadla. Těmi jsou především stropní a nástěnná svítidla [43] kruhového nebo oválného tvaru, nepřímé osvětlení v podhledech vestibulu [44], zařízení šaten, výčepní pult divadelní restaurace a odkládací stůl ve foyer u balkónu. Dále se podle nich určitě některé kusy původního nábytku skrývají mezi divadelními rekvizitami.¹⁶⁹ Na rozdíl od vysoce specializovaných prací na zařízení jeviště byly řemeslné práce na zařízení interiéru zadány místním firmám a řemeslníkům, pokud to jen bylo možné. Na umělecké výzdobě se podílel sochař Jaroslav Horejc, který vytvořil nejen bronzovou pamětní desku na divadlo, ale také dvě ženské figury pro přednáškový sál v prvním patře [45].¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Otevření Jiráskova divadla 1930, 14.

¹⁶⁸ SKALICKÝ / VAKULOVÁ 2007, 193.

¹⁶⁹ Ibidem 195-196.

¹⁷⁰ Ibidem 192.

4.1.4 Divadlo jako symbol

Jiráskovo divadlo se stalo v mnoha ohledech symbolickou budovou. Prvotní a zamýšlenou rolí byl památník hronovského rodáka Aloise Jiráska, připomínající ho nejen svou fyzickou přítomností ve středu města, ale především svou náplní, živým divadelním provozem. Ve vzpomínkovém almanachu čteme, čeho si po dokončení stavby její iniciátoři nejvíce cenili: „Jiráskovo divadlo má z mimopražských divadel tři znaky, o nichž lze dnes mluvit v superlativu: má nejkrásnější jméno, má nejpamátnější základní kámen a má nejdokonalejší vzhled a technické zařízení. (...) vyvstalo nám dílo, jež jest jistě dnes z nejkrásnějších českých výtvarných děl a jež vyniká svou účelností i vzhledem nad ostatní divadla česká. A rovněž zařízení technické, ať jde o požadavky moderního jeviště, o problémy osvětlovací, o potřeby akustické stojí na výši doby.“¹⁷¹ Památnost základního kamene je nutno chápat jako odvozenou ze slavnostního poklepu samotného Jiráska v roce 1928.

V době, kdy by byly napsány uvedené věty, ale nikdo netušil, že stavbou divadla Hronov získal mnohem víc, než jen významnou veřejnou budovu pro kulturní účely. Kvalitou svého provedení si stavba vyžádala kromě příležitostných ochotnických představení ještě další využití: „Od počátku bylo jasné, že tato mohutná výstavná budova přerostla význam běžného městského divadla a bylo tedy nutno pro ni najít další využití. To bylo jedním z důvodů, které vedly k rozhodnutí uspořádat zde divadelní festival, kterým měly být v následujícím roce oslaveny Jiráskovy nedožitě osmdesátiny.“ Pracovní komitét formuloval poslání oslav prohlášením: „Divadlo to převyšuje architektonickou stavbou a výpravou vysoko rámec Hronova a je vpravdě divadlem národním. Aby jím bylo i náplní vnitřní, tomu má sloužit Jiráskův Hronov. Každoročně, v dobu narozenin Jiráskových, mají se tu pořádat celonárodní přehlídky české kultury, má se tu shromáždit český lid ve svých zástupcích a má odtud zaznít idea Jiráskova v čisté své ryzosti.“¹⁷² První ročník se konal 16. - 23. srpna 1931 a přivedl do města na 3000 návštěvníků. Jeho dlouhá a nepřetržitá tradice (která z něj činí nejstarší festival amatérského divadla na světě) svědčí o tom,

---

¹⁷¹ Otevření Jiráskova divadla 1930, 6.

¹⁷² BARTÁK 2008, 67.

že myšlenky, se kterými činitelé Spolku divadelních ochotníků ve 20. letech divadlo připravovali, jsou stále živé.¹⁷³

Důležitost budovy divadla pro celou novodobou historii města dosvědčuje nejen to, že je od roku 1958 nemovitou kulturní památkou, ale především jeho užití v novém městském znaku [47]. Byl schválen 12. 12. 1972 s tímto popisem: „V modrém štítě leží stříbrné divadlo jako symbol známých divadelních festivalů – Jiráskových Hronovů“.¹⁷⁴

Konečně, symbolickou funkci má Jiráskovo divadlo i ve vztahu ke svému projektantovi, Jindřichu Freiwaldovi. Právě odtud byl totiž 18. srpna 1945 vypraven jeho slavnostní pohřeb [40]. Při něm mezi jinými projevy zazněla tato slova: „Máš mnoho pomníků po vlastech českých. Z nich Jiráskovo divadlo nejsymboličtější, hlásající všem, kdož ‚U nás‘ hosty jsou, že česká řeč, české divadlo a česká kultura tu na kladském pomezí stojí na pevných základech a že ten, kdo stvořil tento chrám, svůj národ velmi, velmi miloval.“¹⁷⁵

4.2 Divadlo Karla Pippicha v Chrudimi

25. srpna 1930, jen měsíc před slavnostním otevřením hronovského Jiráskova divadla, byl na adresu firmy Freiwald-Böhm odeslán dopis z Chrudimi. V obálce se nacházel objednávací list na vypracování plánů pro nové městské divadlo. Jindřich Freiwald, povzbuzen úspěšnou realizací divadla v rodném městě, přešel plynule od jednoho projektu divadelní budovy k dalšímu.

Chrudim procházela od poloviny 19. století zrychleným stavebním rozvojem a industrializací. Jak se zvětšoval význam města a počet jeho obyvatel, začaly v nejbližším okolí historického jádra vyrůstat reprezentativní veřejné budovy, především školy. Po skončení 1. světové války pak vznikla řada nových lokalit rodinných a dělnických domů.¹⁷⁶ V letech po 1. světové válce působilo v Chrudimi několik divadelních spolků. Kromě Divadla sdružených měst východočeských hrál divadlo také Spolek akademiků chrudimských, divadelní odbor Sokola, soubor katolických sdružených spolků a dramatický soubor Jednoty českých střelců. Z Divadla sdružených měst východočeských vzniklo v roce 1921 Stálé divadlo

---

¹⁷³ Tradici Jiráskových Hronovů se podařilo udržet i za 2. světové války, byť v letech 1942-1944 ilegálně. Viz HLADKÝ 1999, 40.

¹⁷⁴ HLADKÝ 1999, 49.

¹⁷⁵ In memoriam Ing. arch. Jindřicha Freiwalda, Hronov 1945.

¹⁷⁶ KOBETIČ / PAVLÍK / ŠULC 2005, 193-194.

sdružených měst českého severovýchodu.¹⁷⁷ Byl to profesionální divadelní soubor, působící střídavě v Pardubicích, Hradci Králové, Chrudimi a Mladé Boleslavi.¹⁷⁸

Osobnost výjimečného místního významu v oblasti spolkového i politického života představoval Karel Pippich (1849-1921), advokát a organizátor divadelního, hudebního a literárního dění v Chrudimi. Na divadelním životě svého města se podílel od 80. let 19. století jako ředitel ochotnického spolku, režisér i herec. Mimo to psal divadelní hry, libreta zpěvoher a vlastní písně. Podílel se také na obnově pěveckého spolku Slavoj a pořádání koncertů předních hudebních těles v Chrudimi. Široký rozhled a zájem o okolní dění uplatnil i jako regionální politik a starosta východočeské sokolské župy, která byla po něm i pojmenována.¹⁷⁹ I pouhý výčet jeho aktivit je stěží uvěřitelný a nepřekvapí proto, že jeho jméno později zaštitilo nově stavěné divadlo.

Chrudim se může pyšnit skutečně dlouhou divadelní tradicí. Původní chrudimské divadlo bylo jedním z prvních městských divadel v našich zemích, jak je zmíněno v jedné z předchozích kapitol. Vzniklo už roku 1801 přestavbou zrušeného kostela sv. Jana Křtitele na západním okraji městského jádra. Budova byla od roku 1839, kdy zde bylo sehráno první české představení, jedním z center českého divadla a zůstala jím po celé 19. století. Kromě místních ochotníků v něm hrály české a německé kočující divadelní společnosti. Jeho historie se završila po 128 letech fungování na jaře roku 1929, kdy byla zbourána jako nevyhovující bezpečnostním předpisům ani divadelnímu provozu.¹⁸⁰

4.2.1 Okolnosti vzniku nového městského divadla

Nápad postavit nové divadlo se v Chrudimi zrodil roku 1908, když u příležitosti oslav 60. let panování císaře Františka Josefa I. byla městská spořitelna vyzvána toto výročí důstojně oslavit.¹⁸¹ Tímto oslavným počinem se po usnesení ředitelství stalo založení fondu na stavbu divadla, do jehož základu věnovala spořitelna 40 000 K. Spolek pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi, založený 1911, měl získávat a spravovat finanční prostředky na stavbu divadla a organizačně ji pak

---

¹⁷⁷ KOBETIČ / PAVLÍK / ŠULC 2005, 32.

¹⁷⁸ Almanach Divadla sdružených měst východočeských a českého severu, Pardubice 1928, 7.

¹⁷⁹ KOBETIČ / PAVLÍK / ŠULC 2005, 118-119.

¹⁸⁰ JAVORIN 1949, 71-72.

¹⁸¹ Není-li uvedeno jinak, jsou informace o historii Spolku pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi a vzniku divadla čerpány z: FITTERA 1934.

zajistit. Slibně se rozvíjející činnost spolku přerušila na čas 1. světová válka, ale po ní opět začalo jmění i počet členů spolku utěšeně narůstat. Probíhaly sbírkové akce, loterie i benefiční představení. Největší příspěvek ale představovala suma 1 200 000 K z prodeje starého divadla spořitelně (jako místa pro postavení jejího nového sídla), kterou věnovalo město roku 1927. Spořitelna pak podpořila fond dalšími příspěvky, takže především díky ní se uskutečnění snah Spolku ocitlo náhle na dosah. Dalším impulsem k realizování stavby bylo uzavření starého divadla v roce 1928, které už nevyhovovalo bezpečnostním předpisům. Městský úřad byl vyzván, aby přikročil k přípravným pracím.

Díky těmto okolnostem nabraly přípravy stavby nového divadla spád. Roku 1929 byly zakoupeny pozemky pro nové divadlo v lokalitě na Roštině jihozápadně od náměstí na břehu Chrudimky, která v té době právě procházela regulací [48].¹⁸² V létě 1930 bylo vypracování předběžných plánů zadáno Jindřichu Freiwaldovi, Karlu Řepovi z Pardubic a firmě Fellner a Helmer z Vídně. V zadání byli požádáni, aby do projektů kromě divadla s kinematografickým provozem pro 600 diváků sedících a 300 stojících zahrnuli také obrazárnu s vrchním osvětlením, loutkové divadlo, zkušební místnost pro orchestr a 12 lóží. Dodané návrhy pak znalecky posuzovali architekti Josef Štěpánek, Vlastislav Hoffmann a šéf výpravy Národního divadla Josef Matěj Gottlieb.¹⁸³ Nevybrali k realizaci bez výhrad ani jeden z projektů, ale doporučili, aby architekti Freiwald-Böhm a Řepa byli vyzváni k práci na nových, pozměněných náčrtech, které potom v dubnu 1931 dodali. Po prozkoumání přepracovaných návrhů se Spolek 25. dubna 1931 hlasováním usnesl na tom, že vypracováním projektu divadla pověří Jindřicha Freiwalda, potažmo firmu Freiwald a Böhm.¹⁸⁴ Freiwaldův návrh pak schválila městská rada a zastupitelstvo 29. července 1931.

Základní kámen nového divadla byl slavnostně položen 28. října 1931, právě dvacet let po založení Spolku. Slavnosti se účastnil také projektant stavby, který při poklepu na kámen pronesl přání: „Snažme se o dílo hezké, naše, české!“¹⁸⁵ Stavební činnost řídila městská rada, která i zadávala jednotlivé práce. Ty hlavní – zemní a zednické

---

¹⁸² JAVORIN 1949, 72-73.

¹⁸³ Zadání projektu i hodnocení komise se nacházejí v: Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka archiv, Protokoly Spolku pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi; SOkA Chrudim, fond Spolek pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi, inv. č. 10 Posouzení projektů.

¹⁸⁴ Při hlasování získal Freiwaldův projekt 12 hlasů, Řepův 3 hlasy. Viz Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka archiv, Protokoly Spolku pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi.

¹⁸⁵ KOBZA 1934, 111. Podobné přání pronesl Freiwald při poklepu na základní kámen Jiráskova divadla v Hronově: „Stavme divadlo hezké, naše, české.“ Viz Otevření Jiráskova divadla 1930, 6.

prováděli místní stavitelé Josef Zizius a Josef Kubička, železobetonové konstrukce provedla firma Hannauer z Prahy. Stavební práce na staveništi započaly v březnu 1932 a už v červenci toho roku bylo dosaženo rovnosti stavby, která následně získala měděnou střešní krytinu se světlíky.¹⁸⁶

6. listopadu 1933 rozhodlo obecní zastupitelstvo, že divadlo ponese jméno „Divadlo Karla Pippicha“, na paměť významného divadelního činovníka. Slavnostní otevření stavby proběhlo 18. února 1934. Zahajovacím představením byla Smetanova opera Libuše, druhým potom Jiráskova Lucerna, obojí v provedení místních ochotnických herců s několika hostujícími umělci z Prahy.

4.2.2 Hledání projektanta

Způsob, jakým se rozhodl Spolek najít projektanta nového divadla, by se dal nazvat uzavřenou soutěží: „Špatné výsledky veřejných soutěží a častá zklamání po uskutečnění projektů i první cenou poctěných byly příčinou, že se upustilo od vypsaní soutěže veřejné a po bedlivé úvaze byli vyzváni pouze tři architekti k vypracování projektů za přiměřený honorář; byli to: ing. arch. Freiwald-Böhm z Prahy (autoři Jiráskova divadla v Hronově), firma Helmer a Fellner ve Vídni (projektanti asi 50 divadel v různých evropských městech) a arch. Řepa z Pardubic.“¹⁸⁷ Projekty byly dodány 15. prosince 1930.¹⁸⁸ Proč byli osloveni právě tyto tvůrci, vysvětluje z informací v závorkách – Freiwald a Böhm byli autoři zdařilého hronovského divadla, firma Fellner a Helmer byla od 19. století osvědčeným ateliérem se specializací na divadelní budovy a architekt Karel Řepa byl přizván patrně na základě předchozích kontaktů se členy Spolku.¹⁸⁹

Návrh Hermana Helmera [50], syna zakladatele proslulé vídeňské firmy, přizvaní znalci nedoporučili k realizaci, protože podle nich nepřinesl žádoucí kvality v řešení jeviště ani zevnějšku. Při srovnání s ostatními dvěma projekty je Helmerem navržená divadelní budova značně konzervativní. Svým průčelím, které se obloukovitě vypíná mezi dvěma pylony, sedlovou střechou provaziště a rozmístěním oken na fasádě

---

¹⁸⁶ NEDĚLKA 1934, 140.

¹⁸⁷ Ibidem 138.

¹⁸⁸ Návrhy všech tří projektantů jsou uloženy v: Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, inv. č. MP 26-67.

¹⁸⁹ Jeho první návrhy na umístění nového městského divadla v Chrudimi a úpravu jeho okolí pocházejí už ze září a října 1929. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, inv. č. MP 45-46.

se podobá návrhům z doby před 1. světovou válkou. A vnitřním uspořádáním bez boční scény a dostatečného zázemí v jevištní části zadavatele také nepřesvědčila [51].

Oproti tomu návrh Karla Řepy [52] překvapil novátorským pojetím a velmi ladným zasazením do prostředí. Karel Řepa totiž navrhl divadlo jako puristickou stavbu mírně lichoběžníkového půdorysu s podkovovitým tubusem provaziště jako výškovou dominantou. Překvapil také hledištěm (vzdviženým do prvního patra) tvaru výseče, amfiteatrálním balkónem a lóžemi za poslední řadou v parteru [53]. Vytvořil tedy pro Chrudim návrh reformního divadelního prostoru v malém měřítku. Bohužel, řada prvků jeho návrhu odporovala tehdejším stavebním normám a také účelnost provozu, nejen jevištního, se s Freiwaldovým návrhem nemohla rovnat. Proto zůstal tento pozoruhodný návrh nerealizován.

Když bylo v tisku napadáno rozhodnutí přidělit projekt Freiwaldovi, vyjádřil se tento: „Nesnižuji uměleckou úroveň svého konkurenta, ale projekt divadla vyžaduje víc, než jen umělecký vnějšek. Není proto správné, že Váš zájem pravděpodobně víže se pouze k tomu, bez čeho může být i divadlo záviděníhodné (viz vnějškově ohavné, avšak skvělé akustikou Teatro ‚Scala‘ Milano), ale pomíjí vše ostatní, bez čeho účelná budova divadelní být nemůže.“¹⁹⁰

4.2.3 Návrh Jindřicha Freiwalda

Oproti svému konkurentovi měl Freiwald výhodu především v tom, že už jednu divadelní budovu úspěšně realizoval. V užším kole soutěže, kdy se rozhodovalo jen mezi ním a Karlem Řepou, si Jindřich Freiwald dal velmi záležet, aby celý posudek přizvaných znalců větu za větou okomentoval, obhájil svá řešení nebo navrhl alternativu.¹⁹¹ Těžko už dnes poznáme, zda jsou všechna jeho tvrzení pravdivá, nicméně zadavatele stavby přesvědčil svou přímočarostí, ochotou k diskuzi a především dobrou orientací v problematice divadelního provozu. K užší soutěži se městská rada rozhodla z Německa pozvat divadelního odborníka Friedricha Kranicha, technického ředitele divadel v Hannoveru a Bayreuthu, k posouzení plánů jeviště. Ten označil za nejúčelnější a nejpraktičtější právě projekt Freiwaldův.¹⁹²

---

¹⁹⁰ SOKA Chrudim, fond Spolek pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi, inv. č. 10. Posouzení projektů, dopis Jindřicha Freiwalda Syndikátu výtvarných umělců v Praze ze dne 15. 7. 1931.

¹⁹¹ SOKA Chrudim, fond Spolek pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi, inv. č. 10. Posouzení projektů, Poznámky k posudku projektu Ing. arch. Freiwald-Böhm měst. divadla v Chrudimi.

¹⁹² NEDĚLKA 1934, 149.

Freiwald uvažoval při projektování budovy pro Chrudim o regulační úpravě celého jejího okolí [54], které v jeho očích mělo velký potenciál přítomností řeky, zeleně a viditelného panoramatu města. Při zpětném hodnocení své práce připomenul, na co kladl důraz především - na ekonomickou půdorysnou formu, výškovou umírněnost, provozní jednoduchost a architektonickou vyváženost. Odhaluje své funkcionalistické uvažování: „Architektura není komposicí, ale výsledkem, který dává vnitřek: divadlo. Tento účel budovy musí býti vnějškem vyjádřen vždy, ať je architektonická směrnice jakákoliv. V každém případě má to býti architektura odpovídající současné době, dnešnímu životu, způsobu práce a její ekonomii, tedy moderní. Jednoduchá, avšak nebanální, ušlechtilá moderní forma, výraznost osvěžená vhodnou barevností materiálií, akcentování předního průčelí vážnou vertikálou sloupů portálu (který měl býti obložen mramorem), zasazeného do klidné hmoty postranních schodišť, a siluetové vyvrcholení skulpturou nad středem předního průčelí byly základem snahy po dobrém výsledku, vyjadřujícím vnitřní podstatu díla.“¹⁹³

Stejně jako v Hronově, i v Chrudimi prošel Freiwaldův projekt divadla několika fázemi. Za první můžeme považovat návrhy z počátku roku 1931, které pocházejí z užšího kola soutěže. Můžeme vidět dvě varianty řešení vnějšího pláště. Jeden se užitím čtveřice hladkých sloupů ve vstupním průčelí, které jsou vtaženy do niky v hladce omítnutém průčelí s nižšími postranními křídly, vrací k řešení z Hronova. Korunní římsa a provaziště jsou zdobeny ornamenty vyskládanými z keramických obkladaček [56-57]. Druhá varianta je o poznání střizlivější a jejím zásadním prvkem jsou dlouhé horizontální i vertikální pásy oken. Keramický obklad je užit i zde, ovšem bez ornamentů a také průčelí doznává změny [58-59]. Ze čtveřice sloupů vstupního portiku se v tomto případě stal masivní tříosý lizénový rámeček, předstupující před plochu průčelí. Druhá fáze projektu je vidět na barveném pohledu na budovu, datovaném 15. 7. 1931, v jehož duchu byla nakonec budova realizována [55].

Divadlo Karla Pippicha bylo postaveno na plochem terénu mezi Chrudimkou a jejím náhonem jihozápadně od hlavního náměstí [48]. Průčelím se obrací k severozápadu, na malé náměstí, kterým prochází komunikace na most přes říčku. Ta obtéká budovu z jihu, náhon ze severu. Za jevištní částí na jihovýchodě navazuje na budovu park. Přestože jsou si budovy hronovského a chrudimského divadla v mnoha ohledech

---

¹⁹³ FREIWALD 1934, 123.

podobné, lze objevit řadu prvků, které Jindřich Freiwald v Chrudimi použil nově. Především je to podoba vstupního průčelí [49]. Místo sloupového portiku je zde použit již popsany lizénový rámeček, který ukrývá tři vstupy do budovy. Je mírně předsazen před hladké horizontální průčelí, tvořené dvěma mohutnými obdélnými deskami, řazenými za sebou, přičemž zadní je vyšší i širší. Boky přední desky (možno říci rizalitu) jsou otevřeny kruhovými okny nad sebou, v bocích zadní desky jsou ukryta schodiště osvětlená vertikálními pásy oken a vedlejší vchody s markýzami. Na horní hraně rizalitu je na konzole umístěna socha Múzy. Hmotu stavby opticky zvedá široké nástupní schodiště a sokl s pásovou bosáží. Členění bočních fasád opět dominují trojdílné lodžie (dnes zasklené) a seskupení obdélných a kruhových okenních otvorů [49, 62]. Při znalosti vnitřního uspořádání je toto lehce čitelné i zvenčí, kde tvoří boční a zadní scéna spolu se zázemím pro herce sestavu kubických hmot. Působení exteriéru zvýrazňuje kombinace použitých materiálů – okrový šamotový obklad provaziště a vstupního rizalitu, pískovcem obložený sokl a vstup, hladká světlá omítka a jasně modré okenní rámy. Dalším výrazným prvkem je vertikální trojice kruhových otvorů, opakovaná ve zmenšené podobě na dveřích bočních vchodů.

Při navrhování půdorysu se Jindřich Freiwald jistě silně inspiroval už vyzkoušeným řešením Jiráskova divadla v Hronově, ale v několika ohledech chrudimskou budovu odlišil [60-61]. První změna nastala u vestibulu, který se roztáhl na šířku všech tří os vstupního portiku. Šatny, které se v Hronově nacházejí po stranách vestibulu, se v Chrudimi přesunuly do bočních chodeb a schodiště k balkónům se natočila příčně k ose budovy. Na rozhraní hledištní a jevištní části také přibyla dvojice nouzových schodišť. Celá budova získala na šíři, k čemuž přispělo také zvětšení jevištní části – jeviště samotného, zadní i boční scény, skladu kulis i zázemí pro herce. Řešení hledištního parteru i balkónu zůstalo téměř stejné, jen řady sedadel jsou výrazněji obloukovitě prohnuté. Od balkónu vybíhají dvě ramena odstupněných lóží, doplněných dvěma lóžemi proscéniovými [63-65]. Freiwald uspořádání hlediště popisoval jako „demokratický útvar, sblížující rovnocenně publikum“.¹⁹⁴ Zásadní odlišností chrudimského hlediště je velký počet míst na stání, díky kterým mohlo představení navštívit najednou až 1000 diváků. Bufet se v Chrudimi přesunul do průčelní místnosti foyer v patře [67], v suterénu byla zřízena loutková scéna [66]

---

¹⁹⁴ FREIWALD 1934, 118.

a zkušební místnost, ve druhém patře potom výstavní prostory s vrchním osvětlením [68]. Všechny tyto přídatné provozy dodnes fungují.

4.2.4 Divadelní provoz a interiéry

Interiéry divadla byly zařízeny především účelně a jednoduše, ovšem s ohledem na patřičnou reprezentativnost vestibulu a hlediště. Ve vestibulu, který měl přichozího slavnostně naladit, byly na stěnách použity obklady stěn z červeného a bílého mramoru. Dřevěné obklady a detaily se uplatnily na stěnách hlediště v parteru, na pultech šaten a bufetu, na zábradlích balkónu a stropě hlediště. Obložení stěn v přízemí hlediště a na čelech balkónů mělo zlepšit akustiku sálu a dodat mu intimitu. Sjednocujícím prvkem interiéru jsou dodnes sloužící kruhová svítidla od firmy Franta Anýž z Prahy, vytvořené podle Freiwaldových návrhů v kombinaci mléčného skla a bílé mosazi. Ve vestibulu jde dokonce o jakési světelné pylony a pochodně.

Ve výmalbách interiéru, které opět provedla firma Fessler a Kadlec z Prahy, převažuje znovu národní trikolóra v tlumených odstínech, v hledišti navíc doplněná o slavnostní tóny zlaté a stříbrné.¹⁹⁵ Kromě běžné výmalby je zde totiž na bočních stěnách užito poloreliéfní lakované a patinované malby (obkladu) Unikrust [64]. Ten je natřen šelakem, polepen plátkovým stříbrem, lakován jantarovým lakem a polychromován. Nad jevištním otvorem se nachází kobaltově modrý vlys se zlatými motivy pegasů a divadelních masek, vytvořený akademickým malířem Josefem Sejkou [65]. V porovnání s ostatními prostory divadla proto hlediště působí možná až nadměrně dekorativně.

Vybavení jeviště byla opět věnována nebyvalá pozornost. Železné pohyblivé části jeviště, tedy jevištní vozy a tahy, dodala firma Vohralík z Prahy. Nechyběla profesionální osvětlovací technika sestavená z lamp a reflektorů s voličem barev, mrakový přístroj, nebo černý a bílý horizont s motorovým pohonem. Železná opona byla navržena a realizována ve spolupráci Jindřicha Freiwalda a místního zámečníka Vincence Pochobradského jako stahovací do stran, čímž se ušetřilo na nákladném spouštěcím zařízení. Obzvláště na toto řešení byl projektant budovy pyšný.¹⁹⁶ Další technické zařízení budovy bylo stejně jako v Hronově řešeno nanejvýš kvalitně a s ohledem na ochotnický a zájezdní provoz divadla. Topení v hledišti proto

---

¹⁹⁵ FREIWALD 1934, 118-120.

¹⁹⁶ NEDĚLKA 1934, 149-150.

zajišťovalo ústřední vytápění teplým vzduchem, ve zbytku budovy byly rozmístěny radiátory, používané jen tam, kde se právě konalo loutkové představení nebo zkouška pěveckého spolku. Bezpečnost zajišťovalo požární potrubí s rozprašovači a zařízením pro chlazení železné opony.¹⁹⁷

4.2.5 Význam budovy pro město

Také pro Chrudim znamenal vznik vlastní moderní divadelní budovy velký kulturní předěl.¹⁹⁸ „V roce 1936 byl založen Spolek divadelních ochotníků v Chrudimi pod vedením Rudolfa Geisslera. Spolek rozvíjel svou činnost až do 2. světové války, ale ani v době okupace jeho aktivity neustaly.“¹⁹⁹ Kromě domovského ochotnického spolku se v divadle konala představení zájezdní, koncerty a kinematografická představení. Na konci almanachu, vydaného při otevření divadla se organizátoři jeho stavby vyjadřují s potěšením nad výsledkem: „Architektura vnější je takového rázu, že uspokojí plně nejen propagátory směrů moderních, nýbrž vyhoví i kritikům konservativnějším. Nutno zejména zdůrazniti vážný dojem a noblesnost architektonických forem, při čemž barvitost použitých materiálů, charakterizující tvorbu Freiwaldovu, dodává budově osobité výraznosti.“

Na jiném místě almanachu je připomínána spolupráce s Jindřichem Freiwaldem: „Je mou milou povinností vyzdvihnouti zde usilovnou práci a neúnavnou péči architekta Freiwalda, kterou projevoval po celou dobu stavby, jeho laskavou benevolenci, s níž byl přístupný každému dobrému mínění i radě, jež vždy nestranně uvážil a přizpůsobil se všem odůvodněným požadavkům, mnohdy i za cenu těžko přijatelného kompromisu. Důkladně propracované elaboráty jednotlivých technických zařízení svědčily vždy o seriosnosti jeho práce, pečlivém studiu i studijních cestách, jež konal v zájmu svěřeného díla obětavě, bez nároků na honorář, vždy veden jen láskou k věci. Měli jsme tolikrát příležitost přesvědčiti se o hodnotách této jeho velké práce i nezměrné ochoty, s níž řešil nejrůznější možnosti provedení, a musíme proto doznati, že volba projektanta našeho divadla nebyla jen správná, ale opravdu šťastná.“²⁰⁰ Nejen z této strany, ale i ze strany Freiwaldovy lze vysledovat, že jejich spolupráce byla neobyčejně zdařilá a obohacující: „A radostně

---

¹⁹⁷ NEDĚLKA 1934, 143.

¹⁹⁸ Stejně jako Jiráskovo divadlo v Hronově, i Divadlo Karla Pippicha je nemovitou kulturní památkou, a to od roku 1958.

¹⁹⁹ KOBETIČ / PAVLÍK / ŠULC 2005, 32.

²⁰⁰ NEDĚLKA 1934, 156.

budu vždy vzpomínat na Chrudim, kde poznal jsem tolik dobrých lidí, věrných, oddaných přátel, zlatých kamarádů. Chrudim přirostla mi k srdci, snad také proto, že má tolik společného s mým rodným Hronovem. (...) Tam stojí nové divadlo Jiráskovo, u Vás slavnostně otevírá se divadlo Pippichovo – nevíš, příteli, jaká radost z toho, že obou jsem projektantem, oblévá mé srdce!“²⁰¹ Architekt byl s budovou spokojen i po technické stránce: „Ale přec porovnáme-li Vaše divadlo nejen proti Kutné Hoře, Poličce, Mělníku, ale i nejlepšímu divadlu světa (jak Angličané tvrdí) Memorial divadlu Shakespearovu ve Stratfordu, které jsem si letos důkladně prohlédl, nemusím se za Vaše divadlo stydět.“²⁰²

4.3 Městské divadlo v Kolíně

Třetí samostatnou divadelní budovu Jindřich Freiwald vyprojektoval pro centrum středního Polabí - město Kolín. To se stalo v polovině 19. století významným železničním uzlem a od té doby v něm plynule přibývalo jak průmyslových podniků, tak obyvatel a domů. Stavební ruch pokračující po skončení 1. světové války do města přivedl i firmu Freiwald a Böhm. Kromě řady rodinných a nájemních domů zde ve 20. letech realizovali také spořitelní palác na náměstí. Stavbou divadla se tak soubor staveb, kterými přispěli do obrazu města, uzavírá.

Tradice kolínského divadelnictví se začala odvíjet roku 1830, kdy zde byla studenty sehrána dvě česká a dvě německá představení. Počet herců a organizátorů se postupně rozrůstal nejen o studenty a v 60. letech byl založen první ochotnický spolek Ochotnické divadlo královského města Kolína. Z něho vznikl roku 1870 Spolek divadelních ochotníků Tyl, kterému od roku 1872 konkuroval spolek Kolár. Díky velkému zájmu publika o divadlo se v Kolíně na přelomu 19. a 20. století uplatnili nejen oba ochotnické soubory, ale i hostující divadelní společnosti, Volné dramatické sdružení, Spolek akademiků kolínských a divadelní odbory Sokola, Ústřední matice školské a dalších. Takto pestrý a živoucí obraz si kolínského divadelnictví zachovalo i v meziválečném období.²⁰³

---

²⁰¹ Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka archiv, korespondence Spolku pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi, dopis Jindřicha Freiwalda z 12. 2. 1934. Realizaci divadla v Chrudimi – „východočeských Athénách“, oslavil architekt také písní – viz [101].

²⁰² Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka archiv, korespondence Spolku pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi, dopis Jindřicha Freiwalda z 1. 11. 1934.

²⁰³ PROCHÁZKA 1983, 6-8.

První městské divadlo vzniklo v Kolíně roku 1860 jako dvorní křídlo připojené k právě stavěné škole.²⁰⁴ Sloužilo ovšem jen do roku 1881, kdy bylo z bezpečnostních důvodů uzavřeno. Divadelní produkce se tedy konaly v sálech hostinců nebo v létě pod širým nebem. Nicméně nedlouho po uzavření divadla se začalo uvažovat o postavení nového. Roku 1883 bylo za tím účelem založeno Divadelní družstvo v Kolíně. V porovnání s Hronovem a Chrudimí však uběhla od pojetí záměru do jeho uskutečnění mnohem delší doba, celých 56 let.²⁰⁵

4.3.1 Okolnosti vzniku budovy

Divadelní družstvo si vytklo tři cíle – shromáždit finanční prostředky na stavbu, opatřit plány nového divadla a najít pro ně vhodné místo. Získávání financí se i v Kolíně dělo pomocí sbírkových a pokladničkových akcí, přímým oslovováním možných mecenášů, pořádání benefičních představení a koncertů. Divadelní fond výrazně posilovaly příspěvky kolínských finančních ústavů a průmyslových podniků. V roce 1928 dosáhl obnos fondu prvního milionu korun. Jedním z důvodů, proč sbírka Družstva postupovala pomalu a činnost kolem přelomu století stagnovala, bylo zřízení nového divadla v Zámecké restauraci. To fungovalo od počátku 90. let do roku 1911, kdy je zničil požár. Protože dobře sloužilo svému účelu, veřejnost nepociťovala potřebu nové divadelní budovy.²⁰⁶ Teprve roku 1932 se Družstvo rozhodlo ke koupi Markusova dvora západně od městského jádra [69], na jehož místě mělo být postaveno nové divadlo, a začalo na přípravě jeho realizace intenzivně pracovat.²⁰⁷

Z důvodů časové i finanční úspory zvolilo Družstvo ještě přímočařejší způsob zadání projektu než Spolek pro zbudování divadla v Chrudimi a oslovilo přímo Jindřicha Freiwalda s žádostí o náčrty budovy pro získanou parcelu. Freiwald si v Kolíně udělal dobré jméno výstavbou rodinných a nájemních domů a spořitelního paláce (v letech 1921-1926) a díky předchozím dvěma realizacím divadel byl už v tomto oboru považován za odborníka. Pro příhodnou parcelu na místě Markusova dvora navrhl několik variant budovy.

O tento pozemek však Družstvo roku 1936 přišlo, protože bylo příhodné pro postavení vojenského velitelství, nařízené městu ministerstvem národní obrany.

---

²⁰⁴ Dnes je na jeho místě tělocvična Obchodní akademie v Kutnohorské ulici.

²⁰⁵ PROCHÁZKA 1983, 12-16.

²⁰⁶ KUČEROVÁ 2009, 42-43.

²⁰⁷ Spletitou historii hledání vhodné stavební parcely a projektu popisuje precizně a s využitím všech dostupných pramenů: KUČEROVÁ 2009, 49-56.

Město Družstvu na oplátku pomohlo se získáním nového vhodného pozemku, kterým se nakonec stalo dnešní stanoviště budovy v Kutnohorské ulici jihovýchodně od náměstí [69]. Pro Jindřicha Freiwalda, který do projektu zůstal zainteresován, to znamenalo radikální změnu plánů a přizpůsobení se nové (a méně příznivé) parcele.

Ke slavnostnímu položení základního kamene došlo 28. září 1937, jen několik dní po skonu prezidenta Masaryka. Z toho důvodu byly oslavy omezeny na minimum. Samotná stavba byla potom zahájena 28. listopadu 1937 a zakončena slavnostním otevřením divadla 12. listopadu 1939. Celá doba stavby i jejího otevření byly tak už poznamenány těžkou dobou druhé republiky a začátku 2. světové války.²⁰⁸

4.3.2 Vývoj projektu

Jindřich Freiwald vytvořil své první náčrtky kolínského divadla v letech 1931-1933 pro první staveniště poblíž náměstí Republiky a pivovaru.²⁰⁹ Shledával na něm mnoho výhod – svažitost terénu, význačné nárožní umístění u hlavní komunikace, prostornost a možnost dobrého urbanistického řešení okolí s napojením na další kulturní instituce. Pro tuto parcelu vypracoval několik variant, buď s průčelím k pivovaru (ke kterému se přikláněl), nebo do náměstí Republiky [71-72]. Na návrzích je patrné, že od doby projektování chrudimského divadla se Freiwaldovo uvažování o půdorysném rozvinutí budovy výrazně uvolnilo. Snad za to mohla velkorysost stavebního místa, že každý z návrhů řeší obrys budovy i rozložení okenních otvorů zcela jinak – buď jde o seskupení obdélných prostorů se zaoblenými rohy, nebo se tvar budovy směrem k hledišti rozšiřuje či zužuje. Nejzajímavější je zřejmě řešení, kdy plášť celé hledištní části je půlkruhově zaoblen, jako by uvnitř skrýval reformní divadelní prostor. Do tvarování foyer vstupují ladné křivky, balkóny nabývají výrazně amfiteatrálního uspořádání. Jevištní část budovy zabírá téměř stejnou plochu jako hledištní. Pohledy se k těmto zajímavým půdorysům bohužel nedochovaly.

O to víc překvapí konzervativní realizované řešení budovy. Po změně staveniště a mnoha dalších diskuzích pro ni Freiwald vypracoval definitivní plány v roce

---

²⁰⁸ KUČEROVÁ 2009, 62-63.

²⁰⁹ Vývoj projektu podrobně popisuje sám jeho autor. Kromě navrhování kolínského divadla se v tomto textu vyjadřuje i k projektování divadel obecně. Viz: FREIWALD 1939a.

1937.²¹⁰ Výslednou podobu však zdaleka nemůžeme přičítat jen Freiwaldově úsudku a představám. Ty se totiž často lišily od nároků některých členů Družstva, jak vzpomíná: „Bylo snahou všemu vyhověti, i když osobně nemohl jsem plně s mnohými změnami souhlasiti, jsa si vědom z toho vyplývajících jiných závažných nevýhod.“²¹¹ Nové staveniště bylo výrazně menší, obdélné, a neskýtalo tolik možností jako místo původní [73].

4.3.3 Realizovaná budova Městského divadla v Kolíně

Budova městského divadla v Kolíně je proto nakonec dvěma předchozím Freiwaldovým divadlům podobná více, než na začátku spolupráce s Družstvem nejspíš sám zamýšlel [74]. Pohledově se uplatňuje pouze vstupní průčelí, obrácené na severovýchod do rušné ulice Kutnohorské (která k západu mírně stoupá), a severozápadní boční fasáda do Smetanovy ulice. Další fasády jsou z větší části zakryty vedle stojícími budovami městské policie a polikliniky. Obě pohledové fasády stojí v uliční frontě, a proto stavba nemá takový odstup od silnice, který by jí při její velikosti a významu náležel. Pokud porovnáme kvalitu umístění všech tří divadel Jindřicha Freiwalda, kolínského z něj vychází nejméně šťastně.

Malému prostoru před hlavním vchodem odpovídá tvarování průčelí - čtveřice sloupů portiku není předsazena, ale vtažena do tříosé niky vstupního rizalitu, kde oddělují tři vstupy do divadla a okna do foyer v prvním patře. Z kompaktního obdélného půdorysu budovy vystupuje jen tento rizalit s širokým nástupním schodištěm a trojicemi kruhových oken na bocích, přesně po vzoru Chrudimi. Nad korunní římsou se zvedá hranolová hmota výstavní síně s pláštěm z terakotových obkladaček, kterými je zvýrazněna také horní třetina provazištní věže. Boční fasáda je sestavena ze tří částí, které vypovídají o vnitřním uspořádání [70]. Vstupní část o třech podlažích s vysokým oknem schodiště a bočním vchodem za sebou ukrývá vestibul a foyer. Nižší střední část s pravidelným rastrem velkých obdélných oken do šaten a kuřárny zase přesně odpovídá rozměru hlediště uvnitř. Vpravo uzavírá fasádu jevištní část se samostatným schodištěm, vstupem pro herce a terasami v úrovni druhého patra. Všechny tři části jsou na sebe plynule navázány průběžnou korunní římsou a rozmístění okenních otvorů. Stejně jako v Chrudimi se na fasádě

---

²¹⁰ Spisová i plánová dokumentace stavby divadla včetně návrhů vnitřního zařízení se nachází v: SOKA Kolín, fond Divadelní družstvo v Kolíně.

²¹¹ FREIWALD 1939a, 90.

uplatňuje kombinace světlé hladké omítky, pískovcových sloupů, soklu a říms, dekorativní obložení terakotovými dlaždicemi a modrozelené rámy oken. Kvůli nedostatku financí nebyly osazeny čtyři sochy v průčelí nad každým ze sloupů v prostoru mezi horní hranou niky a korunní římsou.

Půdorysné řešení divadelní budovy vychází z předchozích realizací Jindřicha Freiwalda, především z divadla Karla Pippicha v Chrudimi [75-76]. Tyto dvě stavby se od sebe liší pouze proporcerami jednotlivých místností a prostorů, ale jejich rozmístění je téměř totožné. Změnou je v Kolíně vypuštění dvojice nouzových schodišť na rozhraní hledištní a jevištní části a vytvoření prostorů šatny a kužárny namísto lodžii v prvním patře. Novinkou je vytvoření otevřených teras na střeše prvního patra jevištní části napravo od provaziště. Také v Kolíně bylo využito prostoru ve druhém patře hledištní části pro výstavní prostory s horním osvětlením [81]. Mimo to ale bylo v návrhu počítáno s jejich možnou přestavbou na druhý balkón, pokud by to situace v budoucnu žádala.

V jevištní části se opět zračí projektantova znalost provozu a účelného uspořádání prostorů pro kulisy, představení a herce. Jeviště bylo zřízeno menší než v Chrudimi, ale větší než v Hronově, vybavené točnou, orchestřištěm a všemi dalšími náležitostmi jevištní techniky jako divadla předchozí, přičemž podle popisu Freiwalda ještě zdokonalil účelnost osvětlovacího provozu.²¹² Železné jevištní konstrukce opět dodala osvědčená firma Vohralík z Prahy a železnou oponu stahovatelnou do stran vyrobila po vzoru chrudimské tamní firma Vincence Pochobradského. Všechna jevištní technika byla pořízena s ohledem na mnohdy laickou obsluhu, tedy s co nejjednodušším ovládním. Teplovzdušné topení a další technická zařízení byla provedena podobně jako v předcházejících divadlech.

Hlediště divadla dle Freiwaldovy představy mělo být hlavně příjemným společenským prostředím s patřičným pohodlím a intimitou. Tento požadavek se mu v kolínském hledišti podařilo naplnit dokonale [79]. Použitými barvami výmalby v tlumených teplých tónech, měkkým tvarováním jevištního portálu, koutů hlediště, lóží, podhledů i okének ve dveřích se Freiwaldovi podařilo vytvořit sice slavnostní, ale hlavně nebývale útulné hlediště. Toto hodnocení přiléhá i na ostatní prostory divadla [80]. Z celé budovy si však její autor nejvíce cenil právě výsledné podoby

---

²¹² FREIWALD 1939a, 97.

hlediště.²¹³ Jedinou výraznější funkční změnou v hledišti je dvouúrovňová podlaha lóží, zajišťující lepší výhled z nich [78].

V interiérech se opět uplatnily ušlechtilé obklady, byť mramorové v mnohem menší míře než v Chrudimi. Mramorem byl obložen pouze sokl vestibulu a část stěny foyer v přízemí. K obložení stěn hlediště v přízemí bylo užito dubového dřeva, na balkóně a v orchestřišti leštěného dřeva modřínového.²¹⁴ Z leštěného dřeva jsou provedeny také pulty šaten a bufetu. V celém interiéru se objevují dubové dveře s kruhovými okénky nebo velkými půlkruhovými otvory. Značná pozornost byla věnována také svítidlům (opět vytvořených podle Freiwaldova návrhu firmou Franta Anýž z Prahy) a výmalbě v odstínech zejména červené a okrové barvy. I zde bylo užito poloreliéfní malby Unikrust s patinovaným, zlaceným nebo perleťovým povrchem.²¹⁵ Vrcholem výzdoby je kruhový obraz Český genius od Josefa Sejpký (který už s Freiwaldem spolupracoval na výzdobě chrudimského proscénia) na stropě hlediště, zasazený v nasvíceném podhledovém rámu. Kvůli nedostatku financí sešlo z realizace další umělecké výzdoby, která byla odložena na příhodnější podmínky v budoucnu.²¹⁶

4.3.4 Význam budovy

Také kolínské městské divadlo bylo postaveno pro ochotnický provoz a zájezdní představení a hned od počátku bylo jeho využití bohaté. V sezóně 1940-1941 v něm bylo uspořádáno 173 kulturních podniků.²¹⁷ Tedy téměř každý druhý den bylo divadlo v provozu. Na rozdíl od předchozích divadel nenese kolínské ve svém názvu jméno žádné významné osobnosti. Ovšem ke cti mu slouží i prosté označení Městské, protože svému městu a jeho obyvatelům slouží velmi dobře od otevření dodnes. Je nutné ocenit kvalitu dodaných materiálů a provedení stavby navzdory těžké době, ve které byla stavěna a dokončována [82].

Záměrem architekta bylo podle jeho vlastních slov: „Postavit Kolínu divadlo účelné, bez zbytečných honosností, ale přece důstojné; takové, aby zušlechťovalo mysl, bylo prostředím povznášejícím, dýšícím jadrnou českostí – jak sokolské, lidově národní tradici města přiléhá.“ Vně i uvnitř dal Freiwald kolínskému divadlu jiné výtvarné ražení než u předchozích budov, což se podle něj nejlépe projevilo v hledišti,

---

²¹³ FREIWALD 1939a, 95.

²¹⁴ HLAVÁČEK 1939, 106.

²¹⁵ Ibidem 104-105.

²¹⁶ Ibidem 103.

²¹⁷ PROCHÁZKA 1983, 9.

uskutečněném podle jeho záměrů. Zejména si považoval realizace kruhového obrazu Českého génia na stropě, který měl odkazovat ke slavné době obrození národa při stavbě Národního divadla. Zejména s ohledem na dobu vzniku se tomuto záměru nelze divit. „Nad proscenium jsem dal napsat (bez odhlasování!) zlatým písmem: ‚Nám i budoucím‘.“²¹⁸

4.4 Projekty Jindřicha Freiwalda v Poděbradech

Po představení tří realizovaných staveb Jindřicha Freiwalda, kterými přispěl do obrazu české meziválečné divadelní architektury, uvedeme jeho nerealizované projekty a přestavby divadelních prostorů. Městem, ve kterém se na přelomu 30. a 40. let udály oba případy, se staly lázně Poděbrady. Představíme Freiwaldův nerealizovaný návrh novostavby Jiříkova divadla a poté vestavbu divadelního prostoru do budovy v komplexu poděbradského zámku, která vyplynula ze složité válečné situace.

4.4.1 Projekt Jiříkova divadla v Poděbradech

Spolek divadelních ochotníků v Poděbradech vznikl v roce 1861 a své první působiště našel v odsvěcené zámecké kapli.²¹⁹ Po nuceném vyklizení prostor v roce 1876 pak našli načas útočiště v sále hostince U zeleného stromu, až konečně roku 1881 byla ze sebraných peněz postavena první samostatná budova divadla na místě vyhořelých opuštěných kasáren poblíž náměstí.²²⁰ Pod názvem Jiříkovo divadlo bylo městem odevzdáno do užívání ochotnickému spolku. Prostá obdélná budova se sedlovou střechou a třikrát odstupněným štítem se průčelím obracela do dnešní Divadelní ulice [89]. S několika přestavbami sloužila svému účelu až do roku 1937.

V divadle působil Spolek divadelních ochotníků, spolek Studující Poděbradska a také kočovné divadelní společnosti. Poté, co byly ve městě roku 1908 založeny lázně, stoupl výrazně počet návštěvníků divadla i hostujících souborů. Jenže divadlo s malým hledištěm přestávalo takovému zájmu dostačovat. Okruh lidí, kteří se rozhodli zjednat nápravu tohoto stavu, založil roku 1920 Sbor pro postavení Jiříkova divadla. Jejich cílem bylo sbírat finanční prostředky na stavbu nové moderní divadelní budovy, za kterou by se lázeňské město s mnoha návštěvníky nemuselo

---

²¹⁸ FREIWALD 1939b, 75.

²¹⁹ BOUČEK / HRDLIČKA 1879, 3.

²²⁰ HRABĚTOVÁ 1983, 9.

stydět.²²¹ Peníze však přibývaly jen velmi zvolna, a proto se Sbor rozhodl roku 1925 alespoň opravit divadlo staré. Zásadním podnětem pro přípravu nové budovy bylo získání pozemků sousedících s divadlem (a tím i většího staveniště příští budovy), ale hlavně požár, který 22. února 1937 staré Jiříkovo divadlo zcela zničil.²²²

Ačkoli Sbor pro postavení Jiříkova divadla nedisponoval velkým majetkem, s příslibem podporou místních peněžních ústavů se obecní zastupitelstvo v lednu 1939 rozhodlo vypsat veřejnou soutěž na projekt nového Jiříkova divadla.²²³ Do srpna 1939 se sešlo k posouzení třicet návrhů. Podle článku, který celou soutěž shrnuje a představuje i některé soutěžní návrhy,²²⁴ byl obcí sestavený soutěžní program plný nejasností ohledně dodržení regulační čáry a nadnesených nároků na divadelní provoz maloměstské scény. Staveništěm byla lichoběžníková parcela na nároží ulic Divadelní a Na valech, rozšířená směrem k náměstí a přístupná z lázeňského parku [89]. Autor článku hodnotí architektonickou stránku návrhů takto: „Architektura není nijak vyhraněna, je nejrozmanitější a nese všechny stopy náhodnosti odpovídající rozhárané době. Projekty poctěné cenou vycházejí v podstatě z jedné výtvarné myšlenky.“²²⁵ Tyto projekty pocházely od dvojice Vojtěch Kerhart – Vojtěch Šebor a firmy Freiwald a Böhm. Obecní zastupitelstvo se po dohadech, který z nich vybrat k realizaci, 29. ledna 1940 rozhodlo pro projekt firmy Freiwald a Böhm.²²⁶ Je zřejmé, že se rozběhla jednání o realizaci stavby, protože dochované stavební plány z července 1940 svědčí svou detailní propracovaností o skutečném odhodlání jejich autorů stavbu realizovat.²²⁷ Nicméně válečná situace a uzávěra na civilní stavby realizaci Jiříkova divadla překazily.

Soutěžní návrh Jindřicha Freiwalda [83-84] využívá beze zbytku lichoběžníkovou parcelu a na její kratší stranu situuje konkávně prohnutou stěnu hlavního průčelí. Směrem k jevišti se budova rozšiřuje a díky tomu má i hlediště neobvyklý lichoběžný tvar. S ohledem na předchozí projekty překvapí střední ulička mezi řadami parteru a množství lóží (12), kterými Freiwald, snad kvůli lázeňskému charakteru města, vybavil boční strany hlediště v patře. Jeviště je vybaveno točnou a horizontem, boční

---

²²¹ ŠMILAUEROVÁ 2005, 163.

²²² Ibidem 164.

²²³ O soutěži podrobně viz: HILMERA 1999, 137-139.

²²⁴ KŘÍŽ 1939.

²²⁵ Ibidem 216.

²²⁶ HILMERA 1999, 139.

²²⁷ SOKA Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Sbor pro postavení Jiříkova divadla v lázních Poděbradech, Projektová dokumentace - Městské divadlo Poděbrady, inženýři Freiwald-Böhm 1940.

a zadní scénou a velkorysým zázemím pro herce a jevištní techniku. Průčelí, poprvé bez využití sloupů či pilastrů, se klázeňskému parku obrací širokým nástupním schodištěm a arkýřovitou ústřední hmotu, která vytváří v přízemí žádoucí přístřeší nad hlavním vchodem. Do arkýře obloženého deskami je v úrovni prvního patra zapuštěna lodžie a ve středu horní hrany ho zdobí na konzolu umístěná socha múzy se vzepjatýma rukama, podobně jako na Pippichově divadle v Chrudimi.

Zřejmě jako výsledek diskuzí nad projektem se v pozdějších plánech z roku 1940 [85-88] objevují oproti soutěžnímu návrhu změny. Průčelí zůstává konkávně prohnuté, ale jinak se jeho pojetí zásadně mění. Místo ústřední arkýřovité hmoty se v něm objevuje šestice výrazně předsazených štíhlých sloupů v celé výšce, které procházejí balkónem v prvním patře. Ten svým přetažením a šíří přes celé pětiosé průčelí vytváří zároveň markýzu nad vstupem do budovy. Před sloupy jsou v přízemí představeny čtyři sochy. Boční fasáda je členěna pásy obdélných oken a nechybí ani (pro Freiwalda už příznačná) okénka kruhová. V půdorysu proběhla změna hlavně v zaoblení čela balkónu a vytvoření reprezentačních salonků s příslušenstvím u proscéniových lóží. V plánech dokonce nesou názvy „lože města“ nebo „lože lékařů“. Ve druhém patře při průčelí je zakreslen výstavní sál a při uliční fasádě multifunkční kulturní místnost. Jindřich Freiwald použil v projektu Jiříkova divadla svá osvědčená půdorysná řešení, přizpůsobená méně tradiční parcele.

4.4.2 Divadlo Na kovárně

Přestože doba stavbě divadla nepřála, nehodlali se poděbradští ochotníci vzdát myšlenky na vlastní působiště. Zásluhou hlavního organizátora připravované stavby divadla, ochotnického režiséra Jana Rady, byla nalezena nouzová alternativa – vestavba divadla do budovy mezi prvním nádvořím a příkopem poděbradského zámku, které dříve bývalo kovárnou a hostincem [89-90]. Tehdy sloužilo lázeňské společnosti jako skladiště a garáže.²²⁸ Práce na projektu se ujal Jindřich Freiwald, který ve válečné době s minimem zakázek zřejmě ocenil příležitost, jak zaměstnat svůj početný pracovní tým, byť šlo o úkol nepřilíživě prestižní. Jeho stavební plány jsou datovány do června 1941.²²⁹ Divadlo pak bylo otevřeno veřejnosti 25. dubna 1942 hrou Naši furianti v podání ochotnického spolku.²³⁰

---

²²⁸ HILMERA 1999, 121.

²²⁹ Městský úřad Poděbrady, Odbor výstavby a územního plánování, archiv, složka divadla Na kovárně.

²³⁰ HRABĚTOVÁ 2013, 272.

Divadlo muselo být vestavěno do úzké a podlouhlé budovy, z nádvoří přízemní a z příkopu patrové, což projektantovi připravilo několik překážek [93]. Musel se vyrovnat s proporcemi, které pro vybudování divadelních prostorů nebyly zdaleka ideální, a také s nemožností vybudovat převýšené provaziště, aby se neporušila památková hodnota zámeckého areálu. Jeviště o rozměrech 6 x 6 m bylo doplněno jen minimálním hereckým zázemím a přípravnou scénou, ale překvapivě také orchestřištěm. Prostory pro diváky sice nemohly být upraveny tak velkoryse jako v předešlých Freiwaldových divadlech, ale v rámci daných možností se mu v bývalé kovárně podařilo všechny důležité složky účelně uspořádat. Dokonce do takto stísněných prostor vmístil salonek a kuřárnu.

Do protáhlého hlediště (13 m dlouhé, 6 m široké a 8 m vysoké) se vcházelo jedním vchodem z boku a asymetricky umístěnou uličkou k řadám 315 sedadel, zezadu pak k 20 místům na stání. Zřízen byl i balkón se 103 místy.²³¹ Aby byla získána potřebná výška hlediště i jeviště, jsou oba prostory vestavěny až do podkroví [91-92]. Asymetričností a omezeným prostorem nám projekt divadla Na kovárně může připomenout kino Aero, které firma Freiwald a Böhm realizovala roku 1933 [25-26]. Interiéry byly zařízeny s odkazem na někdejší funkci místa – kovárnu. Uplatnilo se zde tmavě lakované dřevo, cihlami bosovaná nároží a portály na jinak bíle omítnutých zdech, železná svítidla a odhalené stropní trámy.²³²

Divadlo Na kovárně představovalo ve své době nouzové řešení nastalé situace, které se ale v praxi osvědčilo a je dodnes hlavní poděbradskou scénou (byť byla při rekonstrukci v roce 2000 v interiérech provedena řada změn). Jindřich Freiwald v této realizaci projevil schopnost vsadit divadelní prostor i do málo vyhovujícího prostředí, navíc s minimálním zásahem do vnějšího vzhledu historického objektu.

---

²³¹ JAVORIN 1949, 178.

²³² Viz Polabské muzeum, sbírka fotografií; soukromý archiv paní Ing. Jany Netíkové, vedoucí Odboru výstavby a územního plánování Městského úřadu Poděbrady.

4.5 Projekt úpravy Dusíkova divadla v Čáslavi

Dusíkovo divadlo v Čáslavi bylo postaveno roku 1869.²³³ Výraznými přestavbami prošlo v letech 1886 a 1911, ale především po ničivém požáru v roce 1923. V roce 1927 bylo k němu přistavěno skladiště a 1930 patro nad restaurací [95]. K této stavbě s bohatou historií a z hlediska divadelního provozu i řadou nedostatků byl roku 1939 povolán Jindřich Freiwald, aby navrhl její lépe fungující vnitřní uspořádání: „Jednota požádala pražského architekta Freiwalda o návrh na nejpraktičtější řešení přestavby divadelní budovy. (...) A již v září 1940 bylo možno ukázat veřejnosti jeviště zdokonalené kruhovým horizontem, opatřené novými osvětlovacími tělesy a novou zásobou kulis.“²³⁴ Je tedy zřejmé, že na provedení Freiwaldem navržených změn nedošlo a bylo učiněno jen pár dílčích renovací jevištní techniky. Ovšem i ty vzbudily značný ohlas, jak o tom svědčí článek v místním tisku. Ten uvádí, že díky nově instalovanému horizontu (černému i bílému) a výkonným reflektorům bude možné stavět dříve nemyslitelné scény. Neprovedení Freiwaldových úprav jako celku musíme opět přičíst německé okupaci a po všech stránkách ztížené válečné situaci.

Freiwaldovy skici s průvodním dopisem dorazily do Čáslavi kolem vánočních svátků roku 1939. Skica boční fasády [96] je datována 16. 12. 1939, plány vnitřních úprav [97-98] potom 23. 12. 1939.²³⁵ V plánech vidíme rozšíření jeviště o zadní a přípravnou scénu, vestavbu točny a kruhového horizontu, rozšíření hereckých šaten, vybudování prostorného foyer se šatnou nalevo od hlediště a společný vstup s foyer a šatnou pro čtenářskou besedu a sokolovnu. Nároží budovy doplnil čtvrtkruhovou hmotou, využitou v patře jako přísálí výstavní síně. Skica boční fasády ukazuje zamýšlené sjednocení vnějšího pláště budovy, sestavené z objektů různého stáří. Uplatnit se měla opět Freiwaldova oblíbená kombinace hladké omítky s dekorativně vyskládaným režným zdívkem a zvýrazněnými římsami.

Časově spadá Freiwaldova práce pro čáslavské ochotníky do doby po otevření kolínského městského divadla. Vzhledem k blízkosti obou měst se lze domnívat,

---

²³³ K historii divadla viz: JAVORIN 1949, 29-31; JIRÁSEK 1946.

²³⁴ JIRÁSEK 1946.

²³⁵ Městský úřad Čáslav, archiv Odboru výstavby a regionálního rozvoje, složka Dusíkova divadla. V přátelském dopise Freiwald píše: Vážení přátelé, posílám Vám Ježíška. Splnil jsem tak slib daný Vám a p. redaktorovi Fouskovi, a vyřešil jsem Vám (prozatím pouze v zásadě) budoucí úpravy Vašeho divadla, a to jak části jevištní tak hledištní a zejména novou úpravu nástupní části do Besedy a současně Sokolovny, což pokládám za velmi důležité a výhodné oboustranně a také navrhl jsem na místě nejvhodnějším požadovanou výstavního prostoru.“

že k navázání spolupráce došlo v souvislosti s výstavbou divadla v Kolíně, sledovanou širokým okolím. Stejně jako v poděbradském divadle Na kovárně, i v tomto projektu Freiwald dokázal na omezeném prostoru skloubit všechny provozy divadelní budovy, funkčně propojit místnosti stávající a chybějící příhodně doplnit. Kvůli nepřízní okolností k uskutečnění jeho záměrů nedošlo a čáslavské divadlo si na podstatnou renovaci počkalo až do roku 2012, kdy byla provedena přístavba Nové scény s restaurací a výstavním prostorem.²³⁶

4.6 Skica divadla v Malých Svatoňovicích

Jiří Hilmera uvádí v závěru kapitoly o divadlech Jindřicha Freiwalda kresbu z majetku Freiwaldovy dcery, která znázorňuje návrh divadla pro ochotnický spolek Karel Čapek v Malých Svatoňovicích a je autorem datovaná (19)42. Jiří Hilmera ji popisuje takto: „Je tu načrtnuto hlavní průčelí budovy opět v klasicistně funkcionalistickém pojetí a v rozvrhu, spojujícím tuto kresbu s dřívějšími Freiwaldovými divadly. Znovu se opakuje nad několikastupňovým příčným schodištěm motiv peristylu, rozvinutého tentokrát do šířky pěti interkolumnií a (jako v Kolíně) zasunutého za líc průčelní stěny. Opakuje se (zřejmě k autorově spokojenosti vyzkoušený) motiv dvojkřídlých dveří s děleným kruhovým prosklením (Kolín, Poděbrady), ale zejména signifikantní završení hlavního průčelí alegorickou postavou ve slavnostně rozpaženém gestu. Novým zajímavým motivem je nízká kopule ve tvaru kulového vrchlíku nad hledištním prostorem, inspirující úvahy o předpokládaném centrálním řešení interiéru.“²³⁷ Vzhledem k nemožnosti uvedenou skicu posoudit uvádíme informaci o ní jen pro úplnost výkladu. Je dalším z dokladů Freiwaldova zájmu o navrhování divadelních budov, který neustal ani v době války.

4.7 Projekt divadla v Čelákovících

Do pozdních válečných let spadá i další nerealizovaný projekt Jindřicha Freiwalda – divadlo v Čelákovících.²³⁸ Dramatické sdružení Tyl, působící v tomto středočeském městě, se na Freiwalda obrátilo se zadáním ideových náčrtů na divadelní budovu

---

²³⁶ V Čáslavi ukončena realizace Nové scény místního divadla, Regionální operační program Střední Čechy: <http://www.ropstrednicechy.cz/news.php?id=f3643f3c-0c5f-11e2-9b84-5254003d369b>, vyhledáno 4. 5. 2014.

²³⁷ HILMERA 1999, 122. Navzdory vstřícnému jednání Freiwaldova právnicka pana Romana Hrušky se tuto kresbu v rodinném archivu nepodařilo nalézt.

²³⁸ Korespondence mezi Freiwaldem a Dramatickým sdružením Tyl, stejně jako ideový návrh divadla se nacházejí ve sbírkách Městského muzea v Čelákovících.

pro 600 diváků, které on dopisem ze 17. července 1944 přijal. Spolu s ním oslovilo sdružení ještě místního architekta Václava Moravce a pražského architekta Lva Krču, který nabízenou odměnu 5000 Kč označila za „trapně nízkou“ a podivil se tomu, že ji Freiwald akceptuje. Náčrty byly vyhotoveny v listopadu 1944.²³⁹ Dál v zachované korespondenci následuje už jen vzájemné blahopřání k Novému roku 1945 a dopis Jaroslava Böhma z června 1945, kterým se po smrti společníka snažil navázat na jím sjednané zakázky. K realizaci čelákovického divadla podle projektu Jindřicha Freiwalda však nikdy nedošlo.

Návrh samostatně stojící budovy pro Čelákovice [94] je velmi blízký soutěžnímu návrhu na Jiříkovo divadlo v Poděbradech [83] z roku 1939, ačkoli mnoho jeho prvků využívá inverzně. Hlavní průčelí je mírně konvexně vypnuté a z jeho hladké plochy obložené světlými deskami vystupuje v prvním patře prosklený arkýř, který zároveň vytváří markýzu nad vstupním prostorem s trojdílným nástupním schodištěm. Spodní třetinu arkýře pokrývá reliéf. Horní hrana průčelí je osazena půlkruhovou konzolou se stožárem. Na boční fasádě, sestavené z odstíněných hranolových hmot s pásy obdélných oken, rozeznáváme schodiště prosvětlené obdélným rastrem drobných kruhových okének, použitým již v návrhu pro Poděbrady. Zcela nově je řešeno provaziště, jehož zadní stěna přechází plynulým obloukem do zastřešení. Freiwaldův rukopis rozeznáme díky dveřím s kruhovými skleněnými výplněmi, kruhovým oknům v přízemí průčelí a snad i rozvrhu hmot celé stavby. Od realizovaných projektů ho naopak výrazně odlišuje průčelí bez sloupového portiku a řešení provaziště.

Návrh čelákovického divadla musíme ocenit především proto, že dosud nebyl publikován a představuje přitom cenný doklad návrhářské činnosti Jindřicha Freiwalda v posledních měsících 2. světové války i jeho vlastního života. Jeho existence potvrzuje výše uvedené informace o tom, s jakou nadějí očekával architekt konec okupace a i ve ztížených podmínkách připravoval půdu pro budoucí význačné zakázky.

---

²³⁹ Jediným obrazovým záznamem projektu je pohlednice s návrhem divadla, vydaná po 9. květnu 1945 - v popisce pod obrázkem je před Freiwaldovým jménem křížek. Sbírky Městského muzea v Čelákovících, inv. č. H 127850.

4.8 Dostavba divadla v Teheránu

Úplným závěrem a spíše na okraj této práce uvedeme ještě jeden pozoruhodný, ale zatím málo prozkoumaný počin Jindřicha Freiwalda v oblasti divadelní architektury. Jde o přestavbu státního divadla v Teheránu, hlavním městě tehdejší Persie. Dozvídáme se o něm poprvé od Jaroslava Böhma, který ve vzpomínkovém článku o svém společníkovi napsal: „Jako pozoruhodnou zajímavost jest tu uvést, že Škodovy závody během války v rámci svých četných prací prováděných v Persii přizvaly arch. Freiwalda k spolupráci na projektu státního divadla v Teheranu. Když byl projekt v hlavních rysech v Praze nastíněn, vyslala firma do Teheranu architekta Muziku a ing. arch. Gabriela, aby provedli detailní propracování projektu na místě. O postupu práce se zajímal osobně perský šach, který nad konečným výsledkem vyslovil plné uspokojení. Ing. arch. Gabriel odmítl po skončení práce vrátit se do ‚Protektorátu‘ a před krátkým časem přijel jako poručík s naší západní armádou do osvobozené republiky.“²⁴⁰ O Freiwaldově návrhu pro Teherán se zmiňují i dva autoři pozdějších encyklopedických děl.²⁴¹

Sled událostí podobně popisuje i článek, věnovaný dobrodružnému životu architekta Jana Gabriela, podle kterého tento nastoupil v červenci 1939 jako projektant do firmy Freiwald a Böhm a hned v říjnu toho roku byl vyslán realizovat dostavbu divadla do Teheránu. Za svého pobytu se podílel také na stavbě Justičního paláce v Teheránu a hotelu v lázních v Balborsánu. Poté se přihlásil jako dobrovolník do zahraniční armády a byl zařazen ke 200. čs. východnímu lehkému protiletadlovému pluku, se kterým se dostal do Velké Británie, Belgie a v květnu 1945 konečně zpět do Československa.²⁴²

Škodovy závody působily v Íránu od 30. let 20. století, kdy se zde začal pod vládou šácha Rézy Pahlavího budovat národní průmysl a dopravní infrastrukturu. V roce 1933 získaly Škodovy závody zakázku na strojní zařízení tří cukrovarů a od této zakázky se odvinula velká řada dalších, včetně postavení státního divadla v Teheránu.²⁴³ V archivu Škodových závodů se nachází fotoalbum, které obsahuje

---

²⁴⁰ BÖHM 1947, 100.

²⁴¹ TOMAN 1947, 236: „Na podkladě vítězného projektu vypracoval plány stát. opery v Teheranu (Persie).“ VLČEK 2004, 185: „Svémi projekty pronikl i do zahraničí, na podkladě konkursu vypracoval plány státní opery v Teheránu (Írán).“

²⁴² Marie PETERKOVÁ: Žili mezi námi – Jan Gabriel, Nové ústecké přehledy: http://www.nup.cz/archiv/nup04_05/mezinami.htm, vyhledáno 19. 4. 2014.

²⁴³ Působením Škodových závodů v Íránu se podrobně zabývá Adéla Jůnová Macková ve své dizertační práci: JŮNOVÁ MACKOVÁ 2012, 142-157.

fotografie rozestavěné budovy divadla v roce 1936 [99] a nedatované fotografie modelu divadla [100].²⁴⁴ Zjištění okolností vzniku této budovy by vyžadovalo archivní průzkum, který přesahuje rozsah této práce. Navíc Freiwaldův podíl je zmiňován až u dostavby nebo přestavby tohoto projektu za 2. světové války. On sám se tématu nenápadně dotýká v pamětním almanachu k otevření kolínského divadla: „Zásady řešení divadla prošly již mnohými zkouškami s různým úspěchem u nás i v cizině. Nejrevolučnější vývin prodělala výstavba divadel v novodobém Rusku. Výsledek byl ten, že sovětská vláda nedávno přísně zakázala provádění dalších extrémů ve stavbě divadel. Příkladem může být také rozestavěná stavba Státního divadla v Teheranu, která se bude přestavovat na osvědčenějších principech.“²⁴⁵ Bohužel nic bližšího se k dostavbě teheránského divadla (či opery) nepodařilo zjistit. Rozhodně jde o zajímavé téma pro badatele, kteří se zabývají česko-iránskými kulturními vztahy nebo činnostmi českých architektů v zahraničí.

4.9 Shrnutí

Nyní se pokusíme shrnout nejdůležitější poznatky o realizovaných divadelních budovách Jindřicha Freiwalda. Existuje řada prvků, které z nich vytváří provázanou skupinu, jejíž příbuznost odhalí i ten, kdo architekta a jeho tvorbu nezná podrobně. Předně jsou to výrazná klasicizující průčelí s využitím sloupů či pilastrů.²⁴⁶ Na otázku, proč je mají všechna jeho divadla, Freiwald v rozhovoru o kolínském divadle odpověděl s jistou nadsázkou: „Víte, divadlo musí mít sloupy jako lokomotiva kola. Už po staletí, dnes a pořád, dokud bude tady pršet, je potřebí, aby z divadla se nevycházelo hned do deště. Proto musí být před hlavními jeho východy kryté místo. Pravda, dal by se lecjaký přístřešek udělat i bez sloupů, ale pak by to nebylo divadlo!“²⁴⁷ Musíme ovšem připomenout, že sloupová průčelí Freiwald hojně používal i pro budovy finančních ústavů (např. [22]).

V zadání reprezentativních budov se Freiwald projevoval jako neoklasicista (s citem pro snadno pochopitelnou skladebnost, klidný a harmonický celek, rytmus

---

²⁴⁴ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Škoda Plzeň, fotografická dokumentace, fotoalbum 43 Théâtre Téhéran.

²⁴⁵ FREIWALD 1939a, 90.

²⁴⁶ Z ostatních meziválečných divadelních budov se mohutností sloupového průčelí může Freiwaldovým stavbám rovnat jen Městské divadlo ve Vysokém Mýtě [5]. Podobnost v řešení vstupního portálu vsazeného do trojosého lizénového rámce (či nik) se podobá Divadlo Karla Pippicha [62] a divadlo ve Františkových lázních [16].

²⁴⁷ Kolínské divadlo, in: Národní práce, č. 304, 5. 11. 1939.

a symetrii), ovšem s osobitým vyjadřováním: „Freiwald si vypracoval vlastní slovník základního tvarosloví, se kterým pracoval jako se stavebnicí.“²⁴⁸ Tím se míní: kruhové a segmentové otvory, kruhová okna, střídání hladkých a hrubých omítek, rezné zdivo, keramické obklady, zdůraznění říms, štítů a atik, uplatnění sloupů a lizén a odsazená schodiště působící samostatnou hmotou. Tento výčet vystihuje podstatu Freiwaldova formálního slovníku, který uplatnil na svých divadelních budovách.²⁴⁹

Interiéry divadel spojuje soustředění dekorace a reprezentativní formy do vestibulu a hlediště, a naopak střízlivé a účelné zařízení prostorů ostatních. Shodné je využití materiálů v interiérech – leštěného dřeva, mramoru a svítidel z bílé mosazi a mléčného skla. Každé z divadel se odlišuje specifickou výmalbou interiéru, barevností okenních rámců a zábradlí. Interiérovým prvkem, který bychom mohli považovat za Freiwaldův podpis, jsou potom kruhové otvory ve zdech mezi rameny schodiště, použité v Hronově, Chrudimi i Kolíně. Detaily v podobě kruhových kajutových oken a barevně natřených zábradlí z ohýbaných trubek může být spojen s dobovou zálibou v nautických motivech a obdivu avantgardní architektury k technicistní kráse: „Podobná evokace plující lodi mohla - zdá se - tanout na mysli i projektantům chrudimského divadla.“²⁵⁰

I kdyby byly pominuty všechny formální znaky, které z Freiwaldových divadel činí jedinečný celek, muselo by být oceněno jejich funkční řešení a vnitřní uspořádání. Výsledná řešení vycházela z komplexní architektonických úvah, z nichž zde uvedeme pro nás nejdůležitější:

„Základ koncepčních myšlenek je spřádán z celé řady složek, jež nejsou jen divadelní povahy. Mimo daný program stavby a finanční možnosti nutno uvážit povahu města samého, při čemž více než jeho velikost rozhoduje smysl a vžitá tradice pro divadlo, divadelní kultura jeho obyvatelstva, početnost studentstva, dělnictva apod. Jinak nutno projektovat divadlo profesionální s nepřetržitým provozem, jinak převážně ochotnické s provozem občasným a s možností provozování biografu atd.“²⁵¹

---

²⁴⁸ SKALICKÝ / VAKULOVÁ 2007, 189.

²⁴⁹ V použití uvedených prvků se Freiwaldovým realizacím velmi blíží Tylovo divadlo v Lomnici nad Popelkou [8], Masarykův kulturní dům v Mělníce [13] a Tylovo divadlo v Kutné Hoře [9]. Roškotovu divadlu v Ústí nad Orlicí [11] se Freiwald přiblížil svými nerealizovanými návrhy pro Kolín a Poděbrady, ale nikdy nepracoval s vnějším hmotovým řešením tak odvážně jako Roškot.

²⁵⁰ BARTOŠ / LUKEŠ / PANOCH 2006, 121.

²⁵¹ FREIWALD 1934.

„Budou-li se divadla našich měst a městeček stavět vždy po rozumné, zralé úvaze a při šetření těch zásad, jež dávají základ jeho prosperity, pak nebude případů odstrašujících; divadla budou se nejen s chutí stavět, ale bude se v nich radostně i hrát při dobrých návštěvách a funkcionáři nebudou po dlouhá léta sužováni starostmi vyčerpávajícími, jež vynucují si leckde onu častou činnost operetní, jejíž účel je víc pokladna, než kultura.“²⁵²

„Také veřejné soutěže vždy svádí k revolučnímu záběru, který v soutěži – ne vždy ve skutečnosti, praktickém užívání – dobývá úspěchu. Má-li však projekt býti vážným podkladem dobré uskutečnitelnosti, vyhovovati daným poměrům, aby také příští budova divadelní nebyla těžce úmornou starostí pro město, pak nutno omeziti mnohé ideály, rozmach myšlenek koncepčních, a při řešení dbáti daných poměrů, přiměřenosti uskutečnitelných možností.“²⁵³

„... stavba divadla vyžaduje úvahy důkladné, bedlivé a se všech stránek. Zadání plánů není zdaleka všecko, co uskutečnění divadla vyžaduje. Oné velké práci věnované i detailům, technickému vybavení atd., usilovné starostlivosti i zkušenostem musí předcházeti poctivé studium, poznání divadel v cizině, jich provozu, neutuchající, živelný zájem a hlavně: láska k věci! V žádném případě není tato zodpovědná, všestranně vyčerpávající práce výnosná, naopak vyžaduje oběti a nemalé.“²⁵⁴

Výsledkem těchto úvah jsou budovy divadel, vhodně zasazené do struktury města, přizpůsobené požadavkům ochotnických spolků, které jejich vznik ve všech případech iniciovaly, a vybavená řadou přídatných funkcí (malé scény, zkušební a přednáškové místnosti, výstavní prostory). Stylově se pohybují na pomezí neoklasicismu a funkcionalismu ve vnějším řešení. Interiéry, jakkoli maximálně funkční a účelné, se nikdy nevzdaly dekorace v podobě ušlechtilých materiálů, výrazné barevnosti výmalby a citlivého dotvoření prostoru sochami či malbami.

Jiří Hilmera napsal: „Freiwaldovy divadelní projekty nedosahovaly té novátorské pronikavosti, kterou jsme opakovaně ocenili a ještě budeme mít příležitost ocenit ve vynikajících návrzích jiných autorů z různých soutěží. Jeho řešení však byla vždy dobře funkční, s jistou rezervou informovaně sledovala současný stylový vývoj

---

²⁵² FREIWALD 1938.

²⁵³ FREIWALD 1939a, 91.

²⁵⁴ FREIWALD / BÖHM 1939. Z tohoto článku vysvítá, že firma Freiwald a Böhm obeslala poděbradskou soutěž hned dvěma návrhy, „1111“ získal první cenu, „999“ druhou odměnu, která ale ateliéru nebyla přidělena, protože udělení dvou ocenění jednomu tvůrci bylo v rozporu s pravidly.

a vytvářela budovy v exteriéru i interiérech působivě elegantní, což bylo dáno i projektantovým vyvinutým smyslem pro uplatnění sochařských komponent i uměleckořemeslných detailů. Vždy ovšem tíhnul k projevu klasicistně orientovanému (...).“²⁵⁵ Jindřich Čadík viděl Freiwaldova divadla takto: Měly to býti jakési universální kulturní domy. Jejich vtipně řešená účelovost, společenská pohodlnost, estetická úpravnost vnitřních inerieurů a účinná vnější forma byly skutečně novým typem venkovského divadla a kulturním střediskem, typem, jenž byl novým přínosem do moderní české architektury. Není pochyby, že se svým způsobem v tom uplatnila také Freiwaldova okázalost architekturního gesta, v němž divadelní přízvuk měl vždycky své domovské právo, určující umělcovu tvůrčí individualitu.“²⁵⁶

Je zřejmé, že pro Jindřicha Freiwalda znamenala realizace divadla mnohem víc než jen prestižní zakázku. Svědomitě se zabýval každou architektonickou úlohou, která před ním stála, ale v případě divadel se k profesní poctivosti přidával také osobní vřelý vztah k dramatickému umění, úcta k činnosti ochotnických spolků a vědomí jejich důležitosti pro udržování českého jazyka a národního sebevědomí. To se projevilo především v jeho činnosti před začátkem 2. světové války a během ní při stavbě divadla v Kolíně. Nástropním obrazem Českého génia se výslovně snažil navázat na výzdobu Národního divadla v Praze a vytvořit z kolínského divadla symbol přežití národa v nesnázích.

Důvody, proč byl Jindřich Freiwald tak úspěšným projektantem divadelních budov a prostorů (co do kvality i počtu staveb), jsou vcelku prozaické. Byl to již uvedený hluboce osobní přístup k úloze divadla, racionalita při uvažování o dimenzích a vybavení stavby, úspornost při současném zachování reprezentativnosti budovy a dokonalá znalost jevištního provozu. Rozhodujícím momentem bylo vypracování plánů na hronovské divadlo zdarma a se skutečnou „láskou k věci“. Jiráskovo divadlo, které se stalo dějištěm festivalu amatérských souborů, získalo velkou publicitu a řadu nadšených obdivovatelů, kteří Freiwaldovu práci doporučovali dál. Další zakázky proto přišly v plynulém sledu za sebou a s každou další realizací se násobila možnost, že Jindřicha Freiwalda osloví další zájemci o projekt. Láká představovat si, jak by se tato část jeho tvorby odvíjela dál, nebýt časného odchodu ze světa...

---

²⁵⁵ HILMERA 1999, 122.

²⁵⁶ ČADÍK 1939, 52.

5 Závěr

Tvorbě architekta Jindřicha Freiwalda (1890-1945) byl zatím v uměleckohistorické literatuře věnován zcela zanedbatelný prostor v porovnání s množstvím a kvalitou staveb, které realizoval. Tato práce si proto předsevzala přiblížit jednu z nejzajímavějších částí jeho tvorby, kterou jsou tři divadelní budovy, postavené v průběhu 30. let 20. století na našem území. Souvisí s nimi také další Freiwaldovy počiny v oblasti divadelní architektury, jako jsou nerealizované projekty divadel, návrhy rekonstrukcí nebo vestavba divadelního prostoru do jiné budovy. Vzhledem k tematické provázanosti se tato práce zabývá všemi uvedenými počiny.

Aby bylo možné tyto stavby náležitě ocenit a zařadit do kontextu české meziválečné divadelní architektury, jsou úvodní kapitoly práce věnovány stručnému vývoji divadelního prostoru, specifikům divadelní budovy jako architektonické úlohy a situaci v české divadelní architektuře mezi světovými válkami. Je zde věnována pozornost české meziválečné divadelní architektuře jako celku a následně jsou představeny samostatné divadelní budovy, které na našem území v dané době vznikly. Tím získá čtenář povědomí o „okolí“, do kterého pak může zasadit stavby Jindřicha Freiwalda. Realizace jsou uvedeny chronologicky a na závěr je připojena skupina divadel z pohraničí německých zadavatelů i tvůrců.

Další část práce je věnována osobnosti architekta Jindřicha Freiwalda a jeho práci. Kapitola přibližuje jak nejdůležitější fakta o Freiwaldově životě, zájmech a aktivitách, tak jeho působení ve firmě Freiwald a Böhm, kterou založil s Jaroslavem Böhmem v roce 1921. Firma, ve které byl Freiwald zodpovědný za architektonickou podobu projektů, postavila v meziválečném Československu desítky rodinných a nájemních domů, peněžních ústavů a jiných veřejných budov. Důležitou součástí jejich tvorby se staly také divadelní budovy.

Následující kapitola přináší informace o realizacích Jiráskova divadla v Hronově (1928-1930), Divadla Karla Pippicha v Chrudimi (1931-1934), Městského divadla v Kolíně (1937-1939), nerealizovaném projektu Jiříkova divadla v Poděbradech (1940), nouzové vestavbě divadla Na kovárně na zámku v Poděbradech (1941-1942), nerealizovaném projektu úpravy Dusíkova divadla v Čáslavi (1939-1940) a nerealizovaném projektu divadla v Čelákovcích (1944). Zmíněna je i skica divadla pro Malé Svatoňovice a spolupráce Jindřicha Freiwalda na dostavbě divadla

v Teheránu. V závěru této kapitoly je nabídnuto shrnutí poznatků o divadlech Jindřicha Freiwalda a jeho přístupu k jejich navrhování.

Ve snaze zorientovat se v situaci české architektury divadel mezi válkami byl v rámci přípravy této práce proveden průzkum odborných architektonických časopisů a shromážděny články s divadelní tematikou, které se zde objevily. Získaný seznam je k práci připojen jako textová příloha. Vzhledem k omezenému rozsahu práce nemohl být cele využit, ale může sloužit jako podklad k dalšímu bádání. Poskytuje jedinečný pohled především na nerealizované projekty a vstřebávání podnětů ze zahraničí českými architekty.

Tato práce také může zájemcům poskytnout ucelený přehled dosud publikovaných textů o architektu Jindřichu Freiwaldovi a jeho tvorbě nejen na poli divadelní architektury. Současně je třeba upozornit na útržkovitost, jako se vyznačuje poznání některých oborů jeho činnosti. Největším přínosem by do budoucna bylo objevení pozůstalosti Jindřicha Freiwalda a archivu firmy Freiwald a Böhm, které se dosud nepodařilo vypátrat. Bez jejich zpracování zůstane jakýkoli pokus o zhodnocení významu firmy a její tvorby vždy jen na půli cesty k cíli.

Hlavním cílem této práce bylo především souhrnně a uceleně představit jednu z nejpřitažlivějších kapitol tvorby Jindřicha Freiwalda – jeho přínos české divadelní architektuře. Kromě relativně známých divadelních budov uvádí také všechny jeho další počiny, které s tématem divadla souvisejí. Vůbec poprvé tato práce přináší informaci o Freiwaldově návrhu divadla pro město Čelákovice, stejně jako jeho „předdivadelní“ projekty z 20. let. Práce by ráda přispěla k poznání a docenění jedné z nejzajímavějších poloh tvorby Jindřicha Freiwalda jako hodnotného souboru v kontextu české meziválečné divadelní architektury.

6 Seznam pramenů a použité literatury

Prameny:

Městské muzeum v Čelákovících

Městský úřad Čáslav, archiv Odboru výstavby a regionálního rozvoje, složka Dusíkova divadla

Městský úřad Hronov, archiv Odboru výstavby, složka Jiráskova divadla

Městský úřad Chrudim, archiv Odboru výstavby, složka Divadla Karla Pippicha

Městský úřad Kolín, archiv Odboru výstavby, složka Městského divadla

Městský úřad Poděbrady, archiv Odboru výstavby a územního plánování, složka divadla Na kovárně

Polabské muzeum v Poděbradech

Regionální muzeum v Chrudimi

Regionální muzeum v Náchodě

SOkA Chrudim, fond Spolek pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi

SOkA Kolín, fond Divadelní družstvo v Kolíně

SOkA Kutná Hora, fond Jednota divadelních ochotníkův Čáslavi

SOkA Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Sbor pro postavení Jiříkova divadla v lázních Poděbradech

Literatura:

150 let Aloise Jiráska 2001 - 150 let Aloise Jiráska - divadelní tradice Hronova, Hronov 2001

Almanach Divadla sdružených měst východočeských a českého severu, Pardubice 1928

BARTÁK 2008 - Jan BARTÁK: Hronovské ochotnické divadlo v meziválečném období, in: Stopami dějin Náchodska. Sborník Státního okresního archivu Náchod XII, Náchod 2008, 63-71

BARTOŠ / LUKEŠ / PANOCH 2006 - Štěpán BARTOŠ / Zdeněk LUKEŠ / Pavel PANOCH: Kaleidoskop tvarů: Století moderní architektury v Pardubickém kraji, Pardubice 2006

BARTOŠ / LUKEŠ / PANOCH 2008 - Štěpán BARTOŠ / Zdeněk LUKEŠ / Pavel PANOCH: Ve víru modernosti. Architektura 20. století v Královéhradeckém kraji, Pardubice 2008

- BIEGEL / SEDLÁKOVÁ 2010 - Richard BIEGEL / Radomíra SEDLÁKOVÁ: Nová scéna Národního divadla, Praha 2010
- BIEGEL 2012 – Richard BIEGEL: Mezi barokem a klasicismem. Proměny architektury v Čechách a Evropě druhé poloviny 18. století, Praha 2012
- BLAHNÍK 1929 - Vojtěch Kristian BLAHNÍK: Světové dějiny divadla, Praha 1929
- BÖHM 1946 - Jaroslav BÖHM: Jindřich Freiwald a jeho dílo, in: Architektura ČSR V, 1946, 300-301
- BÖHM 1947 - Jaroslav BÖHM: Jindřich Freiwald v životě a národním odboji, in: HALLA Václav (ed.): Sušicko v době okupace 1939-1945, Sušice 1947, 99-104
- BOUČEK / HRDLIČKA 1879 – B. BOUČEK / J. HRDLIČKA: Letopisy ochotnického divadla v Poděbradech od r. 1861 až do r. 1879, Poděbrady 1879
- BRAUN 2001 - Kazimierz BRAUN: Divadelní prostor, Praha 2001
- BROCKETT 2008 - Oscar BROCKETT: Dějiny divadla, Praha 2008
- CÍSAŘ et al. 1998 - Jan CÍSAŘ et al.: Cesty českého amatérského divadla, Praha 1998
- ČADÍK 1939 - Jindřich ČADÍK: Jindřich Freiwald, in: idem (ed.): SVU Myslbek, Praha 1939, 51-52
- ČÁP 2002 - Jaroslav ČÁP: První Jiráskův Hronov, in: Dějiny v českém krásném písemnictví. Sborník příspěvků z literárněhistorické konference ke 150. výročí narození Aloise Jiráska, Náchod 2002, 88-91
- ČERNÝ 2000 - František ČERNÝ: Kapitoly z dějin českého divadla, Praha 2000
- ČERNÝ et al. 1983 - František ČERNÝ et al.: Dějiny českého divadla. Díl IV, Praha 1983
- Divadelní Chrudim 1934 - Divadelní Chrudim. Památník vydaný k otevření Městského divadla Karla Pippicha v Chrudimi, Chrudim 1934
- Divadlo v Kolíně 1939 - Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939
- DOLENSKÝ 1936 – Antonín DOLENSKÝ: Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc, Praha 1936
- Dusíkovo divadlo otevře moderní scénu, in: Středočeské Večerní slovo, č. 64, 30. 8. 1940
- FITTERA 1934 - Václav FITTERA: Spolek pro zbudování nového městského divadla, jeho vznik a činnost, in: Divadelní Chrudim. Památník vydaný k otevření Městského divadla Karla Pippicha v Chrudimi, Chrudim 1934, 90-102

- FREIWALD / BÖHM 1939 - FREIWALD Jindřich / BÖHM Jaroslav: Městské radě a veřejnosti v Poděbradech, in: Poděbradské noviny XXV, 22. 9. 1939
- FREIWALD 1924 - Jindřich FREIWALD: Naše stavby, Praha 1924
- FREIWALD 1928a - Jindřich FREIWALD: Soutěžný návrh filiálky Národní banky čs. v Táboře, in: Architekt SIA XXVII, 1928, 84-85
- FREIWALD 1928b - Jindřich FREIWALD: Vývoj stavební tvorby v prvním desetiletí R. Č. S., in: Stavitelské listy XXIV, 1928, 389-390
- FREIWALD 1934 - Jindřich FREIWALD: K projektu divadla, in: Divadelní Chrudim. Památník vydaný k otevření Městského divadla Karla Pippicha v Chrudimi, Chrudim 1934, 115-123
- FREIWALD 1938 - Jindřich FREIWALD: Stavby divadel, in: Divadlo XXIV, 1938, 236
- FREIWALD 1939a - Jindřich FREIWALD: K projektu divadla, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, 87-99
- FREIWALD 1939b - Jindřich FREIWALD: Nám i budoucím, in: České divadlo XXII, 1939, č. 8, 75-76
- FREIWALD 1941 - Jindřich FREIWALD: Staré Padolí - Nový Hronov, in: Stavitelské listy XXXVII, 1941, 229-233
- FREIWALD 1947 - Jindřich FREIWALD: Chaty, sruby, domky. Zásady rekreačního bydlení, Praha 1947
- HILMERA 1993 - Jiří HILMERA: Reformní divadelní prostor v díle českých architektů, in: Divadelní revue 1993, č. 1, 34-49
- HILMERA 1999 - Jiří HILMERA: Česká divadelní architektura, Praha 1999
- HLADKÝ 1999 - Ladislav HLADKÝ: Hronov a dějiny, Náchod 1999
- HLADKÝ 2002 - Ladislav HLADKÝ: Vztah Jindřicha Freiwalda, projektanta Jiráskova divadla v Hronově, k A. Jiráskovi a Hronovu, in: Dějiny v českém krásném písemnictví. Sborník příspěvků z literárněhistorické konference ke 150. výročí narození Aloise Jiráska, Náchod 2002, 92-99
- HLAVÁČEK 1939 - Antonín HLAVÁČEK: Divadelní budova - popis a stavba, in: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, 101-108
- HOROVÁ 1995 - Anděla HOROVÁ (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění. A - M, Praha 1995

- HOROVÁ 2006 - Anděla HOROVÁ (ed.): Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky, Praha 2006
- HRABĚTOVÁ 1983 – Jana HRABĚTOVÁ: První kapitoly z dějin poděbradského ochotnického divadla, in: Vlastivědný zpravodaj Polabí XXIII, 1983, 1-11
- HRABĚTOVÁ 2013 - Jana Hrabětová: Poděbrady: město mého srdce III. Obrázky z kulturních dějin, Praha 2013
- HRUŠKA 1935 - Emanuel HRUŠKA: Nový komplex budov smíchovské Areny, in: Stavba XII, 1934-1935, 127
- CHARVÁT 1991 - Jiří CHARVÁT: Stará Chrudim. Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města, Chrudim 1991
- IMLAUF et al. 2009 - Lubomír IMLAUF et al.: Hronov a okolí, Hronov 2009
- In memoriam Ing. arch. Jindřicha Freiwalda, Hronov 1945
- IZENOUR 1977 - George C. IZENOUR: Theater Design, Yale University Press, 1977
- JANKULÍKOVÁ 2012 - Alžběta JANKULÍKOVÁ: Jindřich Freiwald: budova Spořitelny města Kolína (bakalářská diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně), Brno 2012
- JAVORIN 1949 - Afred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích. Díl 1. - Divadla, Praha 1949
- JAVORIN 1958 - Alfred JAVORIN: Pražské arény, Praha 1958
- JIRÁSEK 1946 – Jaromír JIRÁSEK: Historie, in: BRHLÍK Ladislav (ed.): Dusíkovo divadlo v Čáslavi, Čáslav 1946, nepag.
- JUNEK / KOUKALOVÁ / LUKEŠ 2006 - Jiří JUNEK / Šárka KOUKALOVÁ / Zdeněk LUKEŠ: 100 staveb. Moderní architektura středočeského kraje, Praha 2006
- JŮNOVÁ MACKOVÁ 2012 - Adéla JŮNOVÁ MACKOVÁ: Československo-iránské vztahy v letech 1918-1938. Politika, hospodářství, kultura, vystěhovalectví a krajanská kolonie (dizertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze), Praha 2012
- KOBETIČ / PAVLÍK / ŠULC 2005 - Pavel KOBETIČ / Tomáš PAVLÍK / Ivo ŠULC: Chrudim: Vlastivědná encyklopedie, Praha 2005
- KOBZA 1934 - Zdeněk KOBZA: Položení základního kamene k novému divadlu, in: Divadelní Chrudim. Památník vydaný k otevření Městského divadla Karla Pippicha v Chrudimi, Chrudim 1934, 103-114
- Krajské divadlo Kolín 1948-1988, Kolín 1988

- KONEČNÝ 1999 - Stanislav KONEČNÝ: Tylův dům v Poličce, Polička 1999
- KOULA 1940 - Jan Emil KOULA: Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století, Praha 1940
- KOUŘIL / BURIAN 1938 - Miroslav KOUŘIL / Emil F. BURIAN: Divadlo práce, Praha 1938
- KOVAČEVIČ et al. 2010 - Igor KOVAČEVIČ et al.: Beyond everydayness. Theatre architecture in Central Europe, Praha 2010
- KREJČOVÁ 2006 - Magdaléna KREJČOVÁ: Šumné Klatovy ...aneb Každé české městečko má svého Baťu a svého Freiwalda, in: Pars pro toto. Časopis pro výtvarné umění Plzeňského kraje VIII, 2006, 16-25
- KŘÍŽ 1939 – Josef KŘÍŽ: Soutěž na návrhy nového divadla v lázních Poděbradech, in: Architektura I, 1939, 213-216
- KŘÍŽEK / POTŮČEK 2010 - Jiří KŘÍŽEK / Jakub POTŮČEK: Tylovo divadlo v Lomnici nad Popelkou 1930-2010. Příběh jedné stavby Oldřicha Lisky, Lomnice nad Popelkou 2010
- KUBEŠ 1938 - Luděk KUBEŠ: Divadlo na Výstavě baroka ve Valdštejnském paláci, in: Stavba XIV, 1937-1938, 152-153
- KUČEROVÁ 2009 - Hana KUČEROVÁ: Stavební vývoj města Kolína jako prostředek realizace ambic městských elit v letech 1918-1939 na příkladu stavby spořitelny, divadla, obchodní akademie a sboru Církve československé (diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze), Praha 2009
- MACKINTOSH 1993 - Iain MACKINTOSH: Architecture, actor and audience, London / New York 1993
- MORAVČÍKOVÁ / DLHÁŇOVÁ 2011 - Henrieta MORAVČÍKOVÁ / Viera DLHÁŇOVÁ: Divadelná architektúra na Slovensku, Bratislava 2011
- MORKOVÁ 2007 - Marcela MORKOVÁ: Architektura a významní stavitelé v Uherském Brodě v letech 1918-1938, in: Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědná časopis Slovácka XLIII, 2007, 24-25
- NEDĚLKA 1934 - Alois NEDĚLKA: Stavba nového divadla, in: Divadelní Chrudim. Památník vydaný k otevření Městského divadla Karla Pippicha v Chrudimi, Chrudim 1934, 138-156
- NESEJT 1993 - František NESEJT: Z dějin chrudimského divadla. Část sedmá, in: Chrudimské vlastivědné listy II, 1993, č. 5, 14-15

- NOVOTNÝ 1958 - Otakar NOVOTNÝ: Jan Kotěra a jeho doba, Praha 1958
- NOVÝ 1998 - Otakar NOVÝ: Česká architektonická avantgarda, Praha 1998
- Od kovadliny k lázeňskému jevišti, in: Lázně Poděbrady XIX, 1942, č. 5, 4-5
- Otevření Jiráskova divadla 1930 - Otevření Jiráskova divadla v Hronově 28. září 1930, Hronov 1930
- PARDYL 1985 - Věkoslav PARDYL: Občanské stavby – Divadla, Praha 1985
- PROCHÁZKA 1983 - Jiří PROCHÁZKA: Kolín a Národní divadlo, Kolín 1983
- SÁDLO 2010 – Václav SÁDLO: Aby se nezapomnělo... Příběhy obětí nacistické perzekuce z Náchodska, Hronovska, Policka a Českoskalicka 1938-1945, Liberec 2010
- SKALICKÝ / VAKULOVÁ 2007 - Alexandr SKALICKÝ / Marie VAKULOVÁ: Realizace architekta Jindřicha Freiwalda v rodném kraji, in: Stopami dějin Náchodska. Sborník Státního okresního archivu Náchod XI, 2007, 186-221
- SKALICKÝ 2009 - Alexandr SKALICKÝ: Architekt Jindřich Freiwald. Dopisy přátelům a spolupracovníkům, in: Panorama. Členský věstník spolku Klub přátel výtvarného umění, 2009, 5-7
- SLÁDEK 1995 - Vladimír SLÁDEK: Freiwaldovy paláce, in: Kolínské noviny, 1995, č. 47
- SOUKENKA 2007 - Vladimír SOUKENKA: Vývoj divadelního prostoru a jeho architektonické formy, Praha 2007
- STEHLÍKOVÁ 2005 - Eva STEHLÍKOVÁ: Antické divadlo, Praha 2005
- SVOBODA 2000 - Jan E. SVOBODA: Praha 1919-1940. Kapitoly o meziválečné architektuře, Praha 2000
- ŠLAPETA 1998 - Vladimír ŠLAPETA: Architektura třicátých let v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, in: Kolektiv autorů: Dějiny českého výtvarného umění IV/2, Praha 1998, 389-413
- ŠMILAUEROVÁ 2005 - Eva ŠMILAUEROVÁ, Poděbrady v proměnách staletí. Díl 2 (1850-1948), Praha 2005
- ŠTERNOVÁ 2010 - Petra ŠTERNOVÁ: Moderní bydlení v Turnově, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší. Vlastivědný sborník XXIII, 2010, 91-104
- ŠVÁCHA 1985 - ŠVÁCHA Rostislav: Od moderny k funkcionalismu. Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století, Praha 1985
- ŠVÁCHA 1998 – Rostislav ŠVÁCHA: Architektura dvacátých let v Čechách, in: Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938, IV/2. Praha 1998, 12, 18.

TOMAN 1947 - Prokop TOMAN: Nový slovník československých výtvarných umělců I.
Praha 1947

Ve službách Thalie 1946 - Ve službách Thalie. České divadlo ochotnické. Díl II, Liberec
1946

VLČEK 2004 - Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie stavitelů, zedníků a kameníků
v Čechách, Praha 2004

Výstava Za novou architekturu (kat. výst.), Praha 1940

ZUBÍKOVÁ 2002 - Klára ZUBÍKOVÁ: Proslavil se stavbou divadel, in: Kolínský deník,
2002, č. 11

ŽÁČKOVÁ 2004 - Eva ŽÁČKOVÁ: Meziválečná architektura ve Strakonících, Písku
a Blatné. 1. část, in: Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech XLI, 2004,
12-24

Dobová odborná periodika:

Architekt SIA, Architektura, Časopis československých architektů, Stavba, Stavitel,
Staviteleské listy, Styl

Elektronické zdroje:

Databáze českého amatérského divadla: <http://www.amaterskedivadlo.cz/>

Mapový portál: <http://www.mapy.cz>

Oficiální portál města Hronova: <http://www.mestohronov.cz>

Portál Archiweb: <http://www.archiweb.cz>

Portál Cesty a památky: <http://www.cestyapamatky.cz>

Portál Divadla na zámku Poděbrady: <http://divadlopodebrady.cz>

Portál Hálkova městského divadla Nymburk: <http://www.divadlonymburk.cz>

Portál Městského divadla Kolín: <http://www.divadlokolin.cz>

Portál projektu Divadelní architektura ve střední Evropě, databáze divadel:

<http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>

Portál Regionálního muzea v Náchodě: <http://rmn.wz.cz>

Portál turistického regionu Český ráj: <http://www.cesky-raj.info>

7 Obrazová příloha

1. Divadlo Český ráj, Jičín, 1922-1923, Kazimír Hemerka a Gröger.
Foto: <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 3. 4. 2014.

2. Městské divadlo, Červený Kostelec, 1924, Robert Dvořáček.
Foto: <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 3. 4. 2014.

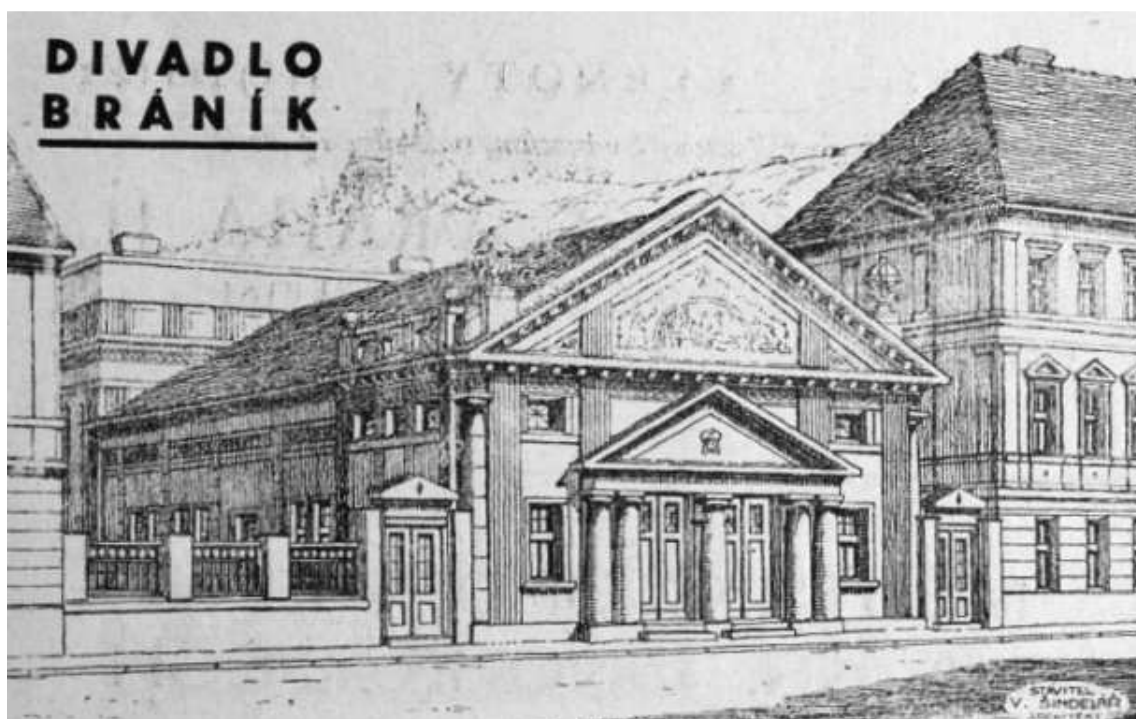
3. Divadlo Na Slupi, Praha, 1925, Josef Barek. Reprodukce z knihy: Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích. Díl 1. - Divadla, Praha 1949, 229.

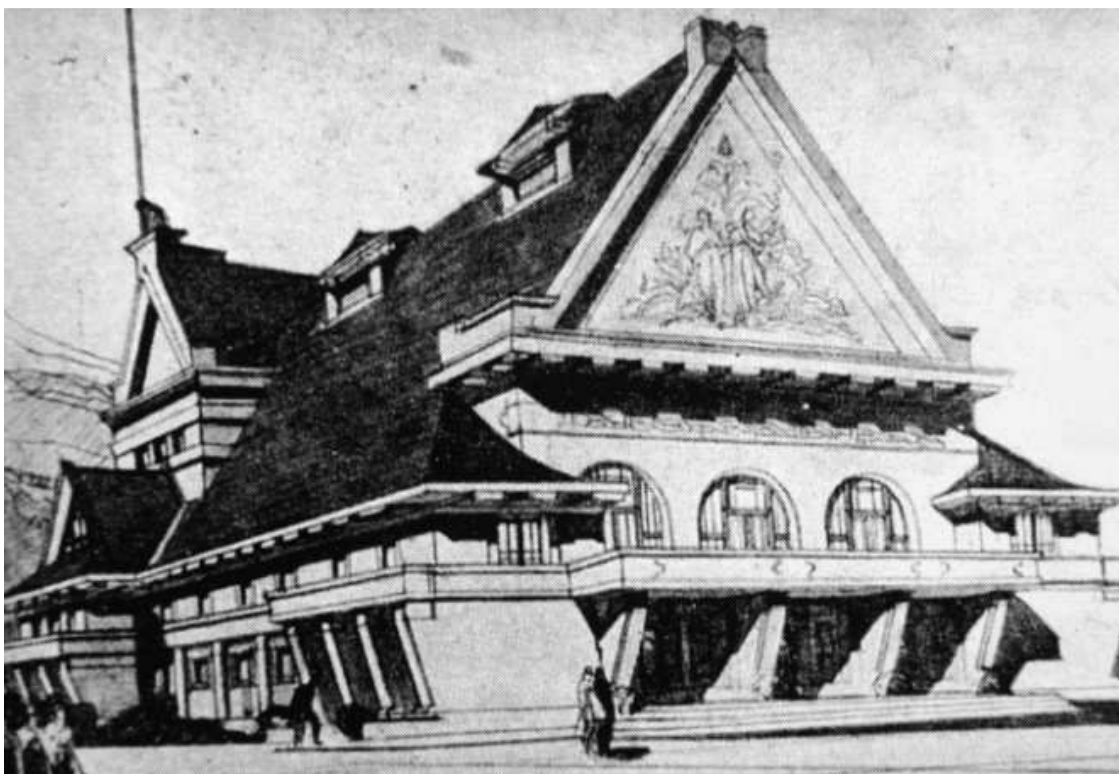
4. Divišovo divadlo, Žamberk, 1925-26, Josef Skřivánek.
Foto: <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze>, vyhledáno 3. 4. 2014.

5. Městské divadlo, Vysoké Mýto, 1925-26, Vincenc Mašek. Reprodukce z knihy: Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích. Díl 1. - Divadla, Praha 1949, 305.

6. Branické divadlo, Praha, 1925, Vašek Šindelář.
Foto: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=multimedia&id=50704>,
vyhledáno 3. 4. 2014.

7. Tylův dům, Polička, 1927-1929, Antonín Mendl a Václav Šantrůček. Reprodukce z knihy: Jiří HILMERA: Česká divadelní architektura. Praha, 1999, 232.

8. Tylovo divadlo, Lomnice nad Popelkou, 1929-30, Oldřich Liska. Reprodukce z knihy: Jiří KRÍŽEK / Jakub POTŮČEK: Tylovo divadlo v Lomnici nad Popelkou 1930-2010. Příběh jedné stavby Oldřicha Lisky, Lomnice nad Popelkou 2010, 52.
Foto: <http://www.cesky-raj.info/galerie/100045.jpg>, vyhledáno 3. 4. 2014.

9. Tylovo divadlo, Kutná Hora, 1931-33, nejspíše Rudolf Hrabá a František Zelenka.
Reprodukce z knihy: Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích.
Díl 1. - Divadla, Praha 1949, 99.

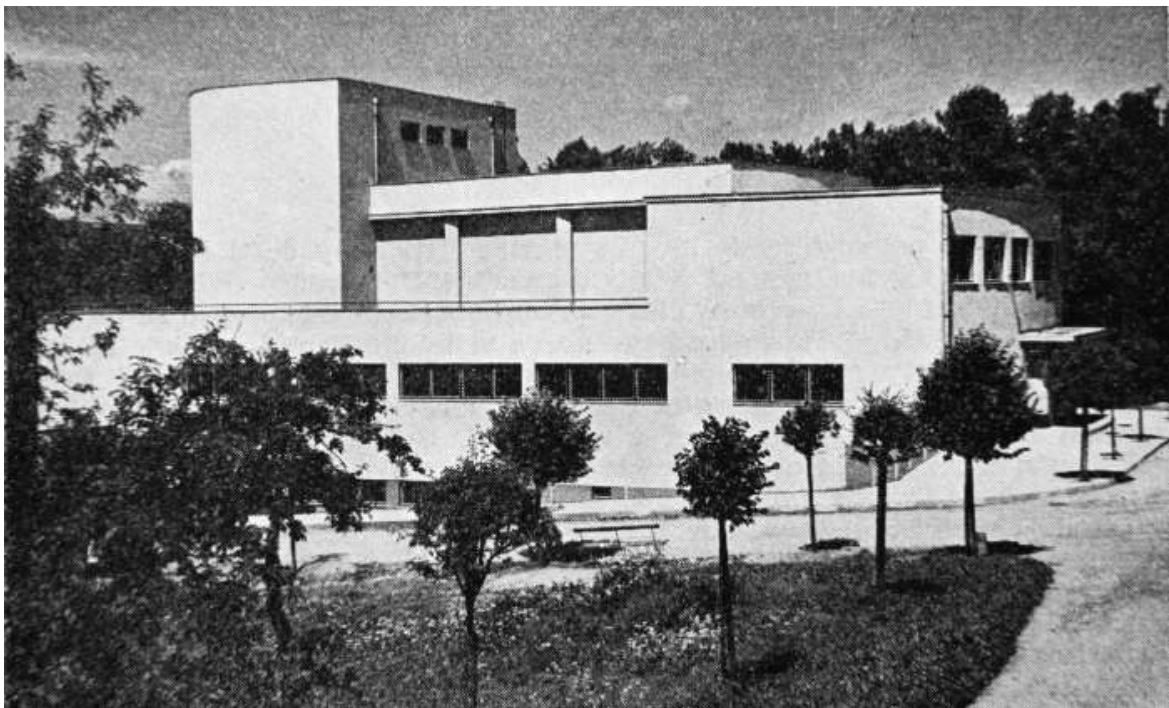

10. Hálkovo divadlo, Nymburk, 1936, Jaroslav Kosek.
Foto: <http://www.divadlonymburk.cz/upload/gallery/102.jpg>, vyhledáno 3. 4. 2014.

11. Ústí nad Orlicí, 1936, Kamil Roškot.

Foto: http://farm9.staticflickr.com/8009/7697480610_e45d7f4a37_h.jpg,
vyhledáno 3. 4. 2014.

12. Kolárovo divadlo, Police nad Metují, 1939-40, Čeněk Mužík. Reprodukce z knihy: Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích. Díl 1. - Divadla, Praha 1949, 181.

13. Masarykův kulturní dům Mělník, 1936, Josef ŠIRC /Jan B. ZELENÝ / Bedřich ZEMAN.
Foto: <http://www.theatre-architecture.eu/cs/databaze.html>, vyhledáno 3. 4. 2014.

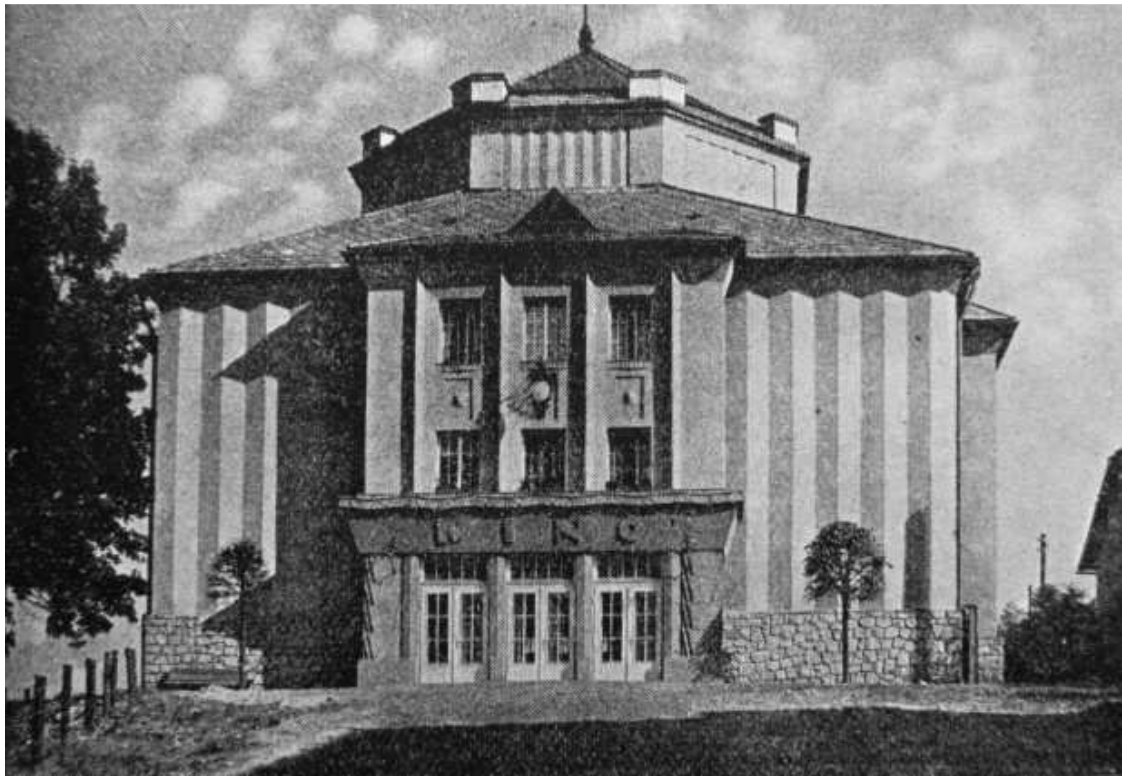
14. Divadlo Aloise Jiráka, Úpice, 1937 první fáze, dokončeno 1947, Josef Záruba-Pfeffermann.
Reprodukce z knihy: Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích.
Díl 1. - Divadla, Praha 1949, 295.

15. Městské divadlo, Teplice, 1921-24, Rudolf Bitzan / Adolf Linnenbach. Reprodukce z knihy: Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích. Díl 1. - Divadla, Praha 1949, 287.

16. Divadlo, Františkovy Lázně, 1927-28, Artur Payer. Reprodukce z knihy: Jiří HILMERA: Česká divadelní architektura. Praha, 1999, 236.

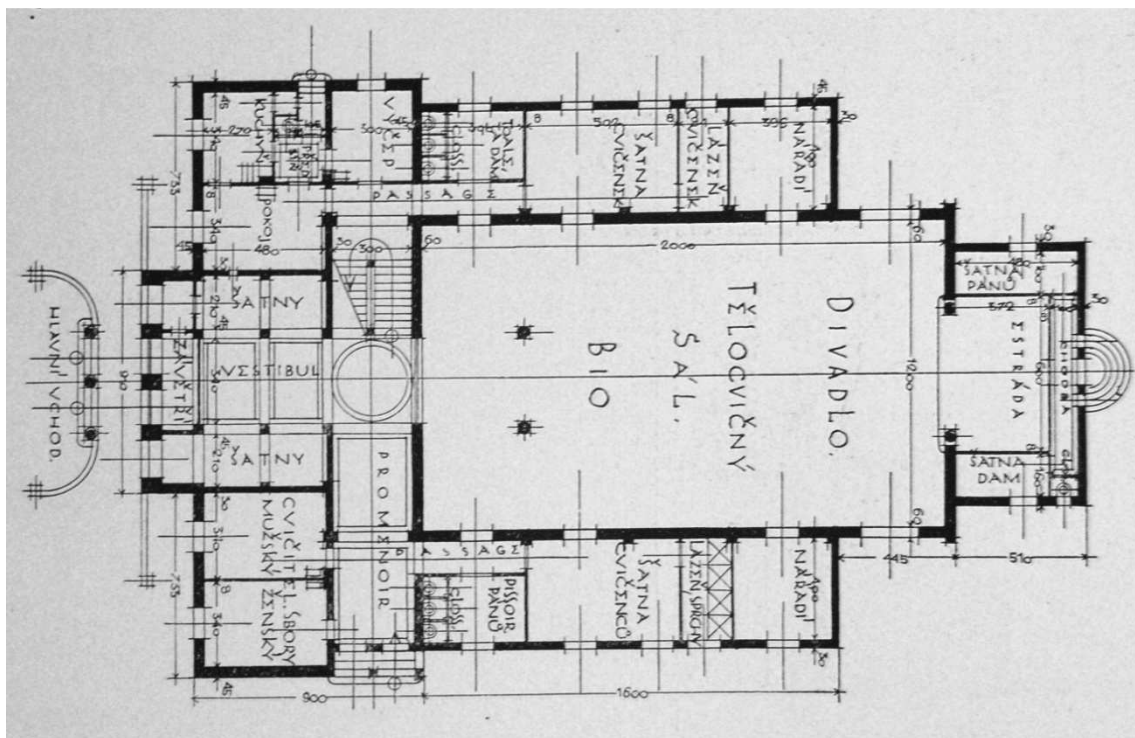
17. Divadlo, Kamenický Šenov, 1928, Leo Kammel. Reprodukce z knihy:
Alfred JAVORIN: Divadla a divadelní sály v českých krajích. Díl 1. - Divadla, Praha 1949, 83.

18. Městské divadlo, Krnov, 1929, Leo Kammel.
Foto: <http://www.archiweb.cz/Image/zpravy/2006-06/krnov.jpg>, vyhledáno 3. 4. 2014.

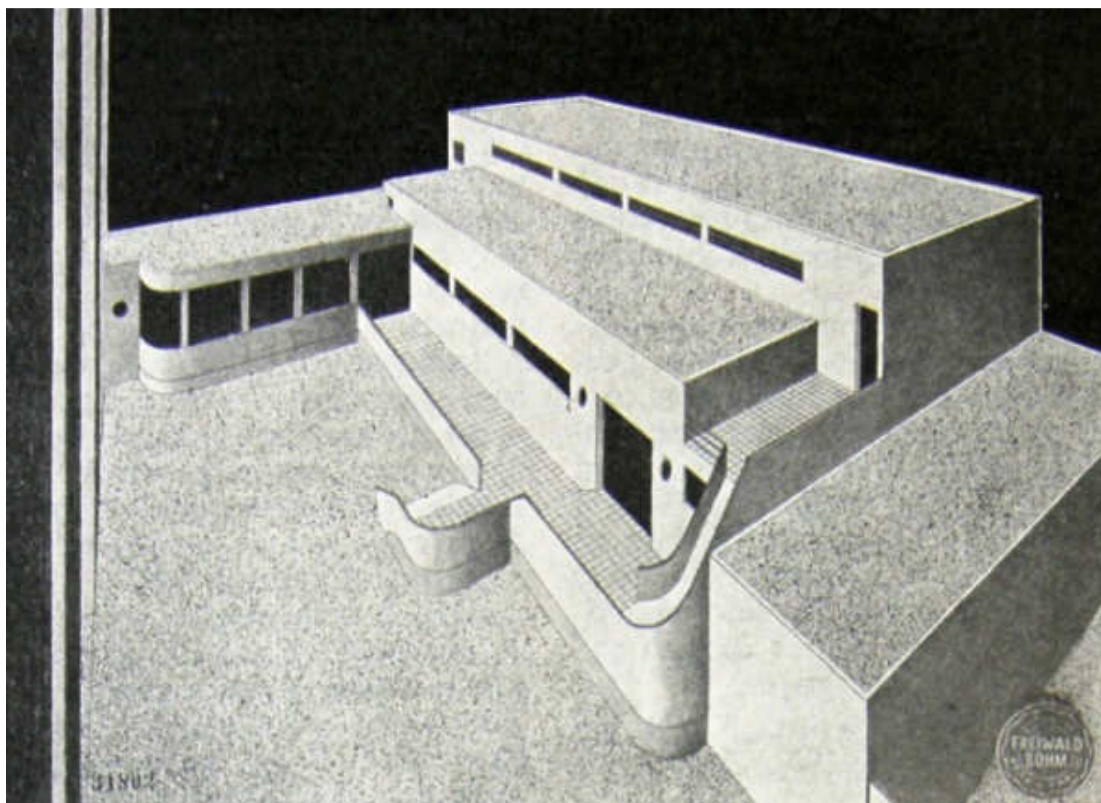
21. Návrh sokolovny ve Slivenci, půdorys, před 1924, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Jindřich FREIWALD: Naše stavby, Praha 1924, 154.

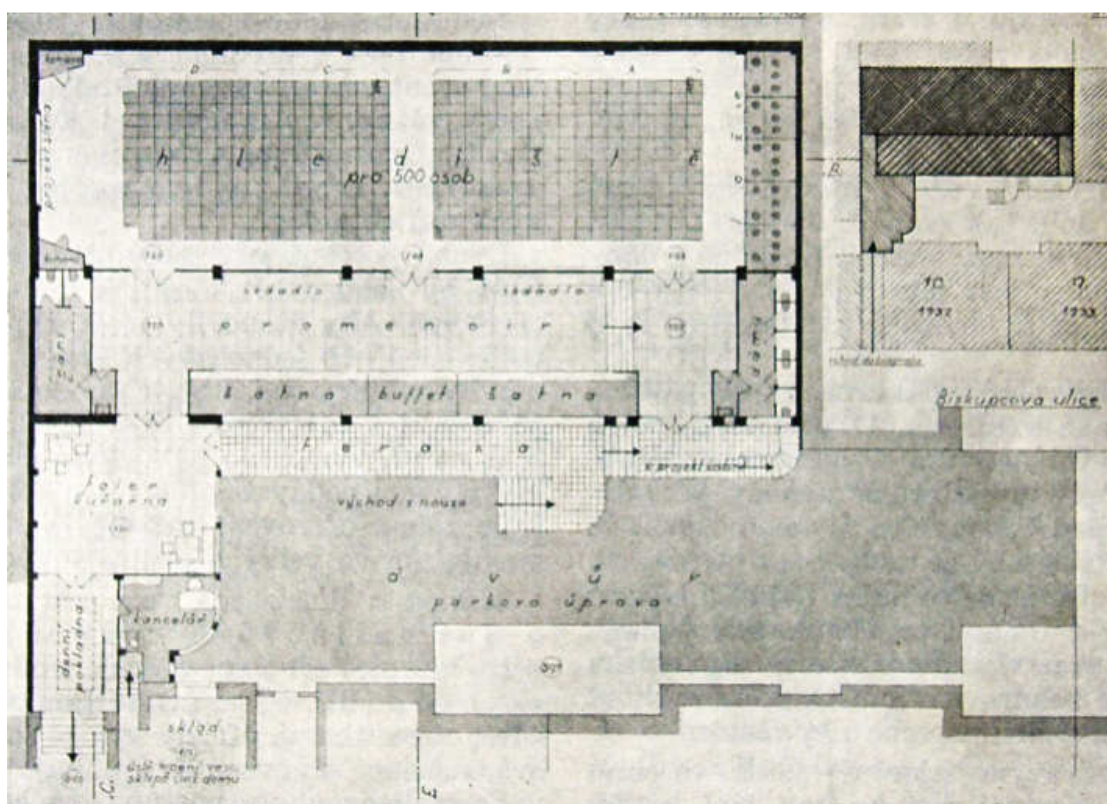
22. Pobočka Národní banky v Táboře, 1930, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Jindřich ČADÍK: SVU Myslbek, Praha 1939, nepag. příloha.

25. Návrh kina Aero v Praze, 1930, Jindřich Freiwald. Reprodukce z časopisu: Stavitelské listy XXIX, 1933, 5.

26. Návrh kina Aero v Praze, půdorys, 1930, Jindřich Freiwald. Reprodukce z časopisu: Stavitelské listy XXIX, 1933, 5.

27. Centrum města Hronova, plán, Jiráskovo divadlo zeleně. Mapový podklad: www.mapy.cz, vyhledáno 11. 5. 2014.

28. Jiráskovo divadlo v Hronově, pohled jihozápadní.
Reprodukce z knihy: Štěpán BARTOŠ / Zdeněk LUKEŠ / Pavel PANOCH: Ve víru modernosti. Architektura 20. století v Královéhradeckém kraji, Pardubice 2008, 112.

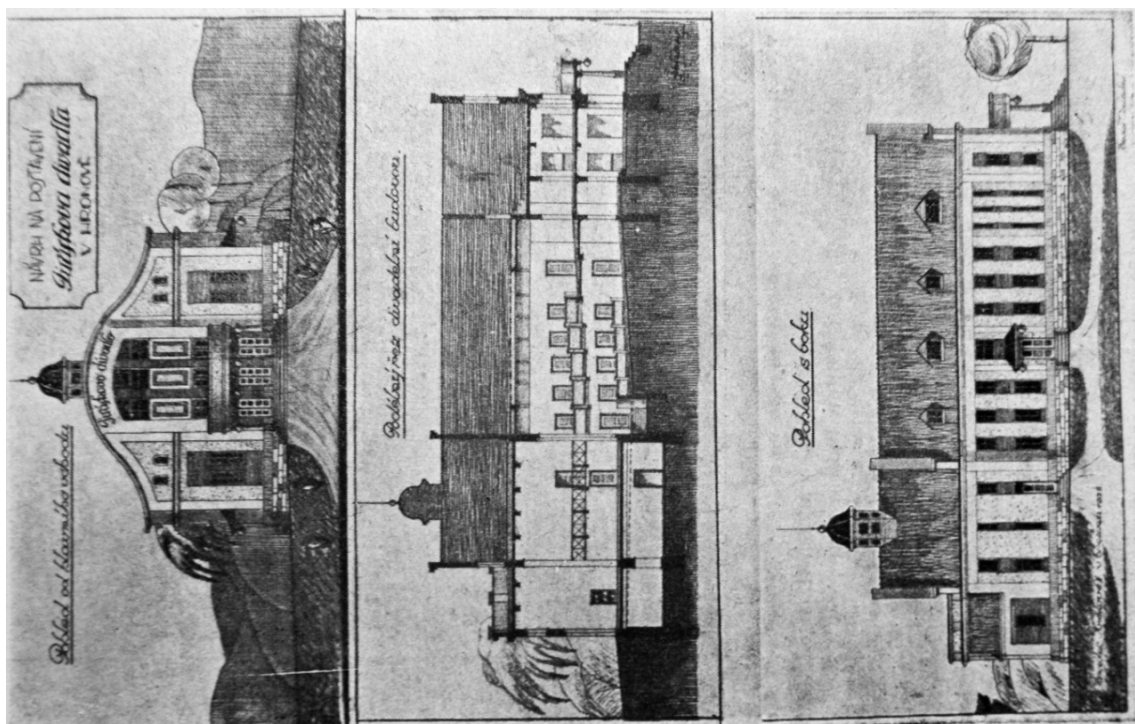

29. Jiráskovo divadlo v Hronově, pohled jihovýchodní.
Reprodukce z knihy: Štěpán BARTOŠ / Zdeněk LUKEŠ / Pavel PANOCH: Ve víru modernosti.
Architektura 20. století v Královéhradeckém kraji, Pardubice 2008, 112.

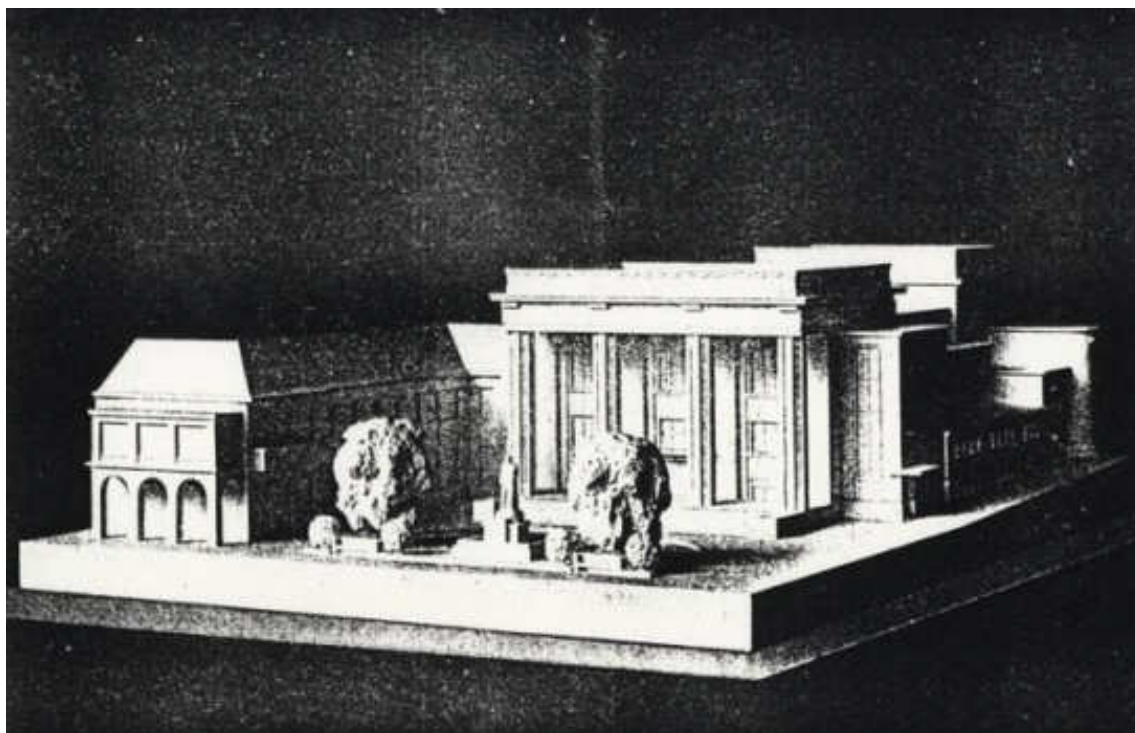

30. Jiráskovo divadlo v Hronově z nadhledu, pohled jihozápadní. Reprodukce z knihy:
Lubomír IMLAUF et al.: Hronov a okolí, Hronov 2009, 82.

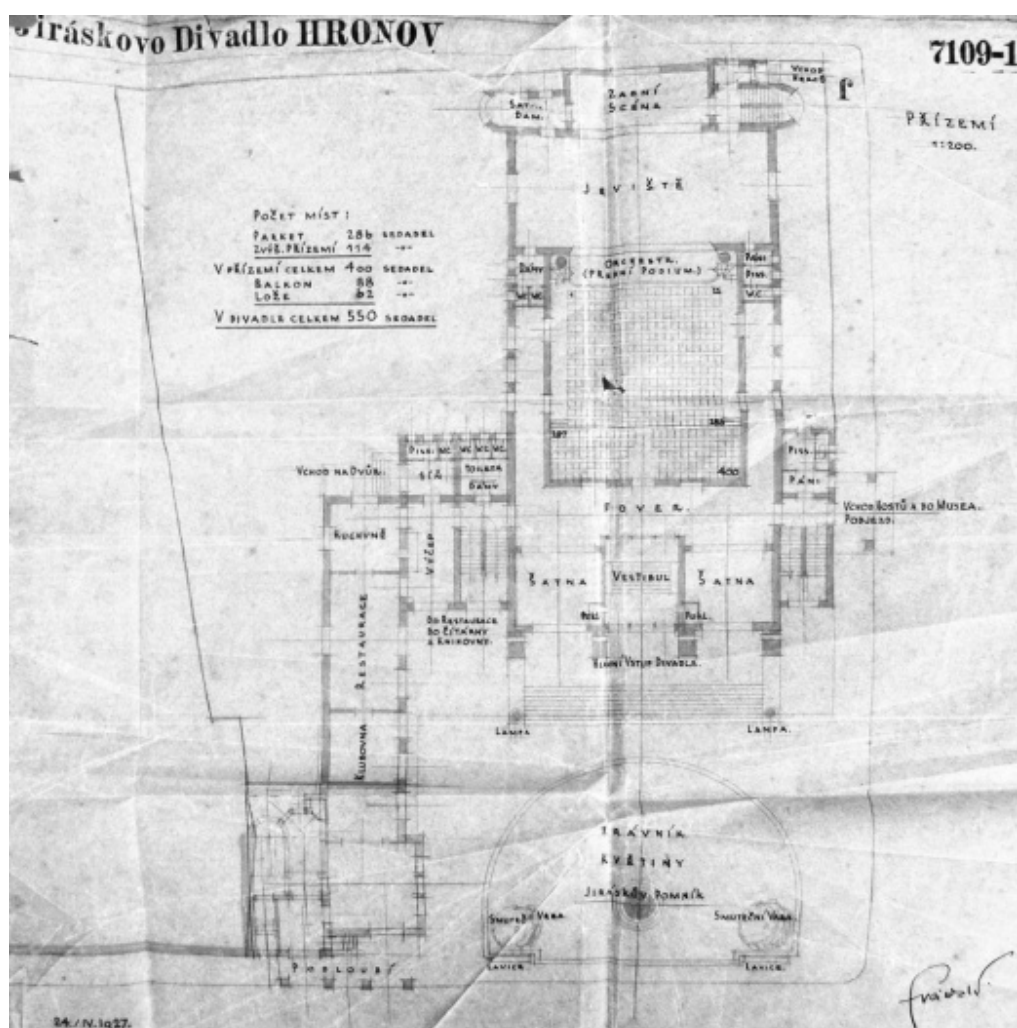
31. Návrh Jiráskova divadla v Hronově, 1925, arch. Valášek. Reprodukce z časopisu: Český svět XXI, 1925, č. 41, 12.

32. Model Jiráskova divadla v Hronově, 1928, Jindřich Freiwald.
Foto: <http://www.theatre-architecture.eu/cs/db.html?theatreId=96>, vyhledáno 13. 5. 2014.

33. Návrh Jiráskova divadla v Hronově, perspektiva, 1927, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Jan CÍSAŘ et al.: Cesty českého amatérského divadla, Praha 1998, 135.

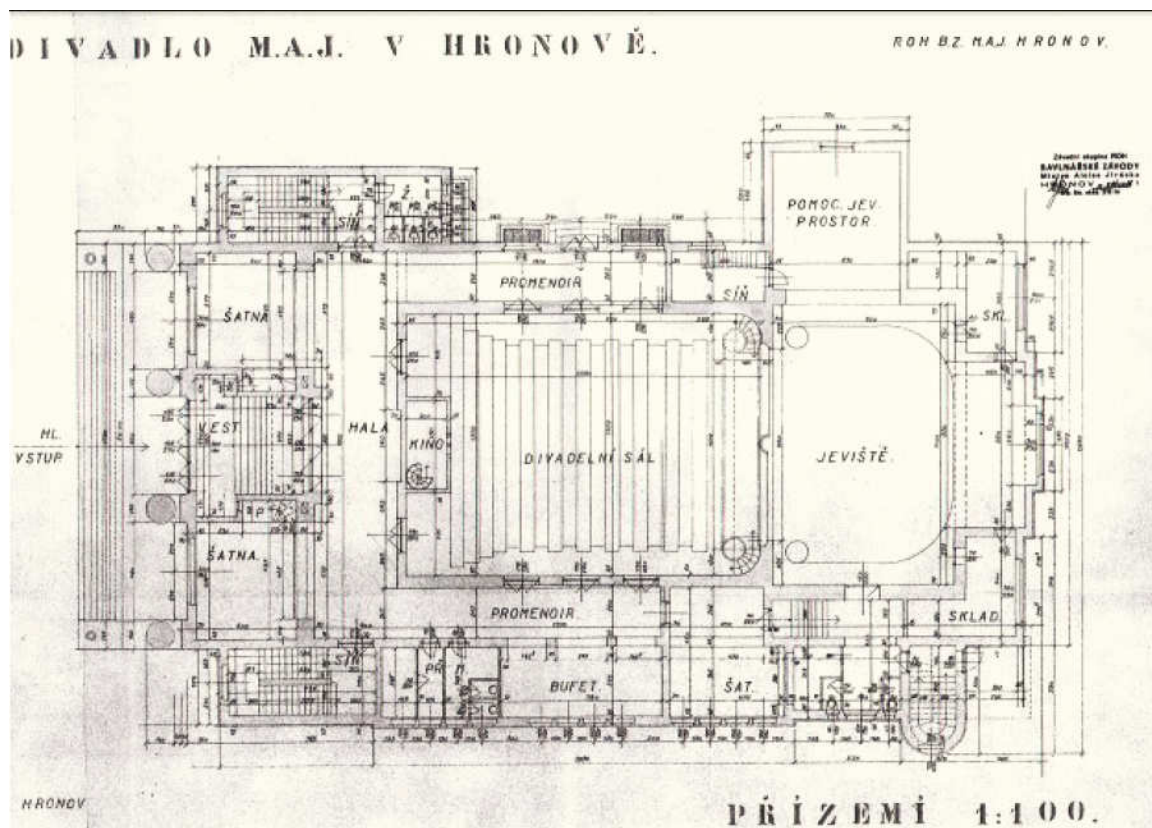

34. Návrh Jiráskova divadla v Hronově, půdorys, 1927, Jindřich Freiwald. Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, plánová dokumentace Jiráskova divadla v Hronově.

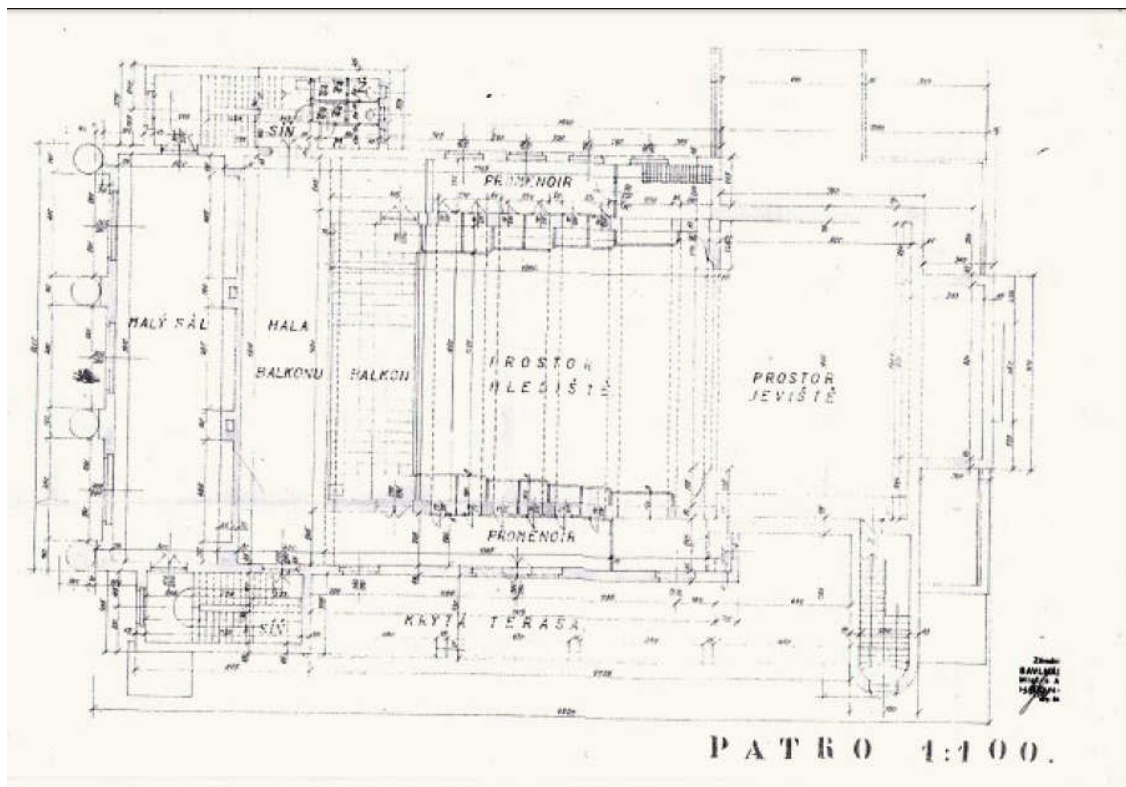

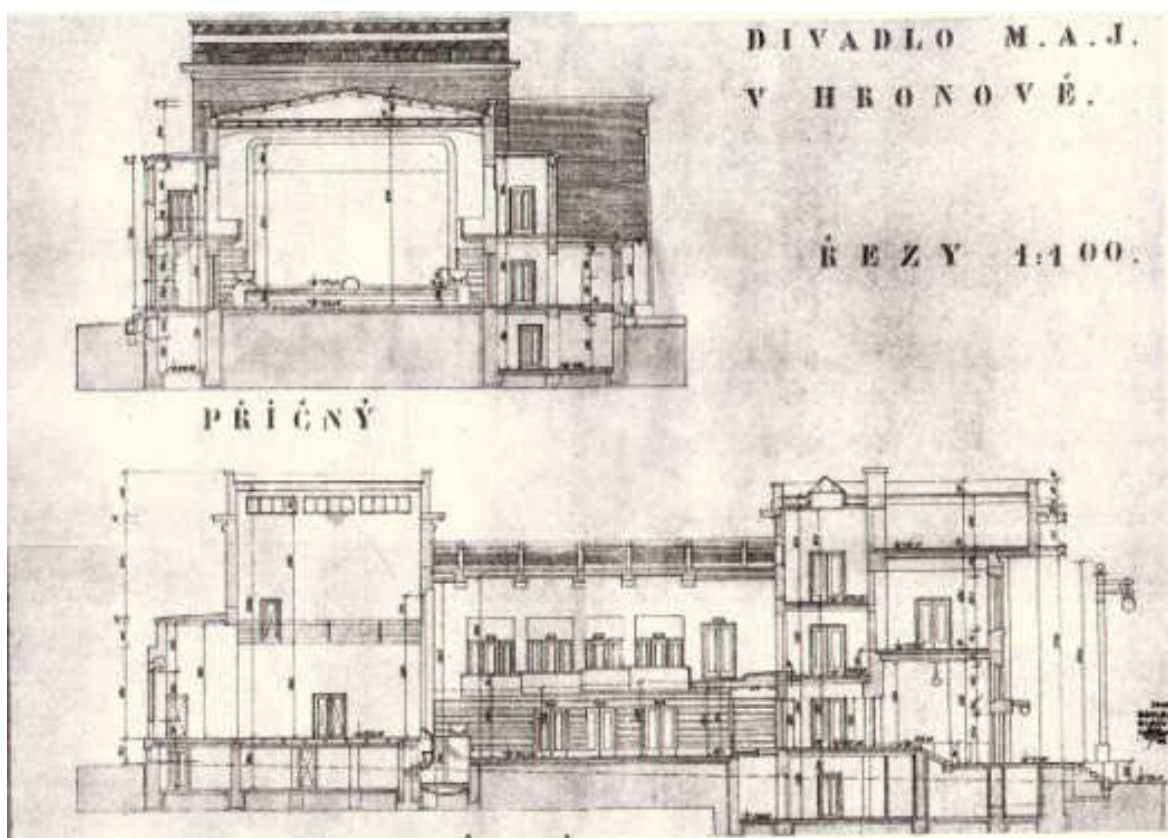
35. Jiráskovo divadlo v Hronově, pohled západní, 1930, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Otevření Jiráskova divadla v Hronově 28. září 1930, Hronov 1930, 1.

36. Jiráskovo divadlo v Hronově, půdorys přízemí. Městský úřad v Hronově, Archiv stavebního odboru, spisová a plánová dokumentace k čp. 500, plány budovy z let 1952-1953.

37. Jiráskovo divadlo v Hronově, půdorys 1. patra. Městský úřad v Hronově, Archiv stavebního odboru, spisová a plánová dokumentace k čp. 500, plány budovy z let 1952-1953.

38. Jiráskovo divadlo v Hronově, příčný a podélný řez. Městský úřad v Hronově, Archiv stavebního odboru, spisová a plánová dokumentace k čp. 500, plány budovy z let 1952-1953.

39. Hlediště Jiráskova divadla v Hronově, 1930. Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, sbírka fotografií, A 921.3.

40. Průčelí Jiráskova divadla v Hronově při pohřbu Jindřicha Freiwalda 18. 8. 1945. Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, sbírka fotografií, F 1807-3.

41. Jiráskovo divadlo v Hronově, hlediště, lóže a balkon. Foto: autorka, 2013.

42. Jiráskovo divadlo v Hronově, vchod do parteru hlediště, obložení stěn. Foto: autorka, 2013.

43. Jiráskovo divadlo v Hronově, svítidla ve foyer. Foto: autorka, 2013.

44. Jiráskovo divadlo v Hronově, vestibul - obložení stěn a osvětlení. Foto: autorka, 2013.

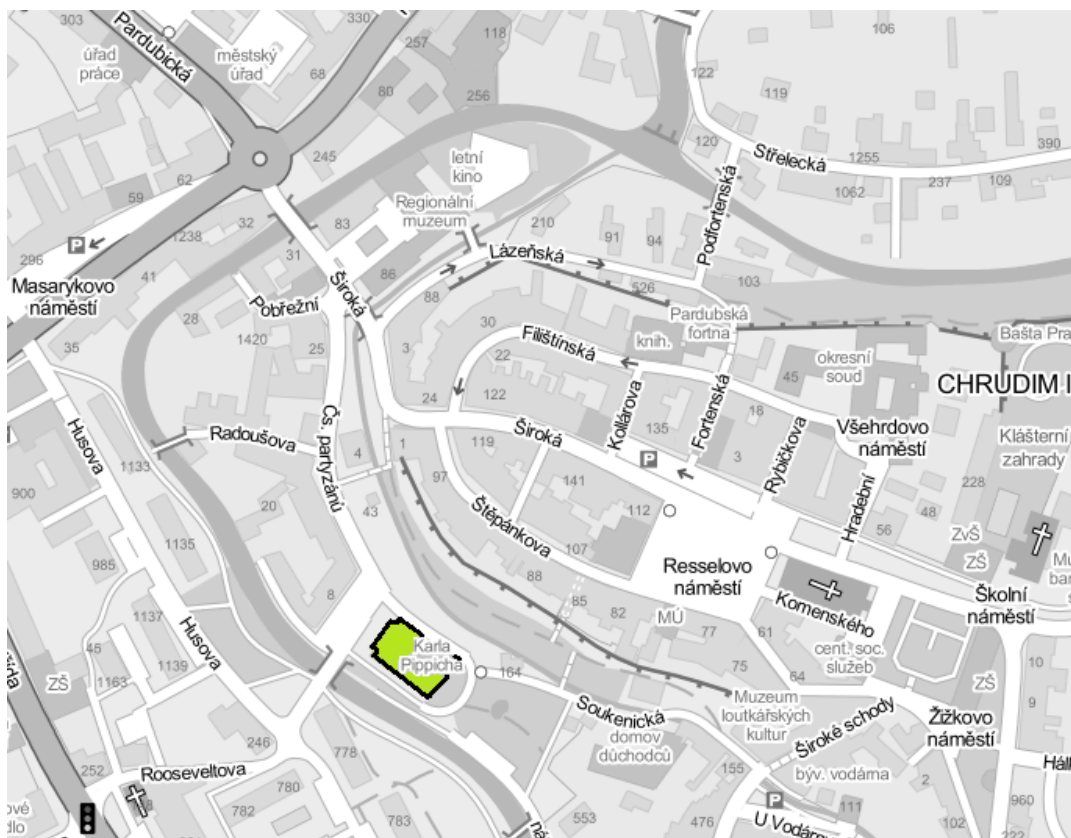

45. / 46. Sochy v přednáškovém sále v 1. patře, 1930, Jaroslav Horejc. Reprodukce z knihy: IMLAUF Lubomír et al.: Hronov a okolí, Hronov 2009, 89 / Jiráskovo divadlo v Hronově, prostory Jiráskova muzea ve 2. patře. Foto: Regionální muzeum v Náchodě: <http://rmn.wz.cz/Jiraskovo-muzeum-Hronov.html#foto169>, vyhledáno 13. 5. 2014.

47. Logo a městský znak Hronova. Oficiální portál města Hronov: <http://www.mestohronov.cz/>, vyhledáno 13. 5. 2014.

48. Centrum města Chrudimi, plán, Divadlo Karla Pippicha zeleně. Mapový podklad: www.mapy.cz, vyhledáno 11. 5. 2014.

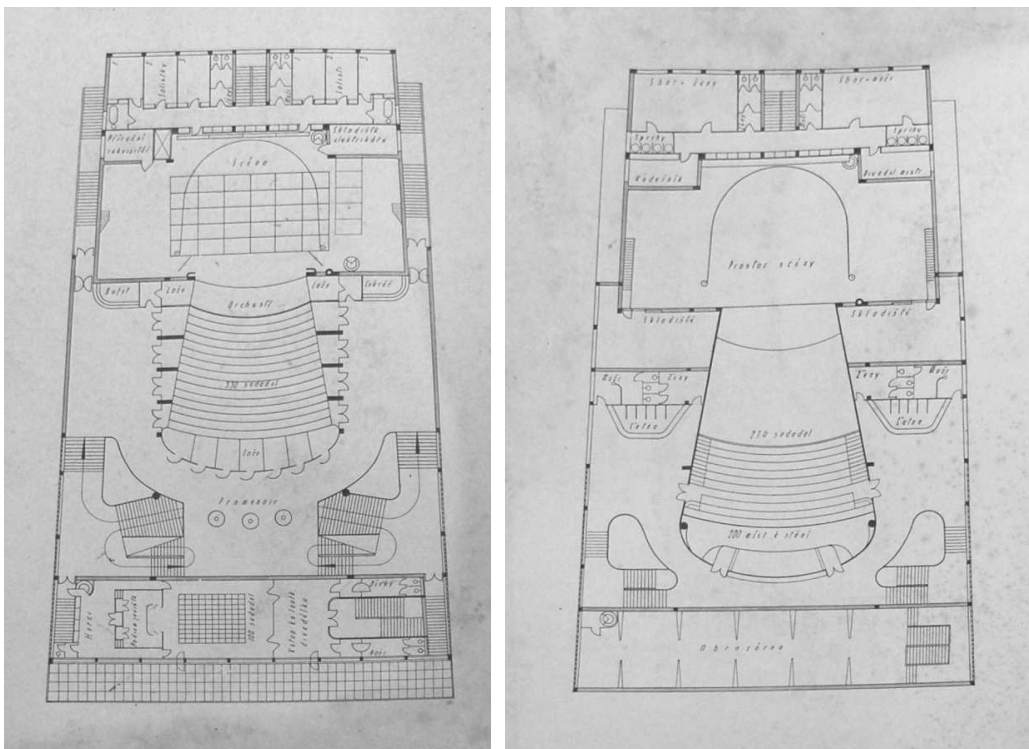

49. Divadlo Karla Pippicha v Chrudimi, pohled od západu. Foto: autorka, 2013.

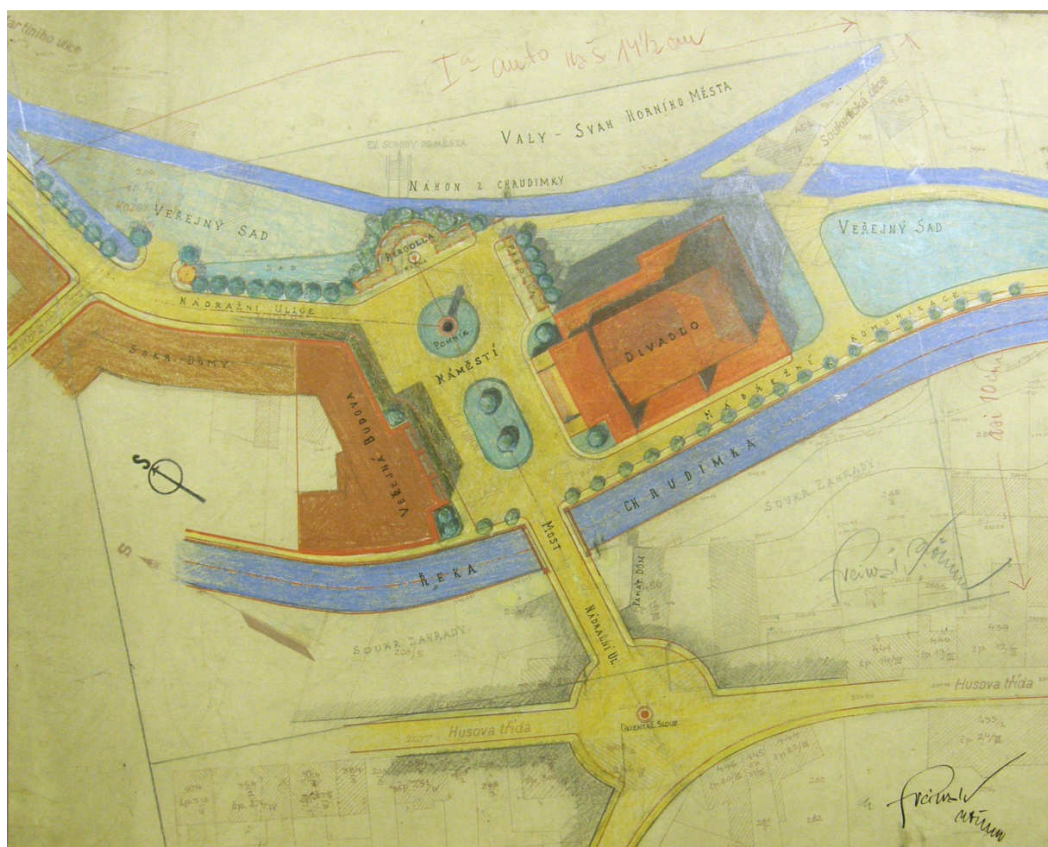

52. Isometrie budovy městského divadla v Chrudimi a jeho okolí, 1930, Karel Řepa. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 42.

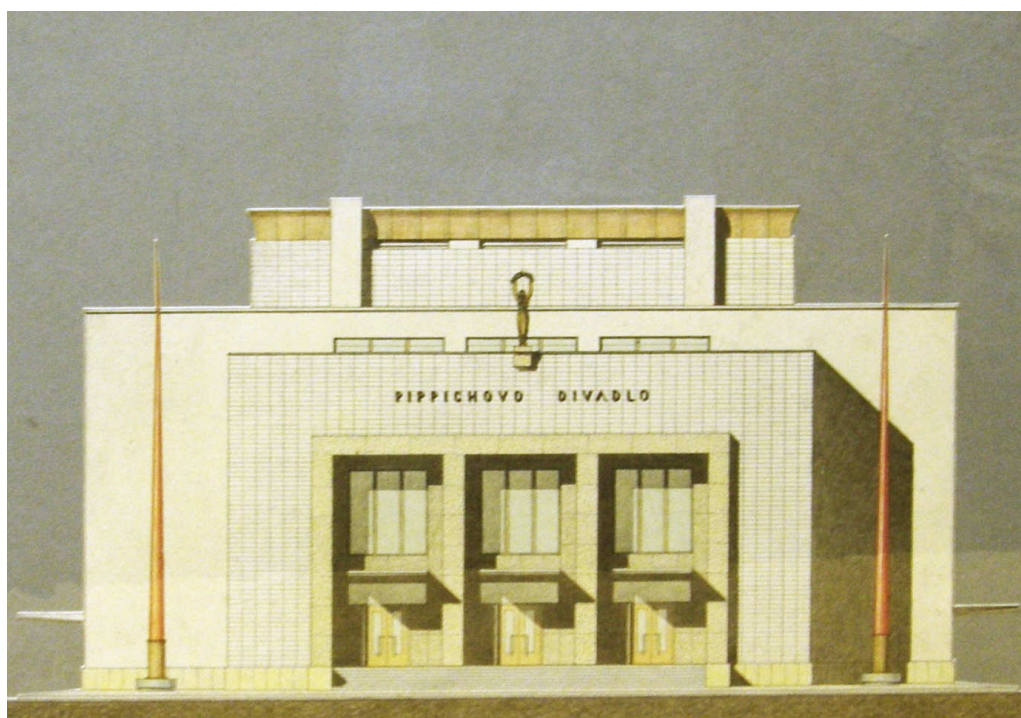

53. Návrh budovy městského divadla v Chrudimi, půdorys parteru a 2. patra, 1930, Karel Řepa. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 33 / MP34

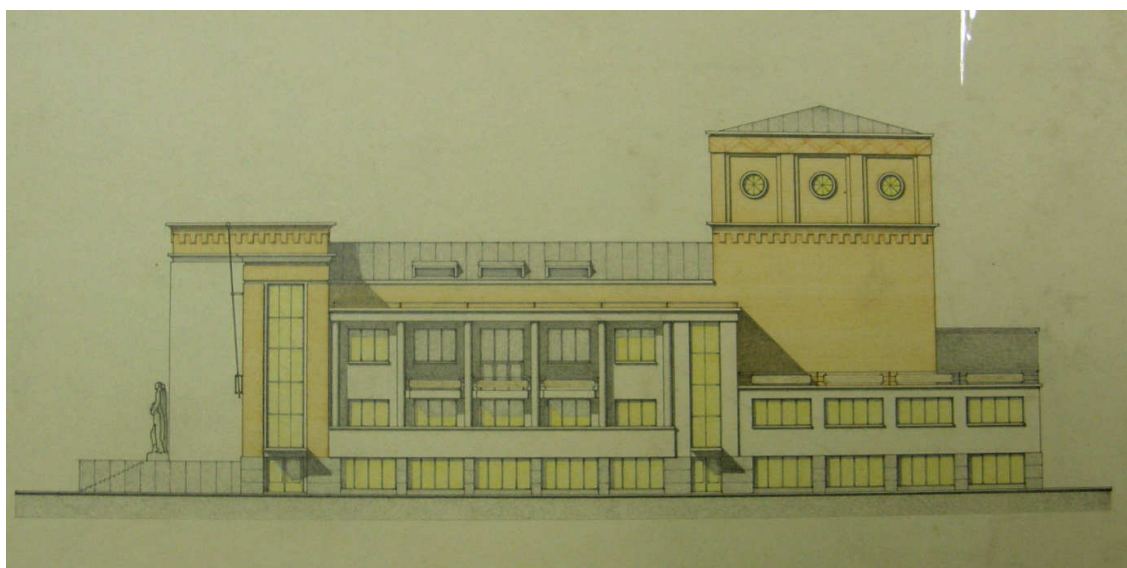
54. Situační plán umístění městského divadla v Chrudimi, 1930, Jindřich Freiwald / Jaroslav Böhm. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 50.

55. Návrh průčelí Divadla Karla Pippicha v Chrudimi, 1931, Jindřich Freiwald. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 55.

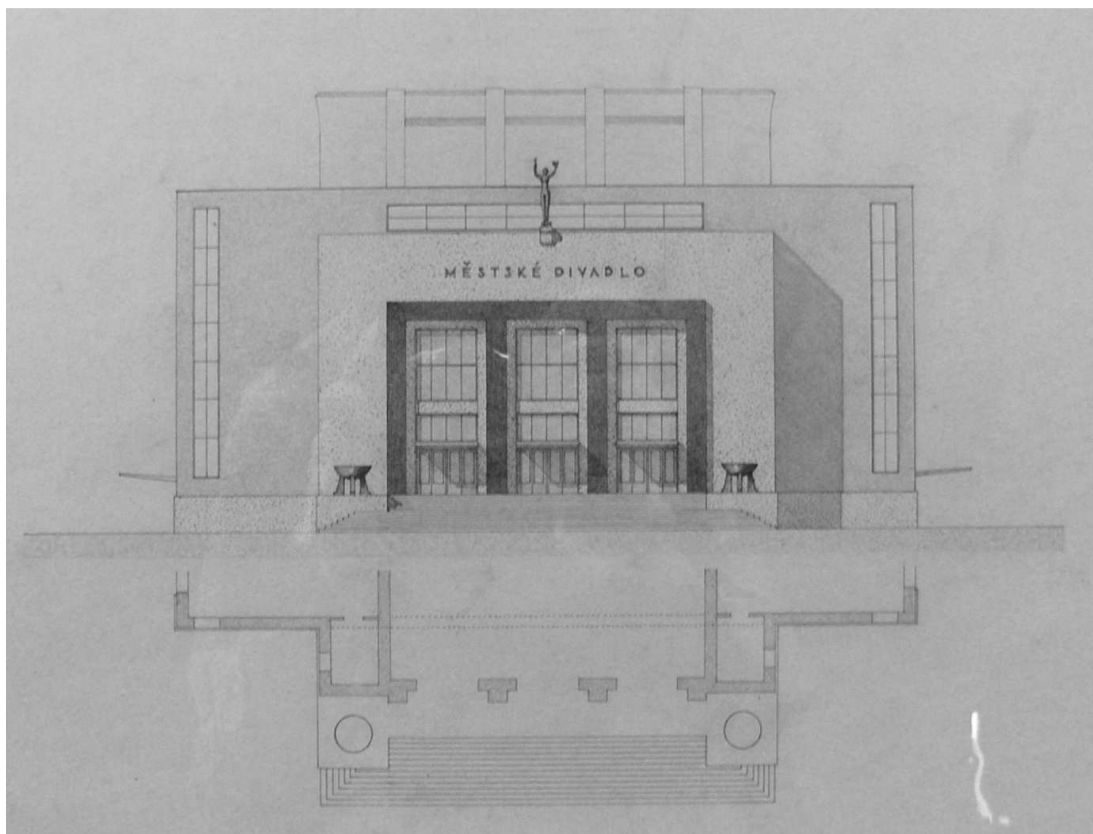

56. Návrh průčelí Divadla Karla Pippicha v Chrudimi, 1931, Jindřich Freiwald. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 63.

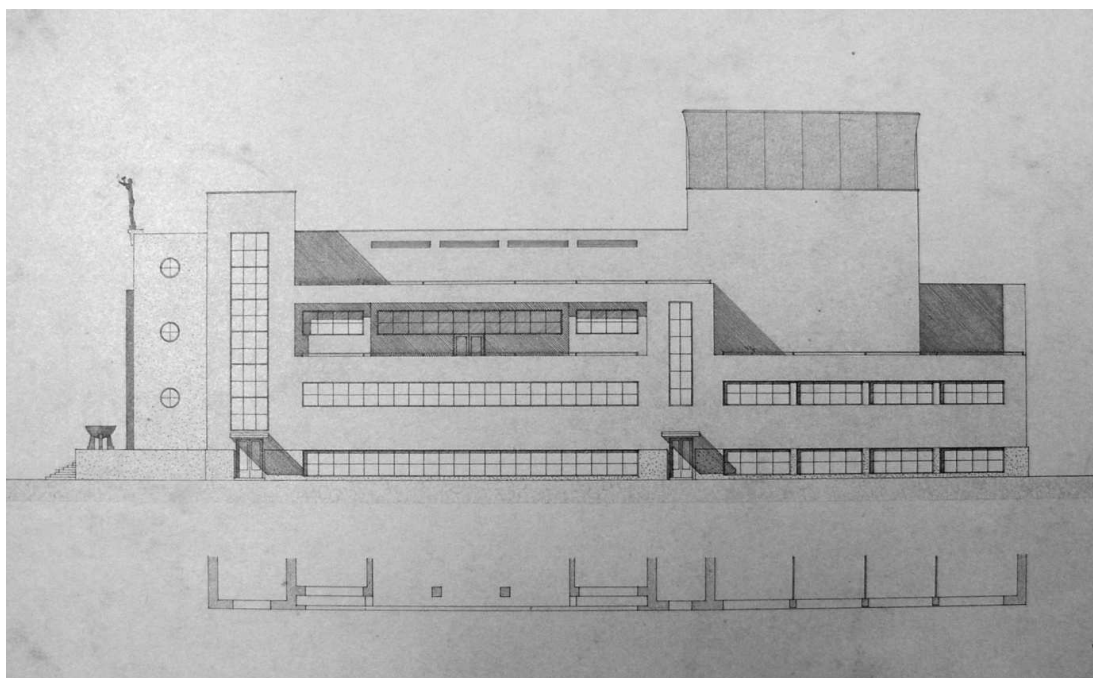

57. Návrh Divadla Karla Pippicha v Chrudimi, pohled jižní, 1931, Jindřich Freiwald. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 64.

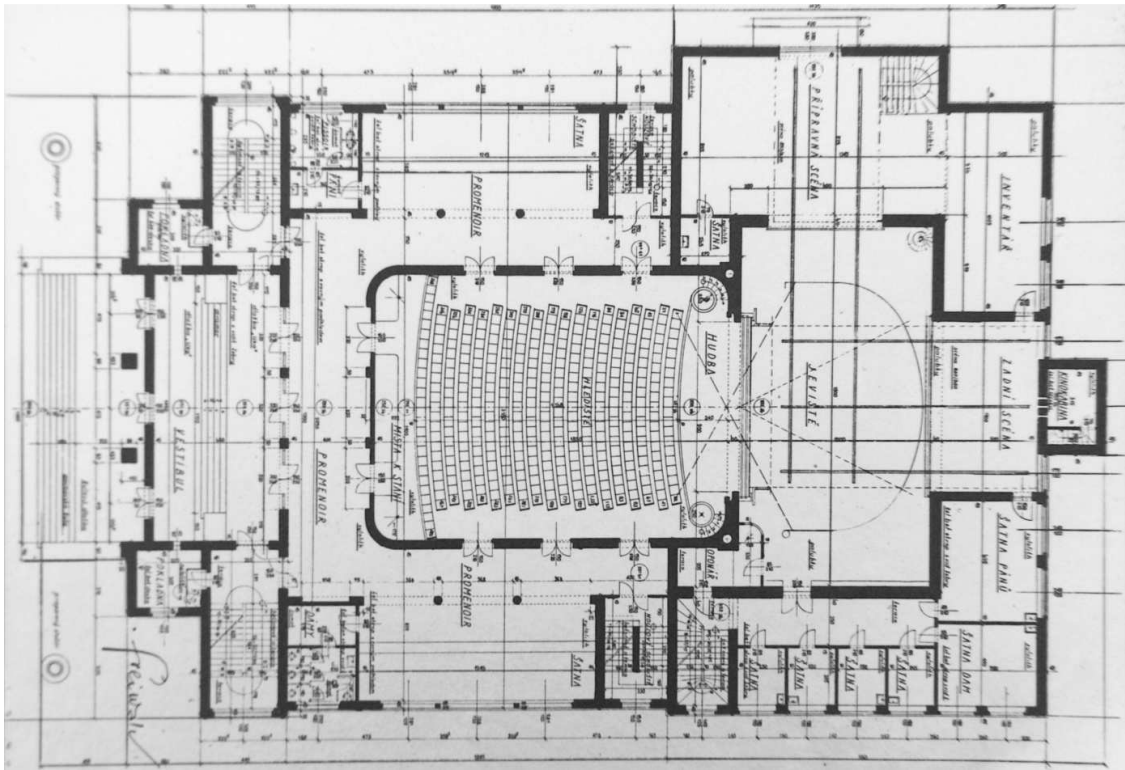

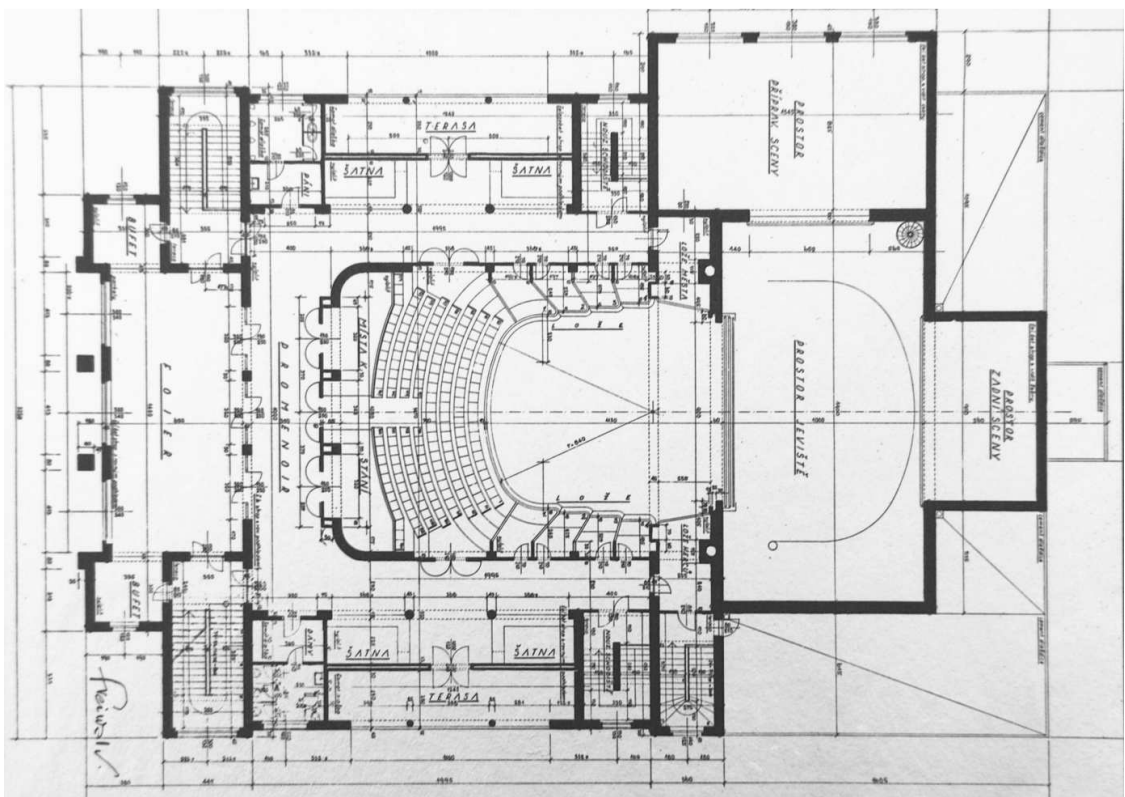
58. Návrh průčelí Divadla Karla Pippicha v Chrudimi, 1931, Jindřich Freiwald. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 65.

59. Návrh Divadla Karla Pippicha v Chrudimi, pohled jižní, 1931, Jindřich Freiwald. Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka map a plánů, MP 66.

60. Divadlo Karla Pippicha v Chrudimi, půdorys přízemí, 1931, Jindřich Freiwald.
SokA Chrudim, fond Spolek pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi.

61. Divadlo Karla Pippicha v Chrudimi, půdorys 1. patra, 1931, Jindřich Freiwald.
SokA Chrudim, fond Spolek pro zbudování nového městského divadla v Chrudimi.

62. Divadlo Karla Pippicha v Chrudimi, pohled od severozápadu, stav v roce 1935, Jindřich Freiwald. Foto: Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka fotografií, FOT 133a.

63. Pohled do hlediště Divadla Karla Pppicha v Chrudimi, 1934. Foto: Regionální muzeum v Chrudimi, sbírka fotografií, FOT 1592.

64. Pohled do hlediště Divadla Karla Pippicha v Chrudimi. Foto: autorka, 2013.

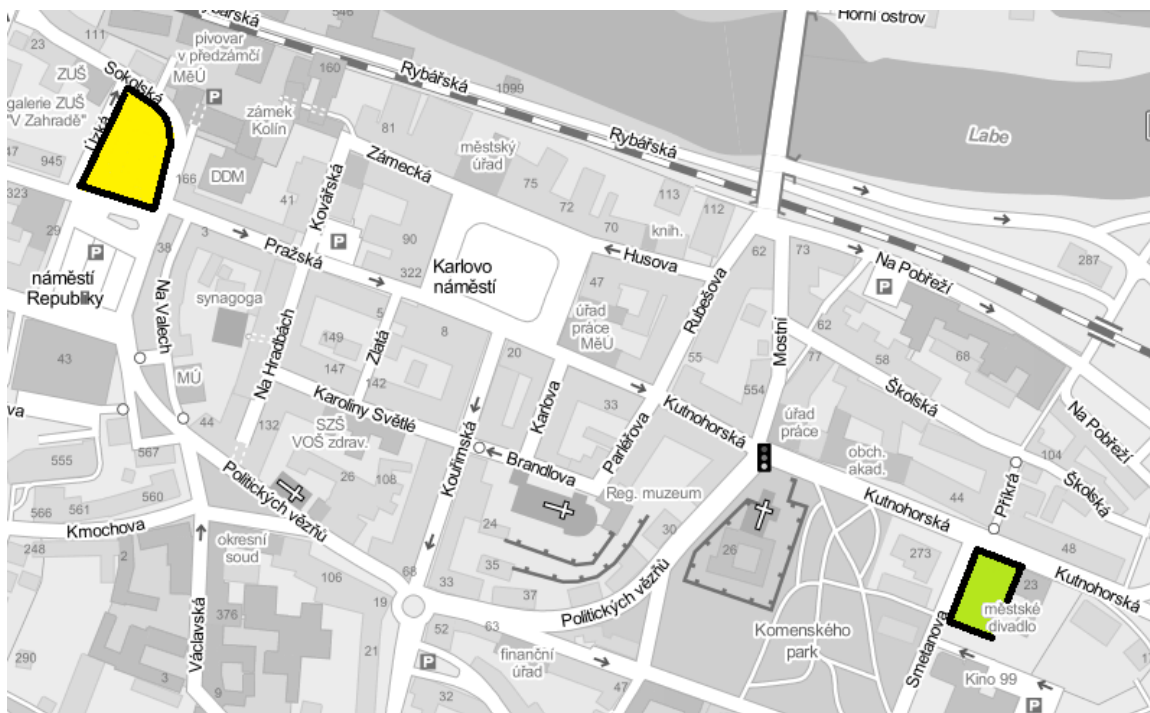

65. Jevišťe a lóže v Divadle Karla Pippicha v Chrudimi. Foto: autorka, 2013.

66. / 67. / 68. Loutková scéna / Foyer s bufetem v 1. patře / Výstavní síň ve 2. patře.
Divadlo Karla Pippicha v Chrudimi. Foto: autorka, 2013.

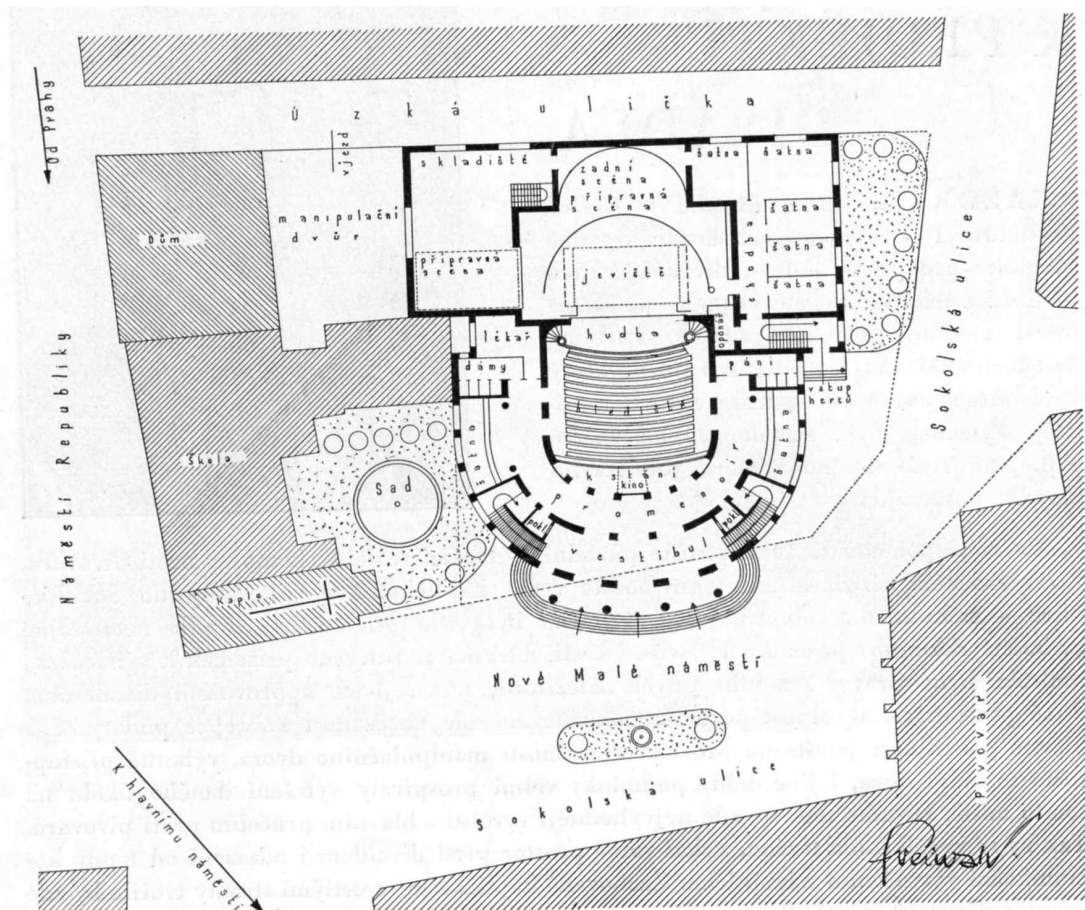

69. Centum města Kolína, plán, původní staveniště divadla na místě Markusova dvora žlutě, realizované Městské divadlo zeleně. Mapový podklad: www.mapy.cz, vyhledáno 5. 5. 2014.

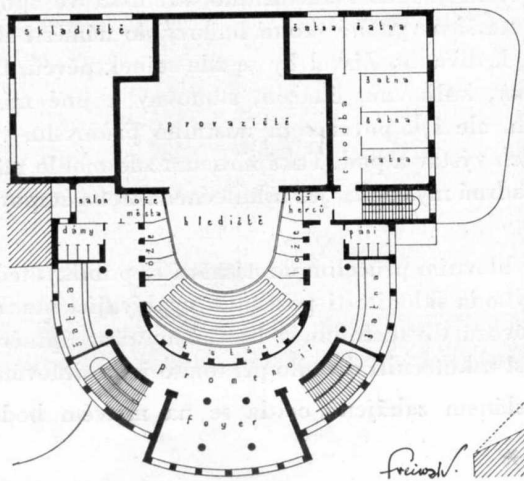

70. Městské divadlo v Kolíně, pohled od severozápadu. Foto: Roman Šulc, www.cestyapamatky.cz, vyhledáno 18. 5. 2014.

Měřítko 1:720.

Situace s přízemím.

Balkon.

Toto řešení na původním staveništi divadla, tvoří komplex pozemků proti pivovaru za kapličkou, uvolňovalo plynule nástup do ulice Sokolské. Budova - ač odsazena od ruchu hlavní tepny komunikační - by se pohledově dobře uplatňovala. Tvořené malé náměstí divadelní, půvab kapličky a stromové dávaly by dobré prostředí budově, téměř se všech stran volné. Značný svah terénu k jevišti umožňoval by plné využití suterénu jako přízemku. Manipulační dvůr divadla s vjezdem ze zadní ulice, přístup herecký a volná dispozice byly velmi příznivé. Koncepce hledištní části v půlkruhu poskytovala možnost vděčného vyřešení architektonického vně i v interieru.

Divadlo by obsahovalo :	v přízemí :	sedadel	340
		k stání	100
	na balkoně :	sedadel	180
		v ložích	50
		k stání	100
		celkem pro diváků	770
		(maximální počet)	(1000)

71. Návrh půdorysného řešení Městského divadla v Kolíně, 1931-1933, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Divadlo v Kolíně. Památník vydaný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, 88.

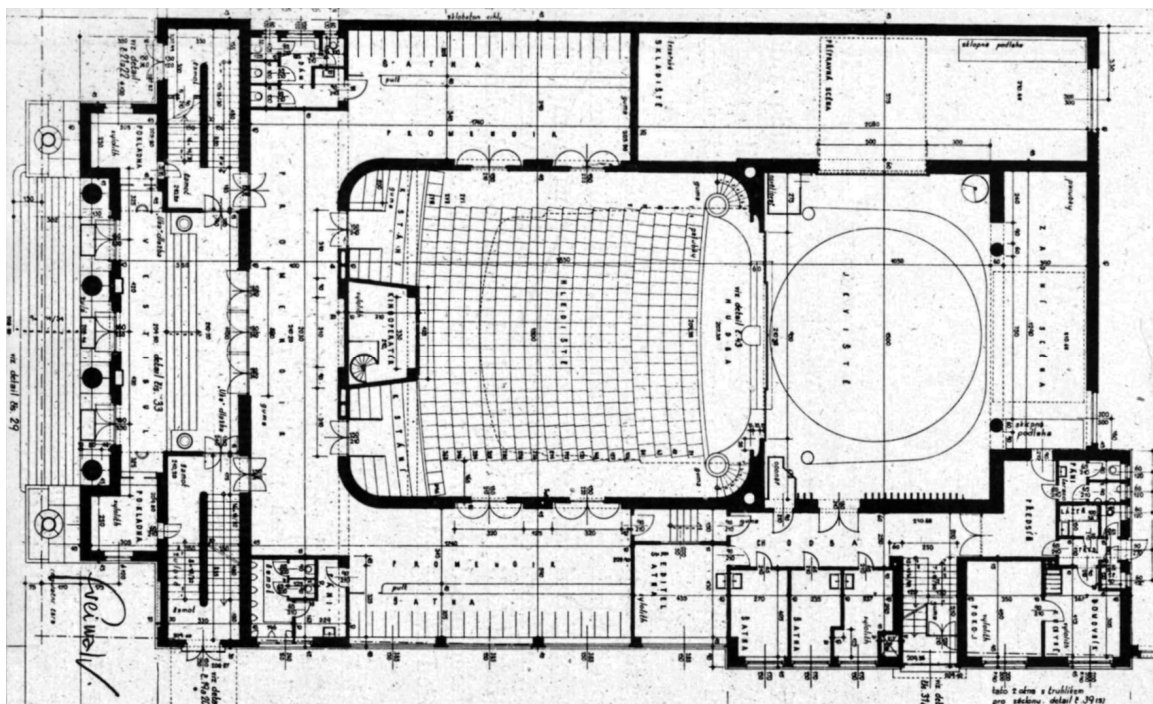

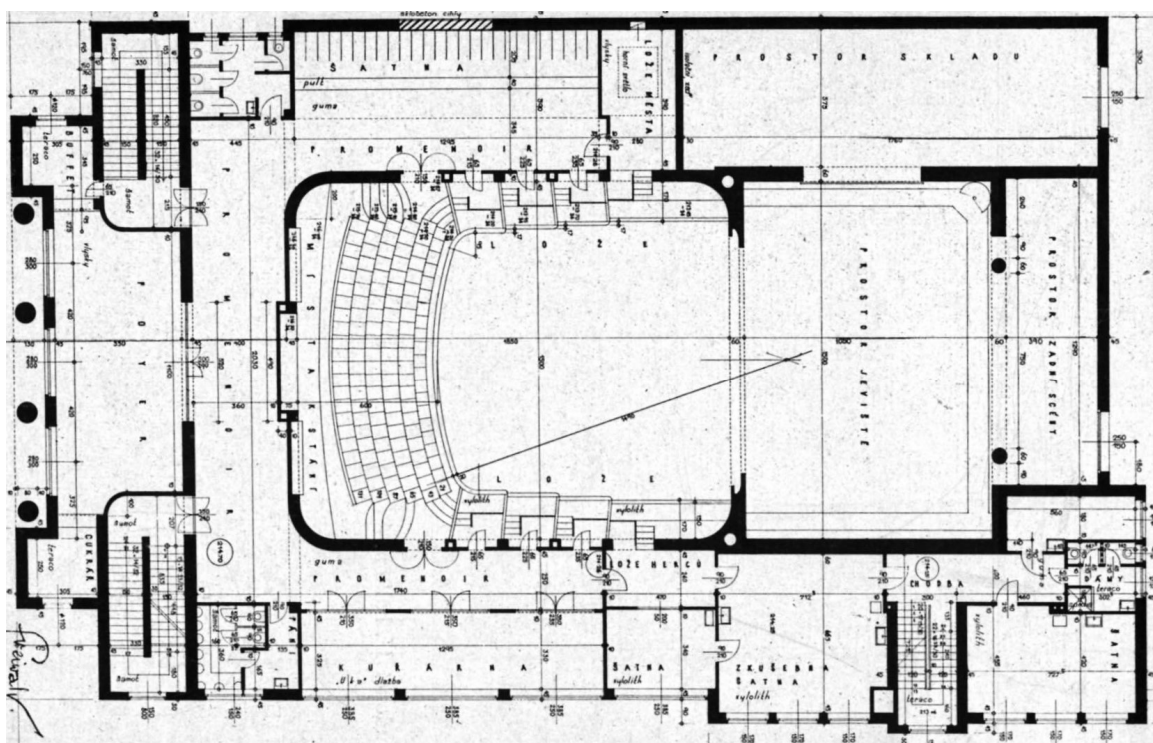
73. Návrh Městského divadla v Kolíně, varianta, 1937, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Jindřich ČADÍK: SVU Myslbek, Praha 1939, nepag. příloha.

74. Městské divadlo v Kolíně od severozápadu, 1939. SOKA Kolín, fond Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 113 Fotografická dokumentace.

75. Městské divadlo v Kolíně, půdorys přízemí, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Divadlo v Kolíně. Památník vydáný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, 92.

76. Městské divadlo v Kolíně, půdorys 1. patra, Jindřich Freiwald. Reprodukce z knihy: Divadlo v Kolíně. Památník vydáný Divadelním družstvem, spolkem pro postavení divadla v Kolíně, k otevření nového divadla dne 12. listopadu 1939, Kolín 1939, 93.

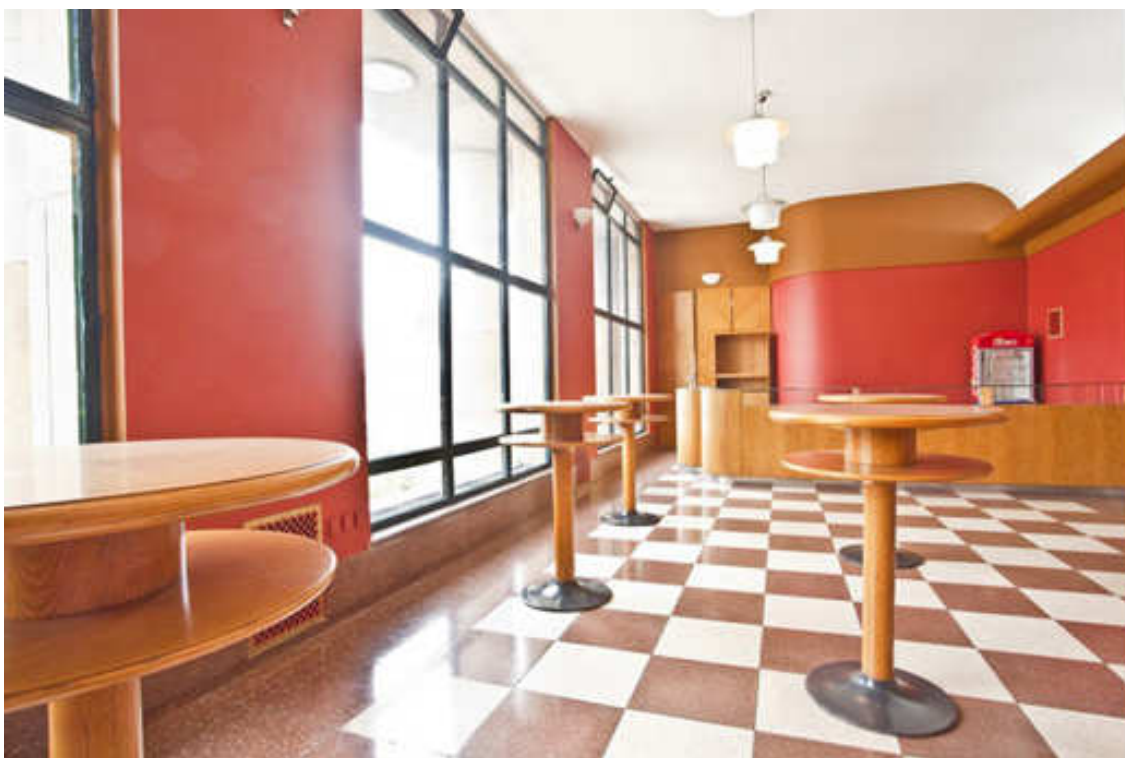

79. Městské divadlo v Kolíně, pohled do hlediště z jeviště.

Foto: <http://www.divadlokolin.cz/cms/o-mestskem-divadle-kolin>, vyhledáno 19. 5. 2014.

80. Městské divadlo v Kolíně, bufet v 1. patře při hlavním průčelí.

Foto: <http://www.divadlokolin.cz/cms/o-mestskem-divadle-kolin>, vyhledáno 19. 5. 2014.

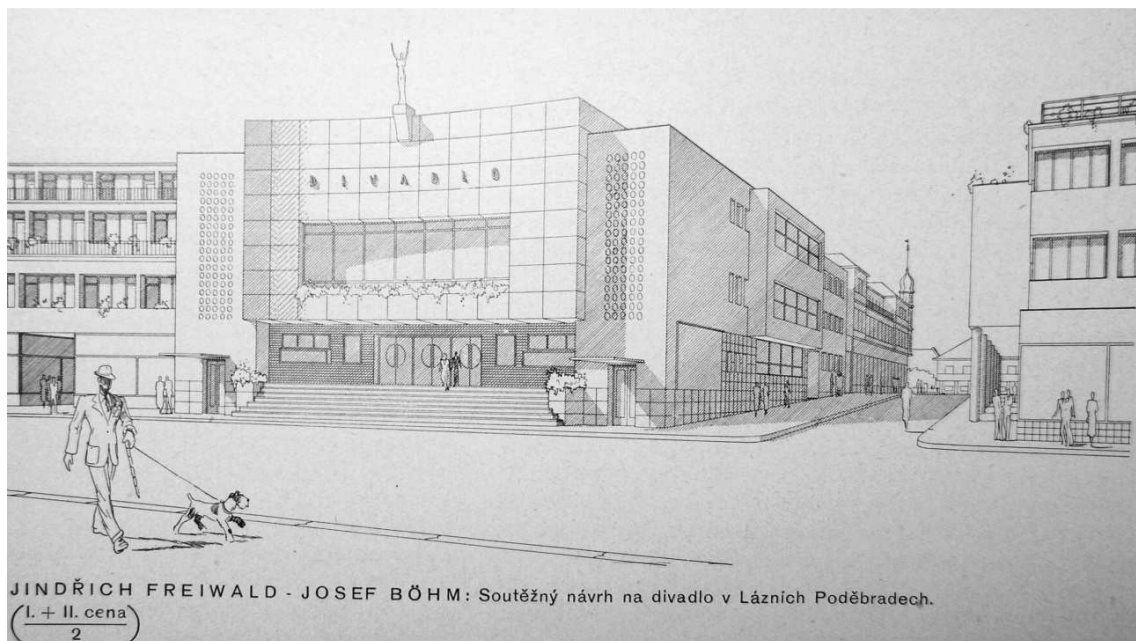
81. Městské divadlo v Kolíně, výstavní prostor ve 2. patře.

Foto: <http://www.divadlokolin.cz/cms/o-mestskem-divadle-kolin>, vyhledáno 19. 5. 2014.

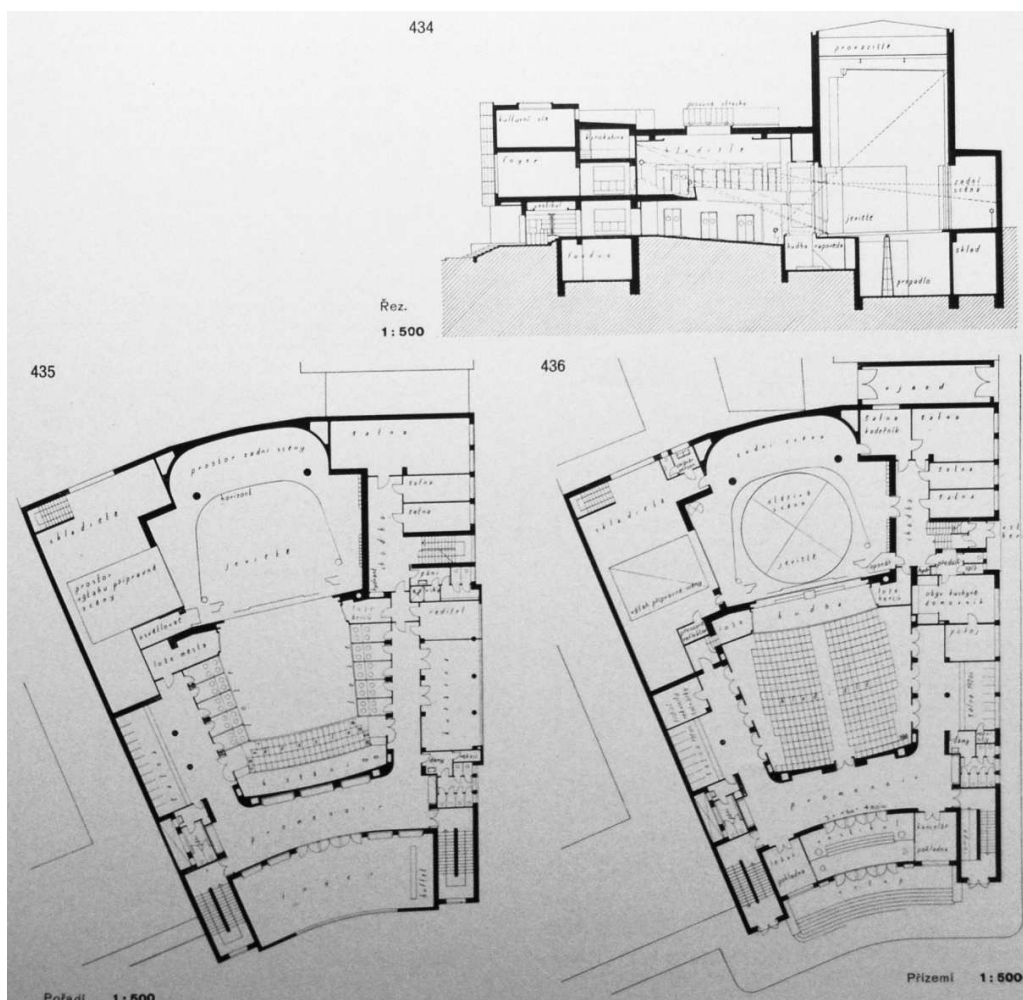

82. Městské divadlo v Kolíně na novoročence formy Freiwald a Böhm, kresba Jindřich Freiwald, 1939. SOKA Kolín, fond Divadelní družstvo v Kolíně, inv. č. 84 Otevření divadla v Kolíně.

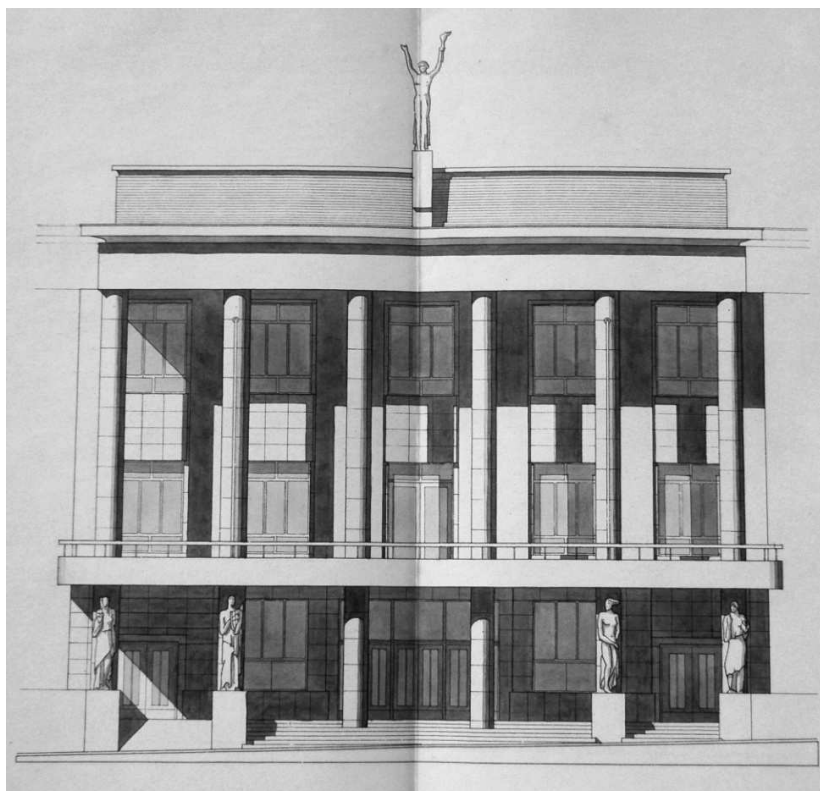
83. Soutěžní návrh na Jiříkovo divadlo v Poděbradech, 1939, Jindřich Freiwald. Reprodukce z časopisu: Architektura I, 1939, 215.

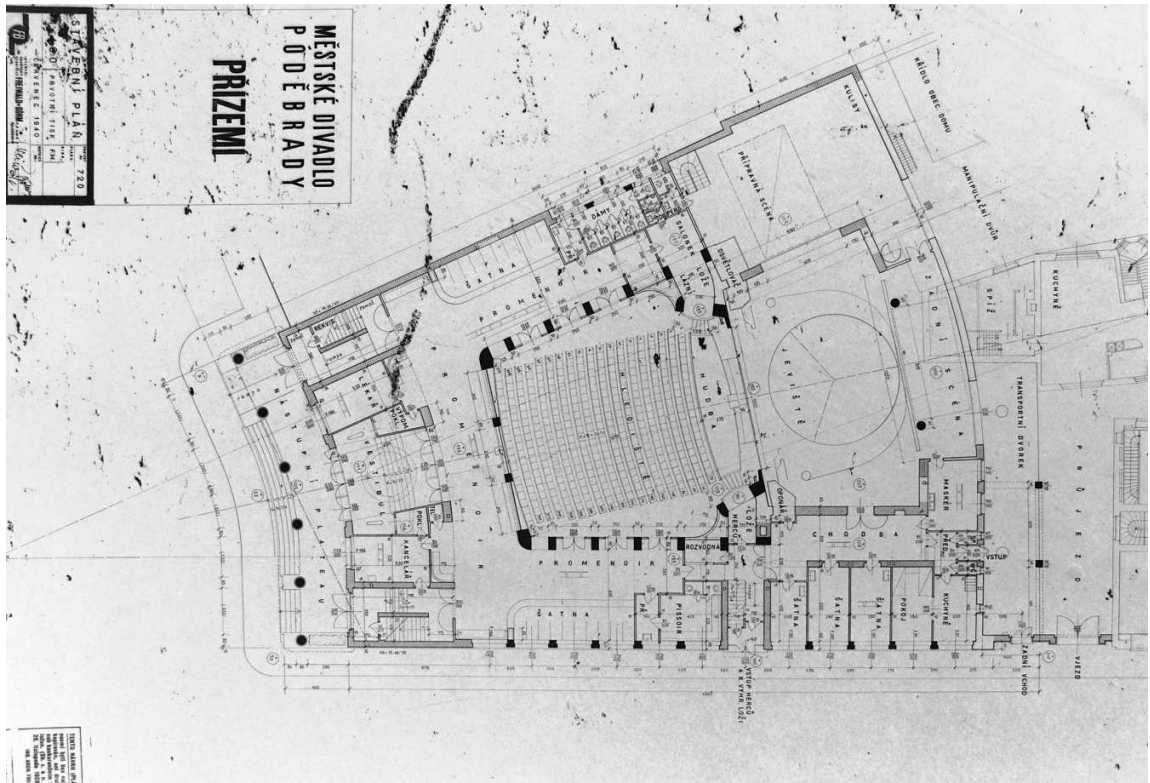
84. Soutěžní návrh na Jiříkovo divadlo v Poděbradech, podélný řez a půdorysy, 1939, Jindřich Freiwald. Reprodukce z časopisu: Architektura I, 1939, 215.

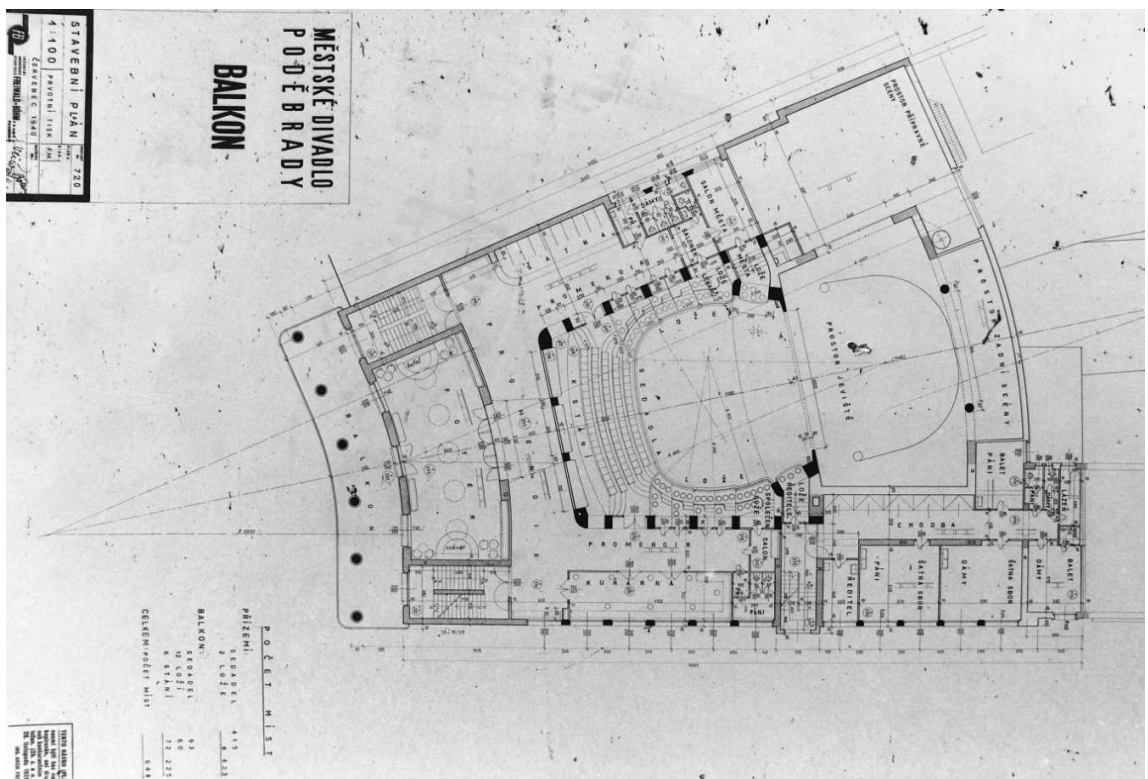
85. Pohlednice s návrhem Jiříkova divadla v Poděbradech, 1940. SOkA Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Sbor pro postavení Jiříkova divadla v lázních Poděbradech.

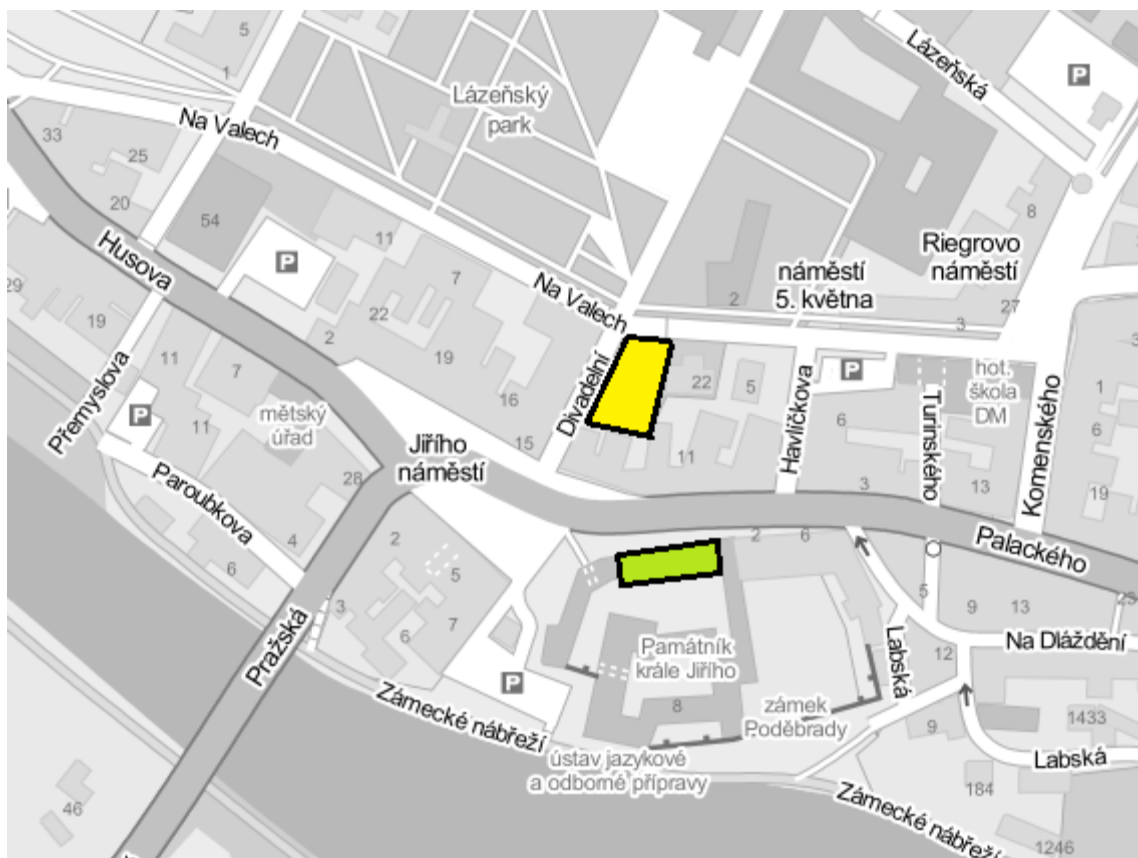
86. Návrh průčelí Jiříkova divadla v Poděbradech, červenec 1940, Jindřich Freiwald. SOkA Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Sbor pro postavení Jiříkova divadla v lázních Poděbradech.

87. Plány Jiříkova divadla v Poděbradech, půdorys přízemí, červenec 1940, Jindřich Freiwald. Polabské muzeum, př. č. 230/83, plány – divadlo Poděbrady 1940.

88. Plány Jiříkova divadla v Poděbradech, půdorys 1. patra, červenec 1940, Jindřich Freiwald. Polabské muzeum, př. č. 230/83, plány – divadlo Poděbrady 1940.

89. Centrum města Poděbrad, plán, parcela pro Jiříkovo divadlo žlutě, Divadlo Na kovárně zeleně. Mapový podklad: www.mapy.cz, vyhledáno 5. 5. 2014.

90. Divadlo Na kovárně, pohled od jihovýchodu, současný stav. Foto: <http://divadlopoděbrady.cz/fotografie-divadla>, vyhledáno 5. 5. 2014.

91. Hlediště divadla Na kovárně v Poděbradech, 1942. Polabské muzeum, sbírka fotografií.

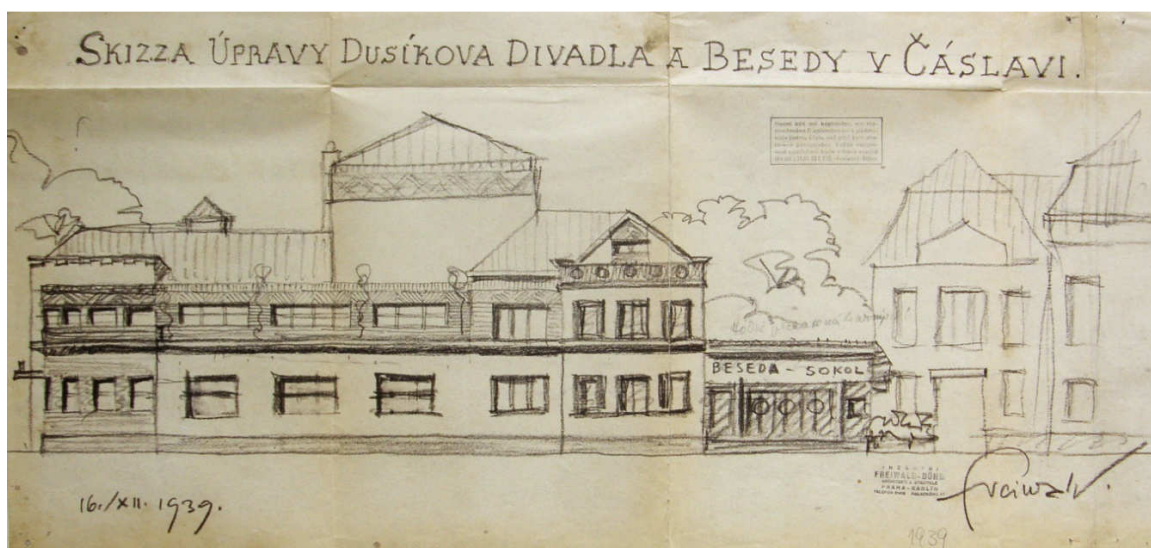
92. Hlediště divadla Na kovárně v Poděbradech, 1942. Foto: soukromý archiv Ing. Jany Netkové.

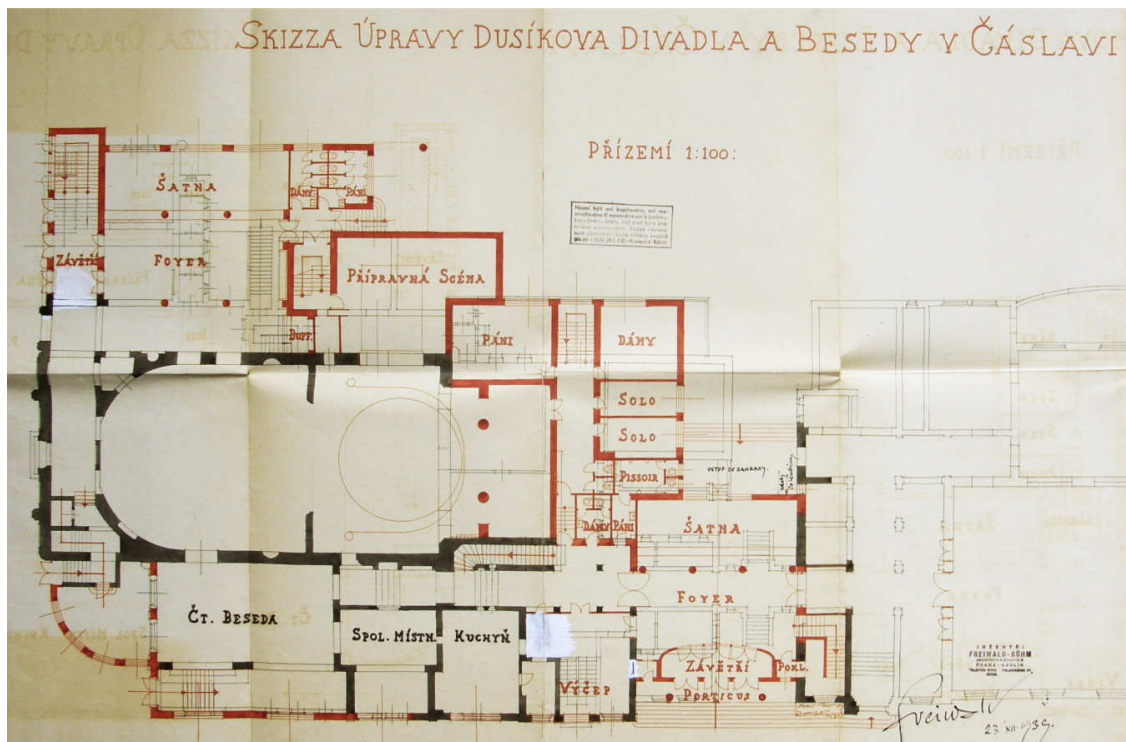

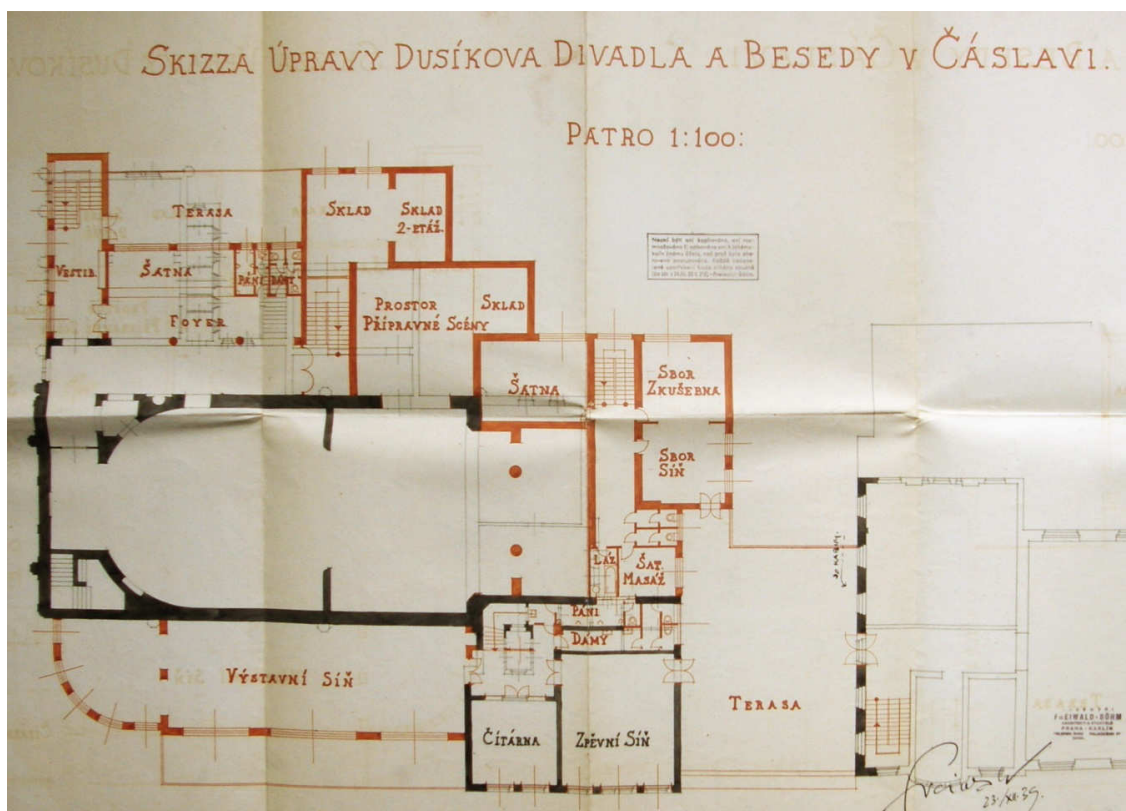
95. Dusíkovo divadlo v Čáslavi, pohled od východu. Foto: autorka, 2014.

96. Náčrtek úpravy Dusíkova divadla v Čáslavi, pohled od severovýchodu, 1939, Jindřich Freiwald. Městský úřad Čáslav, archiv Odboru výstavby a regionálního rozvoje, složka Dusíkova divadla.

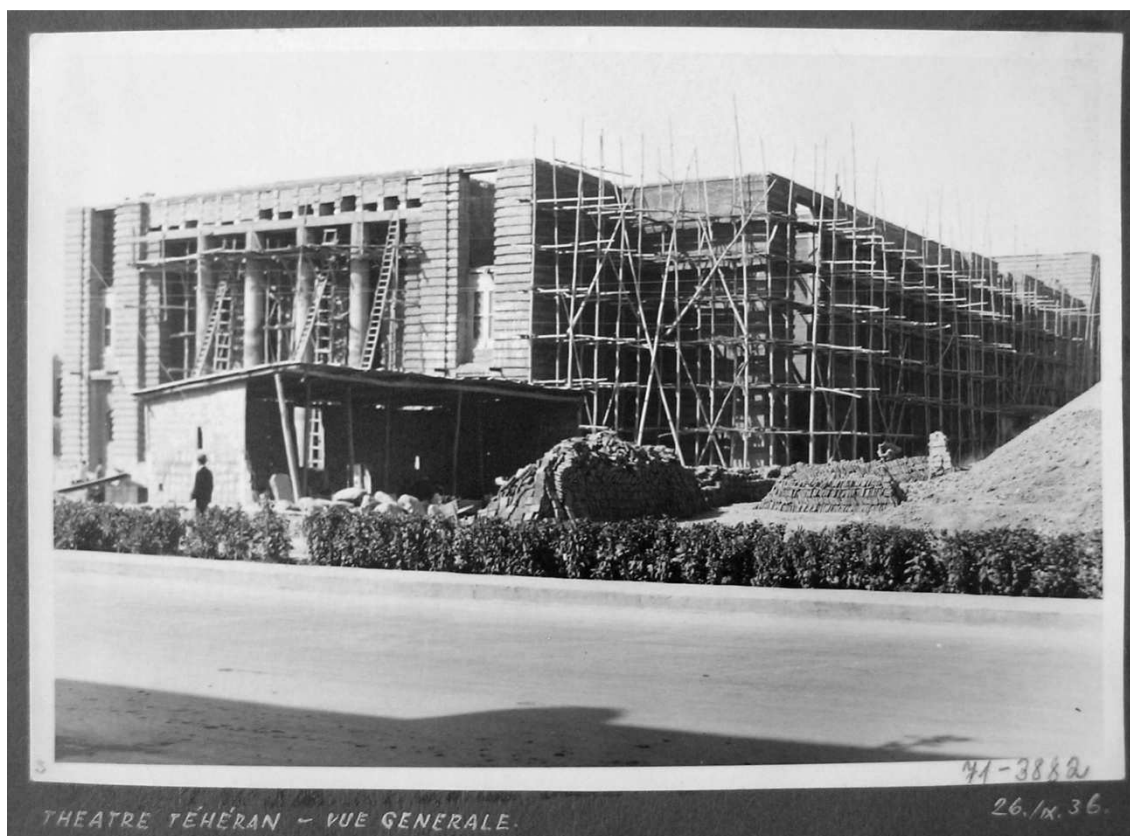

97. Plán úpravy Dusíkova divadla v Čáslavi, půdorys přízemí, 1939, Jindřich Freiwald. Městský úřad Čáslav, archiv Odboru výstavby a regionálního rozvoje, složka Dusíkova divadla.

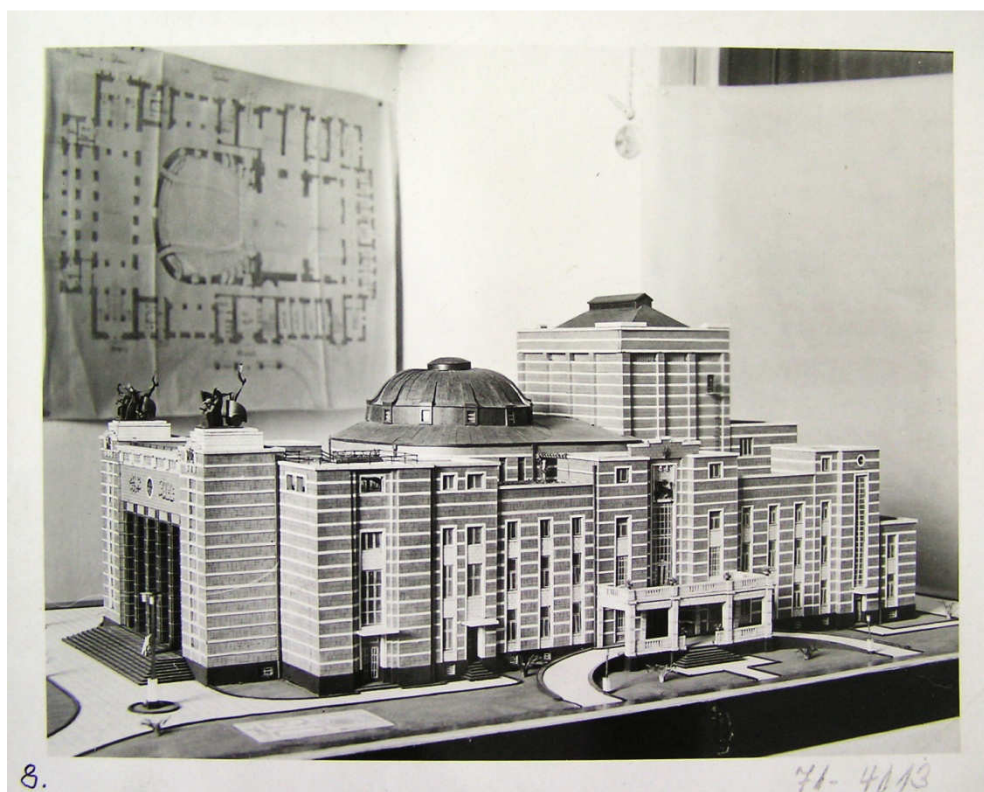

98. Plán úpravy Dusíkova divadla v Čáslavi, půdorys 1. patra, 1939, Jindřich Freiwald. Městský úřad Čáslav, archiv Odboru výstavby a regionálního rozvoje, složka Dusíkova divadla.

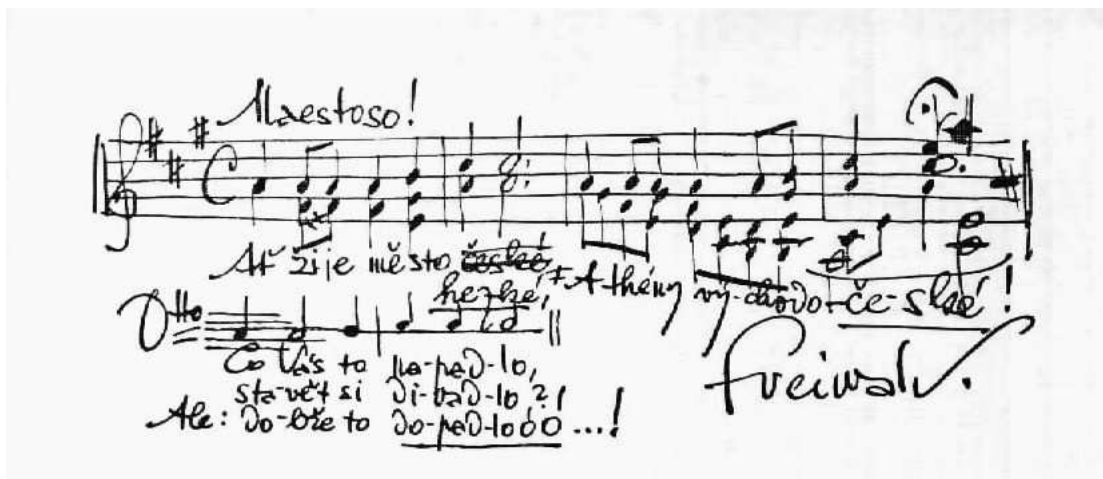

99. Rozestavěná budova divadla v Teheránu, 1936. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Škoda Plzeň, fotografická dokumentace, fotoalbum 43 Théâtre Téhéran.

100. Model divadla v Teheránu, nedatováno. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, fond Škoda Plzeň, fotografická dokumentace, fotoalbum 43 Théâtre Téhéran.

101. Notový záznam popěvku, nedatováno, Jindřich Freiwald. Regionální muzeum v Náchodě, sbírky Jiráskova muzea Hronov, korespondence Jindřich Freiwalda Janu Slánskému, A 947/I-30.

102. Jindřich Freiwald, nedatováno / 103. Jindřich Freiwald a Jaroslav Böhm, 1919 / 104. Jindřich Freiwald při práci, nedatováno / 105. Zdena a Jindřich Freiwaldovi, nedatováno. Foto: Regionální muzeum v Náchodě, sbírka fotografií Jiráskova muzea v Hronově.

8 Textová příloha

Články z odborného tisku věnované divadelní architektuře (ČSR, 1921-1943)

1. Architekt SIA

KARFÍK Vladimír: Americká divadla, in: Architekt SIA XXVIII, 1929, 194-201

LHOTA Karel: Smysl jeviště, in: Architekt SIA XXXIII, 1934, 49-54

LOSINECKÝ Eman: Vývoj jeviště, in: Architekt SIA XXXIII, 1934, 55-56

CHLÁDEK Josef: Nové ruské divadlo, in: Architekt SIA XXXIII, 1934, 57-59

MAREŠ Václav: Stavba a zařízení jeviště dnešních typů, in: Architekt SIA XXXIII, 1934, 60-68 1942

STARÝ Oldřich: Vývoj návrhu na Zemské divadlo v Brně, in: Architekt SIA XLI, 1942, 49-55

VÍŠEK Jan: Otázka stavby divadel, in: Architekt SIA XLI, 1942, 55-58

UNRUH Walter: Moderní jevištní technika, in: Architekt SIA XLI, 1942, 58-60

FOJTÍK Vl.: Jevištní část soudobých divadel, in: Architekt SIA XLI, 1942, 61-63

VAŠÍČEK Antonín: Akustika divadel se stanoviska fyzikálního, in: Architekt SIA XLI, 1942, 63-65

FIŠER Jaroslav: Problém světla a zvuku v divadle, in: Architekt SIA XLI, 1942, 67-72

KALOUS Karel: Vytápěcí, větrací a klimatizační zařízení pro divadla, in: Architekt SIA XLI, 1942, 91-92

MAREŠ Václav: Strojní zařízení jeviště zemského divadla v Brně, in: Architekt SIA XLI, 1942, 92-94

DOSTAL Karel: Divadelní představení je architektura, in: Architekt SIA XLI, 1942, 193-199

HOFMAN Vlastislav: Vztah divadelní inscenace k divadelní budově, in: Architekt SIA XLI, 1942, 199-201

KOUŘIL Miroslav: Prostor a divadlo, in: Architekt SIA XLI, 1942, 202-210

MEZERA Karel / KLINGER Miroslav: Zásady divadelního scénování, in: Architekt SIA XLI, 1942, 211-213

2. Architektura

KŘÍŽ Josef: Soutěž na návrhy nového divadla v Lázních Poděbradech, in: Architektura I, 1939, 213-217

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu Ing. arch. V. Kerharta - V. Šebora na divadlo v Lázních Poděbradech, in: Architektura I, 1939, 218

Zpráva k soutěžnému návrhu arch. Ing. J. Freiwalda - J. Böhma, Architektura I, 1939, 218

Zpráva k soutěžnému návrhu Dr. E. Hrušky – arch. M. Urbana, in: Architektura I, 1939, 218
Zpráva k soutěžnému návrhu arch. Fr. Jandy, in: Architektura I, 1939, 220
Zpráva k soutěžnému návrhu arch. Viléma Kvasničky – arch. Jana Mayera, in: Architektura I, 1939, 220-222
Zpráva k soutěžnému návrhu arch. V. Starce, in: Architektura I, 1939, 222-223
Zpráva k soutěžnému návrhu Ing. arch. K. Jecelína – J. Kaislera, in: Architektura I, 1939, 223-224
Zpráva k soutěžnému návrhu arch. Jos. Černého – K. Rajskeho, in: Architektura I, 1939, 225

3. Časopis československých architektů

Soutěžný návrh na divadlo v Olomouci. Heslo „Hanáci“ – Josef Hraba, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 177-182
Výpis ze zprávy o jednání poroty v soutěži návrhů nového českého divadla v Praze, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 249
Průvodní zpráva projektu heslo „Střed města“ - Josef Hraba, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 250-251
Průvodní zpráva projektu heslo „Dvanáctá hodina“ – Josef Chochol, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 252-253
Průvodní zpráva projektu heslo „Obnova“ – Karel Polívka, Václav Prokop, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 254-256
Průvodní zpráva projektu heslo „Svítání“ – Karel Polívka, Jaroslav Stránský, Josef Šlégl, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 257-260
Průvodní zpráva projektu heslo „Každý jen tu svou...“ – Jaroslav Stránský, Josef Šlégl, Karel Polívka, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 260-263
Průvodní zpráva projektu heslo „Smetana“ – Miloš Vaněček, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 263-265
Soutěžný návrh na divadelní a biografní sál pro město Benešov, in: Časopis československých architektů XXI, 1922, 211-212

4. Stavba

Slovo k diskusi o novém divadle, in: Stavba I, 1922, 69-71
LIEBSCHER Adolf / BABÁNEK Míla: Ideová soutěž na umístění a náčrtky nového českého divadla v Praze, in: Stavba I, 1922, 214-217
Soutěž na umístění nového českého divadla, in: Stavba I, 1922, 217-218
Projekt nového státního divadla v Praze, in: Stavba III, 1924-1925, 116
HONZL Jindřich: Proti stavbě divadla, in: Stavba III, 1924-1925, 145-151

HEYMANS P.: Studie o formách současného divadla, in: Stavba IX, 1930-1931, 184-186

STARÝ O.: Ruské davové divadlo. K soutěži na charkovské divadlo, in: Stavba X, 1931-1932, 107-110

KOSTĚNKO V. P.: Nové možnosti budování divadel, in: Stavba XI, 1932-1933, 46-47

HRUŠKA E.: Nový komplex budov smíchovské Areny, in: Stavba XII, 1934-1935, 127

BURIAN E. F.: O nový divadelní prostor, in: Stavba XIII, 1936-1937, 75-77

KUBEŠ Luděk: Prostor davových divadel, in: Stavba XIII, 1936-1936, 82-91

STARÝ Oldřich: Poznámky k soutěži na české Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIII, 1936-1936, 189-190

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu E. Hrušky – V. Kuby na české Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIII, 1936-1937, 190-192

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu E. Škardy – V. Škváry na nové české Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIII, 1936-1937, 192

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu J. Víška na nové české Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIII, 1936-1937, 193-194

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu B. Babánka na nové české Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIII, 1936-1937, 194-196

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu V. Starece na české Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIII, 1936-1937, 197

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu L. Kubeše – O. Pekárka – J. Frejky na české Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIII, 1936-1937, 198-199

Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu Národního divadla v Brně Fr. Kerharta a Fr. Zelenky, in: Stavba XIII, 1936-1937, 199-200

STARÝ Oldřich: K užší soutěži na Národní divadlo v Brně, in: Stavba XIV, 1937-1938, 133

KUBEŠ Luděk: Divadlo na Výstavě baroka ve Valdštejnském paláci, in: Stavba XIV, 1937-1938, 152-153

5. Stavitel

BOR Jan: Problém divadelní budovy. Poznámky k soutěži na budovu Národní opery v Praze, in: Stavitel IV, 1922-1923, 33-56

ŘEPA Karel: K soutěžnému návrhu na divadlo v Chrudimi, in: Stavitel XII, 1931, 155-157

JANÁK Pavel: Soutěž na české Národní divadlo v Brně, in: Stavitel XVI, 1937-1938, 20-22

FREJKA Jiří: Brněnská divadelní soutěž, in: Stavitel XVI, 1937-1938, 24-25

KOUŘIL Miroslav: O synthese jeviště a hlediště, in: Stavitel XVI, 1937-1938, 25-26

FUCHS B.: Návrh na české divadlo v Brně, in: Stavitel XVI, 1937-1938, 26-27

HLAVÁČ Jar. / LODR Karel: Soutěžný návrh na české divadlo v Brně, in: Stavitel XVI, 1937-1938, 27-28

ROŠKOT Kamil: Divadlo v Ústí nad Orlicí, in: Stavitel XVI, 1937-1938, 28-29

STAREC Václav: Soutěžný návrh na české divadlo v Brně (užší soutěž), in: Stavitel XVI, 1937-1938, 101

6. Stavitelské listy

ŽENATÝ E. A: Nové divadlo ve Zlíně, in: Stavitelské listy XXXII, 1936, 218

7. Styl

V. D.: Nová divadelní budova na náměstí Republiky v Praze?, in: Styl II, 1921-1922, 114

K.: Ještě k stavbě státního divadla, in: Styl II, 1921-1922, 114

B. H.: Nová divadla, in: Styl II, 1921-1922, 13-14

Ke stavbě státního divadla v Praze, in: Styl III, 1922-1923, 19

KUBÍČEK Alois: Nové divadlo, in: Styl III, 1922-1923, 132-134

Ideová soutěž na umístění a náčrtky nového českého divadla v Praze, in: Styl III, 1922-1923, 134-140